

คำแปลคัมภีร์โลกปทีปกสาร ปริเฉทที่ ๔

ลำดับต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงเรื่องปภิกษะพร้อมสาระ ที่พระมุนีก้าวไว้ในคัมภีร์ที่เหลือ จริงอยู่ตามบุคคลผู้หนึ่งบังเกิดขึ้นในโลก เป็นอยู่เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลและเพื่อความสุขของคนหมู่มากตลอดเวลาที่เคี้ยว ก็เขาผู้นั้นคือใครเล่า ท่านกล่าววาคือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นโลกนายก (๑-๒)

บุคคล ๒ จำพวกเหล่านี้ เป็นผู้หาได้ยากในโลก ก็เขาเหล่านั้นได้แก่ใครบ้าง ได้แก่ผู้เป็นบุพการี และผู้เป็นกตัญญูกตเวที มารคาบิคา อาจารย์ บุคคลเหล่านี้ท่านเรียกว่าบุพการี คนเหล่านี้ทำอุปการะอันไม่มีเหตุนอกจากอื่นให้กระทำอุปการะตอบ (๓-๕) แมคนเหล่านั้นพระพุทฺธเจ้าผู้เป็นเฝ้าพันธุแห่งพระอาทิตย์ ทรงเรียกวบุพการีเหมือนกัน กับรรคาเขาเหล่านั้นโดยเฉพาะบุตรทั้งหลายที่ยังช่วยเหลือ (ตนเอง) ไม่ได้ มารคาบิคา เป็นผู้ให้กำเนิด เลี้ยงดูให้เจริญเติบโต (และ) ให้ค้ำน้ำนม เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายเหล่านั้นจึงเป็นบุพการี และได้ชื่อว่าเป็นบูรพาจารย์ด้วย (๖-๘) มารคาบิคาผู้เอ็นดูบุตร ท่านเรียกว่า พรหม บูรพาจารย์ เป็นผู้ทำบุตรทั้งหลายควรบูชา เพราะฉะนั้นบัณฑิตพึงนอบนอมสักการะมารคาบิคาเหล่านั้น ด้วยชาน้ำ น้ำ ผา ที่นอน การลูบไล้ด้วยน้ำหอม การอาบน้ำให้และด้วยการล้างเท้าทั้งสอง (บัณฑิตทั้งหลาย) พากันสรรเสริญเขาในโลกนี้ทีเดียว เมื่อตายไปแล้วเขายอมบันเต็งในสวรรค์ เขากระทำการตอบสนองพระคุณอยู่ตามท่านองที่ (พระสัมมาสัมพุทธเจ้า) ทรงกล่าวไว้ด้วยประการฉะนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็นบุตรกตัญญูกตเวที (๘-๑๑) บุตรเหล่านั้นไม่อาจที่จะทำอุปการะตอบสนองท่านทั้งสองได้หมดทุกอย่าง แต่บุตร

---

* ภาษาบาลีใช้คำว่า "อาทิจฺพนฺธุ" แปลว่าผู้สืบเชื้อสายมาจากเฝ้าพันธุของพระอาทิตย์ เป็นพระนามสำหรับเรียกพระพุทฺธเจ้าองค์ปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด ๘ พระนาม คือ สักกะ, สิทธัตถะ, สุทโชนิ, โคตมะ, สักยสีหะ, สักยมุนี และอาทิจพนฺธุ. (พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ ๒๕๐๘: ๓-๔).

คนโคชักชวนมารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธาให้อยู่ในความมีศรัทธา ผู้ทุศีลให้สมาทานศีลได้อย่างดี ผู้ไม่ประสงค์ที่จะให้ทานให้ทานเป็นอันดี (๑๒-๑๓) ชักชวนให้ฟังพระสัทธรรมและชักนำไปประกอบแต่ความดี บุตรประเภทนี้เป็นผู้สูงสุดของบุตรผู้กตัญญูกตเวทีทั้งหลาย

อนึ่งอาจารย์ทั้งหลายมิไฉนหวังจะได้สิ่งตอบแทนจากศิษย์ทั้งหลาย สั่งสอน(ศิลปวิทยา) ให้อย่างไม่ปิดบังอำพราง ช่วยศิษย์ผู้ปราศจากความรู้ให้เป็นผู้มีความรู้ (๑๔-๑๕) แม้ศิษย์ที่ไม่รูพระสัทธรรมก็ชักนำไปให้จนหมดสิ้น ให้ศึกษาข้อปฏิบัติเกี่ยวกับมรรยาท บอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน* ให้ทุก ๆ อย่าง จนกระทั่งเมืองสวรรค์ในกายภาคหน้า (๑๖-๑๗) อาจารย์เหล่านั้นบอกแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ศิษย์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นอาจารย์เหล่านั้นจึงเป็นบุพการีชน ฝ่ายพวกศิษย์พากันทำความเคารพอาจารย์อย่างระมัดระวัง บำรุงรับใช้ ไม่ประมาทในการลุกขึ้นต้อนรับ (และ) ฟังธรรมอันอุดมด้วยความเอาใจใส่อย่างเคารพ (๑๘-๑๙) เป็นคนออกทนต่อคำสั่งสอน เมื่อบำเพ็ญ (หน้าที่สนองคุณ) บริบูรณ์ทุก ๆ อย่าง ก็เป็นผู้ที่พระสัมพุทธเจ้าทรงประกาศว่า เป็นผู้กตัญญูกตเวที นอกจากนั้นแม้นคนอื่น ๆ กระทำอุปการะทั้ง ๆ ที่ไม่ได้รับอุปการะคุณจากคนอื่น (ก็จัดว่า) เป็นบุพการี (๒๐-๒๑) ส่วนเขาเหล่านั้นถึงจะเป็นคนอื่น ครั้นรูปอุปการะของเขาเหล่านั้นแล้วประพฤตีสองคุณก็มีว่าเป็นคนกตัญญูกตเวที (เหมือนกัน) ก็เพราะความที่บุพการีและกตัญญูกตเวทีเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากกว่าการอย่างนี้ พระสัมพุทธเจ้าจึงทรงกล่าววว่า (เป็นบุคคล) หาได้ยาก (๒๒-๒๓)

พระพุทธรูปเป็นเฝ้าพันธุแห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าวบุคคลไว้ ๓ จำพวกคือ บุคคลมีปัญญาเหมือนหมอกว่า บุคคลมีปัญญาเหมือนตึก บุคคลมีปัญญากว้างขวาง บุคคล ๓ จำพวกเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันดี จริงอยู่บุคคลบางคนในโลกนี้ไปสู่อารามอันอุดม (๒๔-๒๕) ขณะฟังธรรมก็ไม่รู้ เบื้องตนทามกลางและที่สุดของธรรมนั้น เปรียบเหมือนหมอกที่คว่ำไว้ น้ำที่ตกใส่ไว้ในหมอนั้นแล้วขังไว้ไม่อยู่ ฉนโค ธรรมก็ไม่ตั้งอยู่ในจิตใจ (ของเขา) ฉนนัน

* ประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึงหลักธรรมที่อำนวยความสะดวกชั้นต้นมี ๔ ประการ คือ ๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา ๓. กัลยาณมิตตตา รู้จักคบคนดีเป็นมิตร ๔. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม. (พระราชนิพนธ์ (ประยูรฯ ปยุตฺโต) ๒๕๒๐: ๔๕).

บุคคลประเภทพระพุทธรูปเรียกว่า บุคคลมีปัญญาเหมือนหม้อคว่ำ (๒๖-๒๗) บุคคลบางคนในโลกนี้ไปสู่อารามอันอุดมแล้วฟังธรรม ขณะที่ยังกำหนด เบื้องต้นตามกลางและที่สุดแห่งธรรมไว้ในใจได้ (แต่) ในขณะที่ลุกขึ้นเขาก็ลืมหมด เปรียบเหมือนคนวางของเคียวของกินไว้บนคอก ยังไม่ไต่บริโภคเพราะจำไม่ได้ เมื่อลุกขึ้นของทั้งหมดก็หล่นลงบนพื้นดิน บุคคลผู้นั้นนั้น ในขณะที่ลุกขึ้นก็ลืมเสียหมด ท่านเรียกบุคคลนี้ว่ามีปัญญาเหมือนคอก บุคคลบางคนในโลกนี้ไปสู่อารามอันอุดม (๒๘-๓๑) ฟังธรรมโดยเคารพ เอาใจใส่ทั้งในเบื้องต้นตามกลางและที่สุดแห่งธรรมนั้น แม่ลุกขึ้นแล้วก็ไม่หลงลืม ธรรมก็ยังตั้งอยู่เป็นอันดีในใจของเขา เปรียบเหมือนหม้อน้ำที่เปิดหน้าไว้ น้ำที่ตักใส่ไว้ในหม้อนั้นก็ยังชั่งอยู่ไม่รั่วไหลฉะนั้น บุคคลเช่นนั้นท่านเรียกว่าผู้มีปัญญากว้างขวาง (๓๒-๓๔)

คนที่มีความเหมือนหม้อคว่ำ มีปัญญารวม ไม่มีวิจารณ์ญาณ แม้หากจะไปในส่วนักของภิกษุบ่อย ๆ คนเช่นนั้นนั่งเหนืออาสนะเรียนพญฺชนะเบื้องต้นตามกลางและที่สุดแห่งศาถาในส่วนักภิกษุนั้นแล้ว พอลุกขึ้นก็จำไม่ได้ แม่ที่เรียนรูแล้วก็ลืมหมด ส่วนคนที่มีความปัญญากว้างขวาง ท่านกล่าวว่าเป็นผู้ที่ประเสริฐกว่า (คนที่มีความเหมือนหม้อคว่ำ) นั้น (๓๕-๓๗) คนเช่นนั้นหากไปในส่วนักของภิกษุบ่อย ๆ นั่งเหนืออาสนะ เรียนพญฺชนะเบื้องต้นตามกลางและที่สุดแห่งศาถาในส่วนักภิกษุนั้นแล้วทรงจำไว้ได้ เป็นคนมีความเคารพเป็นเลิศ มีใจไม่สงสัย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ (๓๘-๓๙)

อนึ่งพระพุทธรูปเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าวบุคคลไว้ ๓ ประเภท เหล่านี้คือ คนตาบอด คนตาเดียวและคนสองตา คนใดไม่รู้เหตุที่ให้ได้โลกสมบัติคือทรัพย์สิน แม่จะไค้ (โลกสมบัติ) แล้วก็รู้ที่จะรักษาให้มั่นคง ไม่รู้ไม่เข้าใจถึงความดีความชั่ว สิ่งมีโทษและไม่มีโทษ คนประเภทนี้ท่านเรียกว่าคนตาบอด คนใดไม่รู้เหตุที่ให้ได้โลกสมบัติคือทรัพย์สิน (๔๐-๔๑) แม่ไค้ (โลกสมบัติ) แล้วก็รู้ที่จะรักษาให้มั่นคง แต่รู้และเข้าใจถึงความดีความชั่ว สิ่งมีโทษและไม่มีโทษ คนประเภทนี้ท่านเรียกว่าคนตาเดียว คนใดรู้เหตุที่ให้ได้โลกสมบัติคือทรัพย์สิน แม่ไค้ (โลกสมบัติ) แล้วก็รู้ที่จะรักษาให้มั่นคง รู้และเข้าใจถึงความดีความชั่ว สิ่งมีโทษและไม่มีโทษ คนประเภทนี้ท่านเรียกว่าคนสองตา โภคสมบัติเช่นนั้นไม่มีแก่คนตาบอดเลย และคนตาบอดไม่ยอมทำบุญอีกด้วย คนตาบอดเสียจักษุ มีแต่ความโงคร้ายในโลกทั้งสอง ส่วนอีกคนหนึ่งที่ท่านเรียกว่าคนตาเดียว (เขา) แสงหาทรัพย์สินโดยชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้างระคนกันทั้งสองอย่าง และควยการขโมย

คตโกงและพูดเท็จ อนึ่งมานพผู้บริโศกคามยอมเป็นคนฉลาดที่จะรวบรวมโภคทรัพย์ เขาผู้
เป็นคนตาเดียวจากโลกนี้ไปนรกแล้วยอมเคี้ยวคร้อน ส่วนคนสองตาท่านเรียกว่า เป็นคนที่-
ประเสริฐ ยอมให้ทรัพย์อันเกิดขึ้นเพราะความขยันจากโภคะทั้งหลายที่ตนหามาได้โดยชอบ
ธรรม เป็นคนมีความคำริชอบ ไม่มีความสงสัย ยอมเข้าถึงสถานที่อันดีงามซึ่งไปถึงแล้วไม่
เสวราโศก (บุคคล) ทั้งหลีกเลี้ยงคนตาบอด และคนตาเดียวให้ทางไกล แต่ควรคบหา
คนสองตาคือเป็นบุคคลที่ประเสริฐ (๔๔-๕๓)

ยังมีคนอื่นอีก ๓ ประเภท ที่พระพุทธเจ้าผู้เป็นเฝ้าพันธู์แห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าว-
ไว้คือ คนปากเหม็น คนปากหอม คนปากหวาน จริงอยู่บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นพยานให้
ฝ่ายญาติในสภา ถูกถามแล้วพูดความไม่จริงว่าเป็นจริง และความจริงว่าไม่จริง ท่านเรียก
บุคคลนั้นว่าคนปากเหม็น อนึ่งคนบางคนไปเป็นพยานในท่ามกลางสภาหรือในท่ามกลางญาติ
ถูกถามแล้วไม่ยอมกล่าวคำเท็จ ไม่ว่าเพราะเหตุของตนหรือผู้อื่น คงพูดแต่ความจริงเท่านั้น
บุคคลเช่นนี้แหละท่านเรียกว่าคนปากหอม คนบางคนในโลกงดเว้นการพูดเท็จ คำหยาบหรือ
คำเพ้อเจ้อ พูดแต่ถ้อยคำไพเราะหู บุคคลเช่นนี้ท่านเรียกว่าคนปากหวาน (๕๔-๕๕)

พระจักรพรรดิมีปรากฏอยู่ ๓ ประเภทคือ พระจักรพรรดิเฉพาะประเทศ พระ-
จักรพรรดิเฉพาะทวีป พระจักรพรรดิผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน พระราชาที่เป็นใหญ่ในแคว้น
ที่พระองค์ทรงรบชนะแล้ว ท่านเรียกว่าพระจักรพรรดิเฉพาะประเทศ ส่วนพระราชาที่เป็น
ใหญ่เหนือชมพูทวีปทั้งหมด เป็นเอกราชา ท่านเรียกว่าพระจักรพรรดิเฉพาะทวีป พระราชา
ที่มีแคว้นกว้างใหญ่ ทรงชนะเหนือโลกทั้งมวล ทรงมีเคษานุภาพมาก ทรงเป็นราชาของ
พระราชา ทรงเป็นพระราชาผู้ทรงธรรม ได้รับความบูชาจากพระราชาทั้งปวง ท่านชาน-
นามว่าพระจักรพรรดิผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ก็แล เมื่อพระพุทธเจ้าทรงกล่าวอย่างนี้ในหมู่บริษัท
ของพระองค์ ภิกษุรูปหนึ่งถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วได้กราบทูลถ้อยคำนี้ว่า (๖๐-
๖๕)

ข้าแต่พระสุคตเจ้า พระจักรพรรดิผู้เป็นใหญ่ในโลก ทรงเป็นพระราชาของราชา
ทั้งหมด (มีอยู่) แต่พระราชาพระองค์ใดเล่า ทรงเป็นพระจักรพรรดิของพระราชาผู้ทรง-
ธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับคำของภิกษุนั้นแล้วทรงกล่าวคำนี้ว่า ชรมนั้นแหละเป็น
ราชาของพระจักรพรรดิ ไม่มีสิ่งอื่นอีกเลย (๖๖-๖๗) กูกอนภิกษุ เราเป็นผู้เลิศในโลก
เป็นธรรมราชา ไม่มีผู้ใดเหนือกว่า แม้ถึงอย่างนั้นชรมนักเป็นราชาของเรา เราเคารพ

พระสังฆกรรม ในกาลครั้งหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบรรลुพระสัมโพธิญาณอันอุดมแล้ว ทรงเป็นพระสัมพุทธเจ้า ทอนแรกประทับนั่ง ณ (โคน) ต้นอชปาลนิโครธ ทรงใครครวญว่า จริงอยู่เราเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้เลิศ ประเสริฐ ไม่มีผู้อื่นเหนือกว่าในโลก แม้ถึง-
 อย่างนั้นเราก้เป็นทุกข์เพราะปราศจากสิ่งทีควรเคารพบูชา ครั้นแล้วทรงดำริต่อไปว่า บุคคลทีเราควรเคารพบูชา (๒๔-๓๑) ไม่มีเลยในโลก เพราะฉะนั้นเราควรบูชาใครที
 ธรรมทีเราตรัสรู้แล้วสูงส่ง ลึกลับ เห็นได้ยาก เราจักบูชา (และ) เคารพธรรมนั้นแหละ
 อยู่ตลอดเวลา ในขณะที่พระองค์ทรงดำริอยู่นั้น ท้าวสัทธัมมคิมหาพรหมในพรหมโลกทราบถึง
 (พระพุทธรูป) แล้วเหาะลงมาในขณะที่นั้นทันที เข้าเฝ้าถวายอภิวาทพระสัมพุทธเจ้าด้วย
 ความเคารพเพื่อจะนำสภาพทีพระพุทธรูปเจ้าผู้ประเสริฐทั้งปวงทรงเคารพมาบูชาแจ้ง ใ้บุคคล
 ภาวาทเหล่านั้นว่า

พระสัมพุทธเจ้าทั้งหลายทีล่วงไปแล้วก็ พระสัมพุทธเจ้าทีจะมาในภาย
 หนาคี (๓๒-๓๖) และพระสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันผู้ทรงทำลายความโศกของคนเป็นอันมาก
 ให้เสื่อมหายก็ ทั้งหมกล้วนทรงเคารพพระสังฆกรรมอยู่ทั้งนั้น ซอนี้เป็นธรรมคาของพระ-
 พุทธเจ้าทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แลคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าทีว่า พระสังฆกรรมเป็น
 สิ่งทีควรเคารพ อันผู้มีความต้องการประโยชน์ (และ) ผู้ปรารถนาความยิ่งใหญ่ลึกลับถึง-
 อยู่ (๓๗-๓๘)

พระโพธิสัตว์พระพุทธรูปเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าวไว้ ๓ ประเภท
 คือ อุกมฤตัญญุโพธิสัตว์ (ผู้เข้าใจธรรมอย่างฉับไว) วิปจิตัญญุโพธิสัตว์ (ผู้อาจเข้าใจธรรม
 ทอเมื่อท่านอธิบายความแห่งหัวข้อนั้น) และเนยยะโพธิสัตว์ (ผู้ควรแก่การชี้แนะ) บรรดา
 พระโพธิสัตว์ทั้ง ๓ ประเภทนั้น พระอุกมฤตัญญุโพธิสัตว์ (๓๙-๔๐) ยอมตรัสรู้ธรรมทีแสดง
 โดยย่อได้อย่างฉับพลัน พระโพธิสัตว์เช่นนี้ท่านเรียกว่าอุกมฤตัญญุ เป็นพระโพธิสัตว์ประเภท
 ปัญญาธิกะ ต้องใช้เวลาบำเพ็ญบารมีทั้งหมด ๑ แสน ๘ อสงไขยกลับ จึงบรรลุพระโพธิ-
 ญาณอันยอดเยี่ยมได้ ส่วนวิปจิตัญญุโพธิสัตว์ไม่ทราบ (ธรรม) ทีแสดงโดยย่ออย่าง-
 ฉับพลัน แต่เมื่อมีการขยายให้พิสดารสักหนอยก็ทราบได้ทุก ๆ ประการ เพราะฉะนั้นท่านจึง
 เรียกว่าวิปจิตัญญุ (๔๑-๔๔) ก็แลพระโพธิสัตว์ประเภทนี้ท่านเรียกว่าสัทธาธิกะ ต้องใช้-
 เวลาบำเพ็ญบารมีทั้งหมด ๑ แสน ๘ อสงไขยกลับ จึงบรรลุพระโพธิญาณอันยอดเยี่ยมได้
 แต่พระเนยยะโพธิสัตว์จะทราบธรรมได้ด้วยประการทั้งปวง เมื่อมีการขยายความให้พิสดาร

โดยชอบแล้ว เพราะฉะนั้นท่านจึงเรียกว่าเนยยะ เป็นพระโพธิสัตว์ประเภทวิริยาธิกะ
 ต้องใช้เวลาบำเพ็ญบารมีทั้งหมด ๑ แสน ๑๖ อสงไขยกัลป์ จึงบรรลุนิพพานอันยอดเยี่ยมได้ (๔๕-๔๘)

หนูในโลกมีอยู่ ๔ จำพวกคือ หนูที่ขุดรูเองแต่ไม่ได้อยู่ หนูที่ไม่ได้ขุดรูแต่ก็ได้ขุดรู
 หนูที่ไม่ได้ขุดรูทั้งไม่ได้อยู่ หนูที่ขุดรูเองและได้อยู่ บุคคลบางคนในโลกนี้รู้ธรรมเป็นอย่างดี
 แต่ไม่ประพฤติตามธรรม เปรียบเหมือนหนูตัวที่หนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่รู้พระสัทธรรม
 แต่ (ต่อมา) พังธรรมจากผู้อื่นแล้วประพฤติธรรม เปรียบเหมือนหนูตัวที่สอง บุคคลบางคน
 ในโลกนี้ไม่รู้พระสัทธรรม พังธรรมจากบุคคลอื่นแล้วก็ไม่ประพฤติธรรม เปรียบเหมือนหนูตัว
 ที่สาม อนึ่งบุคคลบางคนในโลกนี้รู้พระสัทธรรมแล้วประพฤติธรรมโดยชอบ บุคคลนี้เปรียบ
 เหมือนหนูตัวที่สี่ บรรดาหนูทั้ง ๔ ประเภทนั้น ประเภทที่สามเร็วกว่าทุกประเภท ส่วน
 ประเภทที่สี่ประเสริฐกว่าทุกประเภท ยังสมบัติทั้งปวงให้สำเร็จได้ (๔๘-๕๔)

บุคคล ๔ จำพวกเปรียบเหมือนผลมะม่วง ที่พระพุทธเจ้าผู้เป็นเฒ่าพันธุ์แห่งพระ
 อาทิตยทรงกลาวไว้คือ บุคคลเปรียบเหมือนมะม่วงคิบมีผิวสุก บุคคลเปรียบเหมือนมะม่วง
 สุกมีผิวคิบ บุคคลเปรียบเหมือนมะม่วงคิบมีผิวคิบ บุคคลเปรียบเหมือนมะม่วงสุกมีผิวสุก
 (๕๕-๕๖) บุคคลบางคนในโลกนี้แม่จะเป็นคนไรคุณธรรมแต่ก็ปรากฏคุณคุณธรรม แม่จะเป็น
 คนทุศีลก็เหมือนคนมีศีล แม่จะมีปัญญาทราวมก็เหมือนคนมีปัญญา บุคคลนี้ท่านกล่าวว่าเปรียบ
 เหมือนมะม่วงคิบแถมมีผิวสุก บุคคลบางคนในโลกนี้ถึงจะมีคุณธรรมแต่ปรากฏคุณไรคุณธรรม มี
 ศีลก็เป็นเหมือนคนทุศีล แม่จะเป็นบัณฑิตก็เป็นเหมือนคนพาล บุคคลนี้ท่านกล่าวว่าเปรียบ
 เหมือนมะม่วงสุกมีผิวคิบ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้เป็นคนทุศีล มีปัญญาทราวม ไรคุณธรรม
 ปรากฏแล้วแก่คนทั้งปวงเช่นนั้นจริง ๆ (๕๗-๑๐๐) บุคคลเช่นนี้ท่านกล่าวว่าเปรียบเหมือน
 มะม่วงคิบมีผิวคิบ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยปัญญาและด้วยคุณทั้งหลายมีศีล
 เป็นคน ปรากฏแก่คนทั้งปวงตามความเป็นจริง บุคคลเช่นนี้ท่านกล่าวว่าเปรียบเหมือน
 มะม่วงสุกมีผิวสุก เมื่อว่าโดยประเภทแล้วบุคคลทั้งหมดมีอยู่ ๔ จำพวกด้วยประการฉะนี้แล
 (๑๐๑-๑๐๒)

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกลาวไว้ว่า) คุณอนภิกขุทั้งหลาย ก็ราชสีห์ผู้เป็นเจ้า
 แห่งเนื้อ ออกจากที่อยู่ของตนในเวลาเย็นยอมสลัดขน ครั้นสลัดขนแล้วมองดูรอบ ๆ มันลือ
 ลือเน่าท จากนั้นออกไปหาเหยื่อ ในตอนนั้นสัตว์ทั้งมวลฟังเสียงของราชสีห์นั้นยอมหวาดสะอุ้ง

ถึงความหวาดกลัวและสลัดใจ ต่างก็วิ่งหนีไป จำพวกสัตว์ที่อยู่ในโพรงอยู่ในซอกและอยู่ใน
ป่า ต่างก็เข้าไปยังที่อยู่ของตน ๆ ทันที พวกนกก็บินขึ้นสู่อากาศ ผู่งข้างที่อยู่ในหมู่บ้านนิคม
หรือราชธานีที่ถูกพันชนากการควยเชือกหนึ่งอย่างแน่นหนา ถึงเครื่องพันชนากการขาดแล้ว
ต่างก็หนีไปคนละทิศคนละทาง ฉันทโค (๑๐๓-๑๐๔) คุกอนภิกษุทั้งหลาย พระศตภาคอุบัติในโลก
แล้วแสดงธรรมอันอำนวยการความสุขให้แก่สัตว์ทั้งปวงว่า สักกายะเป็นอย่างไร สักกายะ-
สมุทัยเป็นอย่างไร สักกายะนิโรธและสักกายะนิโรธคามินีปฏิปทาเป็นอย่างไร ฉันทนั้นนั่นแล
(๑๐๕-๑๑๐)

คุกอนภิกษุทั้งหลาย เหล่าเทวดาที่มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขสมบูรณ์ใน
วิมานอันอุดม สถิตอยู่ทั่วกาลนาน เทวดาเหล่านั้นซึ่งกรรมพิเศษาของพระพุทธเจ้าแล้ว
โดยมากพากันถึงความสะอึกกลัวคิดแล้วว่า คุกอนท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่าพวกเรา
ทั้งหลายเป็นผู้ไม่เที่ยง (แต่) สำคัญว่าเที่ยง เราทั้งหลายไม่ยั่งยืน (แต่) สำคัญว่ายั่งยืน
พระพุทธเจ้าทรงมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากควยอาการอย่างนี้ พระสัมพุทธเจ้าครั้นทรงกล่าว
อย่างนี้แล้วทรงกล่าวพระคาถาเหล่านั้นว่า (๑๑๑-๑๑๔).

(พระพุทธเจ้า) ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ทรงแสดงสังคหวัตถุ* ไว้ ๔ ประการ
คือ การให้ การกล่าวถ้อยคำอันเป็นที่รัก การประพฤติประโยชน์ ความมีตนเสมอกันในธรรม
นั้น ๆ ตามสมควร สังคหวัตถุเหล่านี้แล (มีอยู่) ในโลก เหมือนสลักของรถที่กำลังวิ่งไป-
อยู่ฉะนั้น หากว่าสังคหวัตถุเหล่านี้ไม่พียงมีในโลกไซ้ มารคาบิคาจะไม่ได้รับความนับถือ
บูชาจากบุตรเลย อนึ่งการที่บัณฑิตทั้งหลายประสพความยิ่งใหญ่ และได้รับการสรรเสริญก็
เพราะพิจารณาเห็นสังคหวัตถุเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา (๑๑๕-๑๒๒)

(บัณฑิตทั้งหลาย) กล่าวถึงชีวิตของผู้ที่มีความเชื่อในพระศตภาคมั่นคง ไม่คลอน-
แคลน มีศีลอันงดงาม เป็นที่พอใจของพระอริยะและได้รับการสรรเสริญ ผู้ที่มีความเลื่อมใส
ในพระสงฆ์ และมีความเห็นตรงถูกต้องว่า ย่อมไม่ยากจน ไม่ว่างเปล่า เพราะฉะนั้นคนมี

* สังคหวัตถุ คือหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ หรือ หลักการสงเคราะห์.

(พระราชาวรมุณี (ประยูรย์ ปยุตโต) ๒๕๒๐: ๑๐๔).

ปัญญาเมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงเจริญศรัทธา คือ ความเลื่อมใส และความเข้าใจในธรรมเสมอ ๆ (๑๒๓-๑๒๕)

อนึ่งพระพุทธเจ้าผู้เป็นเฝ้าพันธุแห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าวถึงการอยู่รวมไว้ ๔ ประเภทคือ ศพอยู่รวมกับศพ ศพอยู่รวมกับเทพี เทพอยู่รวมกับศพ เทพอยู่รวมกับเทพี เมื่อทรงขยายการอยู่รวมเหล่านี้ให้พิสดารควยคำประพันธ์เป็นคาถาตามบทที่เป็นหัวข้อ โค้ทรงกล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

สามีภรรยาทั้งสองเป็นคนทุศีล ตระหนี่ พுகหยาบช่า สามีภรรยาผู้นั้นถึงการอยู่รวมแห่งศพ (๑๒๖-๑๒๘) สามีเป็นคนทุศีล ตระหนี่ พுகหยาบช่า ภรรยาเป็นคนมีศีลเฉลียวฉลาด ไม่ตระหนี่ ภรณยานันต์เป็นผู้เป็นเทพอยู่รวมกับสามีผู้เป็นศพ สามีเป็นคนมีศีลเฉลียวฉลาด ไม่มีความตระหนี่ ภรรยาเป็นคนทุศีล ตระหนี่ พுகหยาบช่า ภรรยาผู้เป็นศพอยู่รวมกับสามีผู้เป็นเทพ คู่สามีภรรยาทั้งสองนั้นมีศรัทธา เฉลียวฉลาด ส้ารวม ดำเนินชีวิตโดยธรรม พுகจากกันควยถ้อยคำอันไพเราะ ประโยชน์ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ความสุขย่อมบังเกิดขึ้น (๑๒๙-๑๓๓) ศักดิ์ของ (สามีภรรยา) ทั้งสองผู้มีศีลเสมอกันย่อมตรอมใจ สามีและภรรยาทั้งสองผู้มีศีลและความประพฤติเสมอกัน ครั้นประพฤดิธรรมในโลกนี้แล้วย่อมรื่นเริงบันเทิงในเทวโลก ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนา แม่นว่าสามีภรรยาทั้งสองปรารถนาที่จะพบกันและกันอีกทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ไม่จากกันทุก ๆ ชาติไซ้ พึงเป็นผู้มีศรัทธา เสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีการบริจาค มีปัญญาเสมอกัน สามีภรรยาเหล่านั้นย่อมพบกันและกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า พระตถาคตเจ้าครั้นทรงกล่าวคังนี้แล้ว (๑๓๔-๑๓๗) โค้ทรงกล่าวพระคาถาเหล่านี้เพื่อแสดงความหมายนั้นว่า

ภรรยาสามีทั้งสองเป็นคนมีศรัทธา เฉลียวฉลาด ส้ารวม ดำเนินชีวิตโดยธรรม พุกจากกันควยถ้อยคำอันไพเราะ ประโยชน์ทั้งหลายมีเป็นจำนวนมาก ความสุขย่อมบังเกิดขึ้น ศักดิ์ (ของสามีภรรยา) ทั้งสองผู้มีศีลเสมอกันย่อมตรอมใจ สามีและภรรยาทั้งสองผู้มีศีลและความประพฤติเสมอกัน ครั้นประพฤดิธรรมในโลกนี้แล้วย่อมรื่นเริงบันเทิงในเทวโลก ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนา (๑๓๘-๑๔๐)

พระพุทธเจ้าผู้เป็นเฝ้าพันธุแห่งพระอาทิตย์ ผู้เป็นที่พึ่งลำเลิศของชาวโลกทรงกล่าวถึงบุคคล ๔ ประเภทในโลกเปรียบควยวลาหคือ คำรามแต่ไม่ตก ตกแต่ไม่คำราม ทั้งคำรามทั้งไม่ตก และทั้งคำรามทั้งตก เมฆทั้งหมคแยกประเภทออกเป็น ๔ คังกล่าวมา

บรรดาเมฆทั้ง ๔ ประเภทเหล่านั้น ประเภทที่สี่เป็นพระภคสูงที่สุด บุคคลบางคนในโลกกล่าวว่าเราจักให้ทาน หรือว่าเราจักให้แก่ทานแต่ก็มีได้ให้ บุคคลเช่นนี้ท่านกล่าวว่าเหมือนเมฆประเภทที่หนึ่ง (๑๔๑-๑๔๕) ส่วนบุคคลบางคนในโลกไม่กล่าวว่าเราจักให้ทาน หรือว่าเราจักให้แก่ทานแต่ก็ให้ บุคคลเช่นนี้ท่านกล่าวว่าเหมือนเมฆประเภทที่สอง ส่วนบุคคลบางคนในโลกเมื่อคนอื่นขอแล้วกล่าวว่าเราจักให้ แต่ก็มีได้ให้อะไร ๆ เลย บุคคลเช่นนี้ท่านกล่าวว่าเหมือนเมฆประเภทที่สาม (๑๔๖-๑๕๕) ส่วนบุคคลบางคนในโลกกล่าวว่าเราจักให้ทาน หรือว่าเราจักให้แก่ทานและก็ได้จริง ๆ บุคคลเช่นนี้ท่านกล่าวว่าเหมือนเมฆประเภทที่สี่ บรรดาบุคคลทั้ง ๔ ประเภทนั้น บุคคลประเภทสี่เป็นผู้ประเสริฐ (๑๕๕-๑๕๖)

บุคคล ๔ ประเภทอื่นอีกที่พระพุทธเจ้าผู้เป็นเฝ้าพันธู์แห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าวไว้ คือ บุคคลเปรียบเหมือนรอยเขียนในอากาศ บุคคลเปรียบเหมือนรอยเขียนในน้ำ บุคคลเปรียบเหมือนรอยเขียนบนแผ่นดิน และบุคคลเปรียบเหมือนรอยเขียนบนแผ่นศิลา ก็บุคคลบางคนในโลกแม้ฟังธรรมอยู่ก็พิจารณาอะไรไม่ไค้แม้แต่น้อย ปรากฏเพียงดังกลวงเท่านั้น บุคคลเช่นนี้ท่านกล่าวว่าเปรียบเหมือนรอยเขียนในอากาศ (๑๕๑-๑๕๓) บุคคลบางคนในโลกฟังพระสัทธรรมแล้วรับรู้ในขณะนั้นเท่านั้นแล้วลืมทันที บุคคลเช่นนี้ท่านกล่าวว่าเปรียบเหมือนรอยเขียนในน้ำ บุคคลบางคนในโลกฟังพระสัทธรรมอยู่โดยเคารพ สามารถพิจารณาและทรงจำไว้ได้ตลอดเวลา แต่ไม่นานนักก็ลืมหมด บุคคลนั้นพระพุทธเจ้าผู้เป็นเฝ้าพันธู์แห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าวเปรียบเหมือนรอยเขียนบนแผ่นดิน (๑๕๔-๑๕๖) ส่วนบุคคลบางคนในโลกฟังธรรมโดยเคารพแล้วยอมพิจารณาและทรงจำไว้ได้ แม้จะเป็นเวลานานก็ไม่ลืมเลือน บุคคลเช่นนี้ท่านกล่าวว่าเปรียบเหมือนรอยเขียนบนแผ่นศิลา (และ) ผู้นี้เป็นบุคคลสูงที่สุดในบรรดาบุคคลทั้งหมด ๔ ประเภทนั้น (๑๕๗-๑๕๘)

ในโลกมีสิ่งมหัศจรรย์ ๔ ประการ ที่ตั้งอยู่ได้ตลอดกาลก็คือ ลายเขียนรูปกระต่ายในดวงจันทร์ ซึ่งถือกันว่าจะตั้งอยู่ตลอดกาลปี เดือนสถานของช่างหม้อซ่อมฎีการะ ที่มีแนวโน้มที่จะประกาศว่าจะตั้งอยู่ตลอดกาลปีทั้งสิ้น สถานที่เป็นที่เกิดเพลิงในวัฏฏกษาคก ไม่เสื่อมสลายแล้วปรากฏให้เห็นอยู่ตลอดกาลปีทั้งสิ้น ในนหปานชาคกไม่ออกที่ชื้นโดยรอบสระโบกขรณี กลวงตลอดลำ ทุกลำจะตั้งอยู่ตลอดกาลปี ในองคฤมาลสูตรมีสิ่งมหัศจรรย์อีกประการ หนึ่งคือ อาสนะศิลาที่พระ เถระนั่งสวดพระปริตรจะทำสัตว์สมิงคล เพื่อ เกื้อกูลแก่หญิงมีครรภ์ทั้งหลาย สัตว์ เจริญงานที่มีทองนิคปลกติ อีกพวกหญิงมีครรภ์ไปถึงแผ่นดินนั้นแล้วจะได้รับความสุขสวัสดิ์

สิ่งมหัศจรรย์นั้นก็ถือกันว่าจะตั้งอยู่ตลอดกาลไปเลย (๑๕๔-๑๖๕)

ได้ยืมว่าเสียง ๔ ประเภทเหล่านี้แฉไปทั่วชมพูทวีป (คือ) ในวิชรูชาคกฤษณกฤษณ์
 เล่นการพนันมีชัยชนะต่อพระเจ้าโกรัพยะแล้วปรบมือบันลือลั่น ในตอนนั้นเสียง (ปรบมือ)
 นั้นแฉไปทั่วชมพูทวีปทันที และในกัณหาชคท้าวสีกะญูเป็นจอมเทพ ทรงเพียรพยายามใน
 พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปะ ทรงให้วิสสุกรรมเทพบุตร* แปลง
 เพศเป็นเพศค่างเหาะลงมาจากทิพยสถานถึงชมพูทวีป (๑๖๖-๑๖๘) ทรงให้หมาคำนับป่าว
 ประกาศว่าเราจะกินภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาผู้ทุศีล และคนอื่น ๆ ที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม
 ทั้งหมดไม่ให้เหลือ แม้เสียงนั้นก็แฉไปในทวีปทั้งปวง ในกุสราชชาคกพระเจ้ากุสราชผู้มี
 กำลังมาก ทรงโคพระนางประภาวดีแล้วประทับเหนือคอกขสาร มีพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ทรง
 ก้าวเข้าสู่สงครามกับพระนางประภาวดี ทรงบันลือสีหน้าทในเวลา นั้นว่า เราผู้เป็นนหาราช
 ชื่อว่ามีเสียงคุงสีหะมาแล้ว ณ สถานนั้น ทรงก้าวเข้าสู่สงครามแล้วทำลายกองทัพของ
 พระราชาเจ็ดพระองค์ได้ ในขณะนั้นเสียงของพระเจ้ากุสราชนั้นก็แฉคลุมชมพูทวีป ยักษ์
 อาหวกะยีนเหนือยอดศูดของเขาไกรลาส** ป่าวประกาศว่าเราคือยักษ์อาหวกะ เสียงของ
 ยักษ์อาหวกะได้แฉคลุมไปทั่วทวีปในครั้งนั้น เสียงทั้ง ๔ ประการทั้งปวงนี้แลมีในชมพูทวีป
 บัณฑิตผู้มีปัญญาพึงทราบว่เสียงทั้งหลายปรากฏอยู่ที่ประตูเรือนของชนเหล่านั้น ประหนึ่งว่า
 มีคนป่าวประกาศณะนั้น (๑๗๐-๑๗๗)

พระพุทธรเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าวกำลังไว้ ๕ ประการคือ
 กำลังความเชื่อ กำลังความละเอียด กำลังความเกรงกลัว กำลังความเพียร และกำลัง
 ความรู้ กำลังมีอยู่ ๕ ประการนี้แล บรรดา กำลังทั้ง ๕ ประการนี้ กำลังความรู้ได้รับการ
 ยกย่องว่าเป็นเลิศ (พระพุทธรเจ้า) ทรงแสดงกำลัง ๕ ประการอย่างอื่นไว้อีกคือ กำลัง
 แชน กำลังสมบัติ กำลังอำนาจ กำลังพระราช และกำลังความรู้ กำลังมีอยู่ ๕ ประการ
 นี้แล บรรดา กำลัง ๕ ประการนี้ กำลังความรู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศ (๑๗๘-๑๘๑)

* วิสสุกรรมเทพบุตร คือเทวดาคนหนึ่งที่มีความชำนาญในการช่างทั้งปวง มีชื่อ
 เรียกหลายชื่อ ได้แก่วิษณุกรรม เวสสุกรรม หรือเพชฌัญญกรรม

** ไกรลาส หรือ ไกลาศ เป็นชื่อภูเขาในเทือกเขาหิมาลัย ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นที่
 สถิตของพระอิศวรในศาสนาพราหมณ์.

อนันตสังการสังฆกรรม (พระพุทฺธเจ้า) ทรงประกาศไว้ ๕ ประการคือ เขาได้ฟังเรื่องที่ยังไม่เคยฟัง เขายังเรื่องที่ฟังแล้วให้กระจ่างด้วยดี เขาซจักความสงสัยเสียได้ เขายอมทำความเห็นให้ตรงและจิตของตนเองได้ นี่เป็นอนันตสัง (แห่งการฟังธรรม) เพราะการกล่าวคำว่า สาธุ สาธุ ในเวลาที่มีการแสดงพระสังฆกรรม กลิ่นหอมย่อมพุ่งออกจากปากเหมือนคอกอบลเกิดในน้ำฉะนั้น ในเมืองสาวัตถีนั้นเองได้มีกฏมพิคนหนึ่ง (๑๔๒-๑๔๕) ลูกเขยของเขาเป็นคนมีศรัทธา มีความเลื่อมใส โดยยิวว่าครั้งหนึ่งเขาฟังธรรมโดยเคารพแล้วคิดว่า ธรรมะนี้ลฤหัสถ์ไม่สามารถจะบำเพ็ญให้สมบูรณ์ได้ตลอดเวลา ไปสู่พระอารามอันอุดมในสำนักของพระบิณฑปตีกเถระรูปหนึ่ง เรื่องการบวชของเขาได้ปรากฏ (เป็นข่าว) อย่างรวดเร็ว (๑๔๖-๑๔๘) เมื่อพระราชาทรงทราบว่ามีคนนี้ไม่มีสามี จึงให้นางภรรยาของเขาไปยังพระราชวัง ในเวลาต่อมาชาวชนบทได้นำคอกอบลเขียวจำนวนมากมาถวายแด่พระราชา (๑๔๙-๑๕๐) จากนั้นพระองค์รับสั่งให้ประทานคอกไม้แก่นั้นแก่พระสนมคนละคอก ครั้นนั้นคอกไม้ ๒ คอกตกถึงแก่หญิงคนนั้น ฝ่ายหญิงนั้นได้แสดงอาการชื่นชมยินดีและนางคมคอกไม้แก่นั้นแล้วก็ร้องไห้ พระราชาทรงสทब् (เรื่องนั้น) แล้วมีรับสั่งให้เรียกหญิงนั้นมาตรัสถามว่า เจ้าคือใจเพราะเหตุอะไร (และ) ทำไมเจ้าจึงร้องไห้ (นางกราบทูลว่า) ข้าแค้นหาราช เหมอมฉันสำคัญว่าตนได้คอกอบล ๒ คอกก็ตั้งใจ แดครั้นระลึกต่อไปแล้วตองร้องไห้ (๑๕๑-๑๕๔)

พระราชาทรงสทब् เรื่องนั้นแล้วตรัสถามถึง ๓ ครั้งแต่ไม่ทรงเชื่อ ในวันรุ่งขึ้น พระราชาทรงอาราธนาพระสัมพุทฺธเจ้า ผู้เป็นโลกนายกพร้อมพระสงฆ์ ทรงเลี้ยงถวายบิณฑบาตอันประณีตทุก ๆ อย่าง ครั้นถวายมหาทานแล้ว พระองค์ได้ตรัสถามหญิงนั้นว่า ในบรรดาพระเถระเหล่านี้ พระเถระที่เป็นสามีของเจ้าคือรูปใด (๑๕๕-๑๕๗) แม่หญิงนั้นชี้ว่าพระเถระรูปนี้ (คือสามี) ของหม่อมฉัน พระราชาทรงสทब् คำนั้นแล้วกราบทูลพระสัมพุทฺธเจ้าว่า ข้าแค้นพระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์โปรดเสด็จกลับไปเกิดให้พระเถระรูปนี้อยู่กับเรา พระเถระรูปนี้แหละจักแสดงธรรมกถาแก่พวกเราทั้งหลาย พระสัมพุทฺธเจ้าผู้เป็นยอดแห่งมนุษย์ทรงสทब् พระคำวิเศษของพระราชนั้นแล้ว เหลืออีกพระรูปนี้ไว้ เสด็จกลับพร้อมพระสงฆ์ จากนั้นพระราชาเสด็จเข้าไปหาพระเถระถวายความนอบนอมแล้วตรัสขอว่า ข้าแค้นพระคุณเจ้าผู้เจริญ ขอท่านจงแสดงธรรมเพื่อเราได้อนุโมทนาเถิด พระเถระได้แสดงธรรมถวายแด่พระราชา กลิ่นหอมของคอกอบลพุ่งออกจากปากของพระ-

เถระผู้แสดงธรรมอยู่ตลอดเวลา หอมอบอวลทั่ววังของพระราชา (๑๙๕-๒๐๓) เมื่อพระราชาทรงทราบเรื่องแล้วทรงคิดว่า หญิงผู้นี้พูดความจริง แล้วทรงอาราธนาพระศกาคตเจ้ามา (ฉันภัตตาหาร) อีก ทูลถามว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กลิ่นหอมเช่นนี้สำเร็จได้เพราะกรรมอะไร ส่วนพระสัมพุทธเจ้าถูกถามด้วยประการฉะนี้แล้วทรงกล่าวโดยคำนึงพระราชาว่า มหาบพิตร ในครั้งอดีตพระเถระรูปนี้ เมื่อฟังธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างนอบน้อม เกิดความปีติแล้วแปลงสาขุการด้วยความเคารพ ฟังธรรมเป็นประจำ เพราะผลแห่งกรรมนั้นจึงได้กลิ่นหอมเช่นนี้ ฝ่ายพระราชาเมื่อพระสัมพุทธเจ้าทรงกล่าวอย่างนี้ก็ทรงพอใจโดยคำที่ดี เพราะเหตุนั้นแล คนทั้งหลายผู้มีพระสัทธรรมเป็นครู จึงนำศาณานิมาบอกเล่ากันตลอดเวลา ในเวลาที่มีการแสดงพระธรรมเทศนา เมื่อบุคคลกล่าวคำว่า สาธุ สาธุ ก็จะมีกลิ่นหอมพุ่งออกมาจากปากเหมือนดอกกุบลเกิดในน้ำฉะนั้น (๒๐๔-๒๐๕)

เพราะมิได้สดับพระพุทธรวจนะ บุคคลจึงไม่อาจกำหนดกฎกติการวมอกุศลกรรม ความดีและความชั่วทั้งหมดได้ บุคคลควรฟังพระสัทธรรมที่เข้าถึงโดยยากอย่างยิ่งด้วยความเอาใจใส่ (และ) ฟังพอใจอันทำให้ได้รับสมบัติ ๓ ประการ บรรดาอริยสาวกสดับธรรม (ที่พระพุทธรเจ้า) ทรงแสดงไว้แล้วด้วยอาการอย่างนี้ คลายกำหนดในอรรถภาพอันเป็นอารมณ์ภายนอก บรรลุผลอันเลิศประเสริฐสุด ถึงพระนิพพานอันเป็นแดนที่ปลอดภัยอย่างยอดเยี่ยม เมื่อทรงสดับเนื้อความนี้แล้ว พระเจามีดินที่อุดมลาภในการถามปัญหา ไคตรัสถามพระนาคเสนเถระว่า ทานนาคเสนผู้เจริญ ภิภุสงฆ์คล้ายกำหนดในอรรถภาพของตน มีความสำคัญว่าเป็นสิ่งปฏิญญา เป็นความจริงหรือ (๒๑๐-๒๑๕) เมื่อพระราชาตรัสถามดังนี้แล้ว พระนาคเสนเถระได้ทูลพระราชาว่า เป็นความจริงที่เคียงมหาบพิตร ภิภุสงฆ์ยอมคล้ายกำหนดในอรรถภาพของตนด้วยวิราคธรรม* เมื่อเจริญอสุภภาวนา** อยู่ตลอดเวลา เมื่อพระนาคเสนเถระทูลตอบแล้ว พระราชาไคตรัสกะทานว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร (ภิภุสงฆ์) จึงประพฤติจู้จ้นขมรักใคร่คนอยู่เล่า เมื่อพระราชาตรัสถามดังนี้แล้ว พระเถระได้ทูลพระราชาว่า มหาบพิตร การเสด็จเข้าสู่สงครามของพระองค์มีอยู่บ้างไหม ในบางครั้ง (พระ-

* วิราคธรรม ได้แก่กรรมที่ทำให้เกิดความหน่าย, ความไม่ยึด

** อสุภภาวนา ได้แก่การพิจารณาเห็นทุกอย่างเป็นของไม่สวยไม่งาม.

องค์) ถูกยิงด้วยลูกศรจนปรากฏเป็น (บาดแผล) มีไหม (๒๑๖-๒๑๘) เมื่อพระราชกษัตริย์
มีอยู่ พระเถระจึงกราบทูลค่านิกะพระราชาธิบดีว่า คุณอนมหาราช ก็พระองค์ยอมทรงชำระ
แผลนั้นอย่างดีแล้วจึงทายา น้ำมัน และพันด้วยผาเนอดะเอียคเป็นอย่างดีไซ้ใหม่ (๒๒๐-
๒๒๑)

ฝ่ายพระราชกษัตริย์เมื่อพระเถระทูลถามดังนี้แล้วจึงตรัสว่า ถูกแล้วพระคุณเจ้าผู้เจริญ
เมื่อพระเถระทูลถาม (ต่อไป)ว่า เมื่อบุคคลกระทำอยู่เช่นนั้นยอมทำเพราะแผลเป็นที่รัก-
หรือ ฝ่ายพระราชกษัตริย์ทูลตอบว่า บุคคลมิได้กระทำเพราะความรัก แต่ทำเพื่อให้ออก
ขึ้นมาใหม่อีกเท่านั้น (พระนาคเสนเถระ) ทูลว่า คุณอนมหาราช ก็เช่นเดียวกัน ภิกษุสงฆ์
ได้กระทำเพราะรักอภิกษา กระทำเพราะเหตุแห่งความรู้ คุณอนมหาราช เพราะผู้มีศีล-
เปรียบด้วยโอสถของสัตว์ทั้งหลาย ยอมทำลายพยาธิคือกิเลสให้พินาศ และเปรียบเสมอด้วย
น้ำก่าจักษุคือกิเลส เป็นประจักษ์แก่สารพัตติกทำให้สำเร็จสมความปรารถนา เสมอด้วย
อาจารย์ผู้ให้การศึกษา (๒๒๒-๒๒๖) (นักปราชญ์) กล่าววาทะ (ศีล) มีคุณอันยิ่งใหญ่อย่างนี้
เป็นเบื้องต้นด้วยประการทั้งปวง ศีลนั้นยอมทำให้เกิดความรู้ ทานเหล่านั้นยอมทำกาย-
บริหาร คุณอนมหาราช เรื่องนี้พระกุมารกัสสปเถระ ผู้มีถ้อยคำอันวิจิตรได้ทูลพระเจ้า
ปายาสีว่า มหาบพิตร สมณะและพราหมณ์มาแล้วเป็นผู้ล้วนมีกัลยาณธรรม มีศีล หากดำรงอยู่
ตลอดกาลนาน เป็นตถาคต ย่อมปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก เพื่อความสุขแก่ชน
เป็นอันมาก เพื่อความเอ็นดูแก่ชาวโลกเสมอ เพื่อประโยชน์สุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ดังนี้ พระราชาทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้วตรัสว่า พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระคุณเจ้ากล่าวดีแล้ว
ปัญหานี้ทำได้ยากมาก บรรดาภิกษุผู้มีศีลท่านองนี้ ผู้ที่รักษาศีลตลอดเวลาอย่างเดียวแท้มิได้
ให้ทานสิ่งใดเลย กับผู้ที่รักษาศีลโดยชอบและให้ทานโดยเคารพ ทั้งสอง (พวก) มีคติใน
สัมปรายภพดังที่ข้าพเจ้าจะกล่าวถึง (๒๒๗-๒๓๔)

ในครั้งอดีต ในศาสนาของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปะ มีภิกษุ ๒ รูปเป็น
สหายกัน เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมเป็นอย่างดี ภิกษุรูปหนึ่งในบรรดาภิกษุทั้งสองรูป รักษา
ศีลอย่างดีเป็นนิจ ไม่ทำทานให้เป็นเรื่องสำคัญ มิได้ให้อะไร ๆ เลย แต่พระเถระอีกรูป
หนึ่ง แม้จะรักษาศีลอยู่ตลอดเวลา แต่ก็ให้ทานเป็นประจำด้วยบิณฑบาตที่ตนได้มาโดยชอบ
ธรรม ในบรรดาพระเถระทั้งสองรูปนั้น พระเถระผู้ยินดีในทานกล่าวแก่พระเถระผู้ไม่ยอม
ให้ทานว่า ท่านควรจะรักษาศีลให้ตลอดเวลาและควรให้ทานตลอดเวลาคด้วย พระเถระ

เมื่อฟังคำของภิกษุผู้เป็นเพื่อนแล้ว ไคถรงกล่าวกะทานว่าแม่พระสีพีผู้พบพุทธเจ้าพระองค์นั้น ไคถรงกล่าวไว้อย่างนี้ว่า บุคคลพึงทำปัจจัยสิ่งบริโภคนให้เป็นที่พึงบริจจาคให้ด้วยศรัทธา แล้วพึงรักษาศีลด้วยชอบ มิไคถรงกล่าววาทะเองให้ท่านเป็นนิจ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงรักษาศีลอย่างเดียวกับท่านนั้น ศีลเป็นทางแห่งความหลุดพ้นอันประเสริฐ (๒๓๕-๒๔๑)

ในกาลแห่งมนุษย์มีอายุ ๒๐๐๖๐ ปี แม่ภิกษุทั้งสองรูปรักษาศีลด้วยดีชั่วชีวิต อย่างนี้ เมื่อเคลื่อนจากความเป็นมนุษย์แล้วได้ไปบังเกิดในเทวโลก ในบรรดาภิกษุทั้งสองรูปนั้น ภิกษุผู้รักษาศีลด้วยดีแล้วให้ท่านอยู่ ย่อมประสบคุณที่เหนือภิกษุที่รักษาศีลเพียงอย่างเดียวด้วยเหตุ ๑๐ ประการ เช่น มีอายุและความยิ่งใหญ่ และเหนือผู้อื่นด้วยเหตุ ๑๐ ประการ เช่น มีอายุเป็นต้น เสวยมหาสมบัติ ทองเที่ยวไปในบรรดาเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายแล้วฆ่าเหล่าตลอดกพุทธันดร* หนึ่ง ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ภิกษุทั้งสองรูปเคลื่อนจากเทวโลก (๒๔๒-๒๔๖) ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยทานและศีลบังเกิดในครรภ์ของพระอัครมเหสี ในวังของพระเจ้าโกศลในนครสาวัตถี ส่วนภิกษุอีกรูปหนึ่งบังเกิดในครรภ์ของหญิงอีกคนหนึ่งผู้เป็นพระสนม ต่อจากนั้นเมื่อครบ ๑๐ เดือนแล้วทั้งสองต่างก็คลอดออกจากครรภ์ของแต่ละคน เขาทั้งหลายให้โอรสของพระอัครมเหสีบรรทมเหนือบัลลังก์ทองอย่างดี ภายใต้เศวตฉัตร ใ้บุตรของพระสนมนอนบนเตียงไม้ค้อยคำที่เตรียมไว้ใกล้พระบาท (ของพระโอรส) ก็ในครั้งนั้นพระราชากับพระเทวีเสด็จมาพร้อมกันเพื่อทำการมงคลเช่นการป้อนข้าวแก่กุมารทั้งสองนั้น ให้ตรวจตราสิ่งทั้งปวงในภายนอก เมื่อพระราชบิดาสุมนาเขาเฝ้าเพราะเรื่องของกุมารทั้งสองแล้วเสด็จเข้าสู่ราชฐานชั้นในประทับยืนอยู่ใกล้ ๆ กุมารเพื่อคอยดูแล ด้วยอำนาจแห่งบุญภายใน เมื่อราชบุตรผู้เป็นโอรสของพระอัครมเหสี (๒๔๗-๒๕๔) บรรทมหลับแล้วทรงตื่นขึ้น เห็นเศวตฉัตร บัลลังก์ทองอันประเสริฐ และราชมนเทียรอันงดงาม เมื่อเห็นสิ่งสิริมงคลทั้งปวงราชบุตรได้คิดอย่างนี้ว่า เรามาจากที่ไหนจึงมาอยู่ที่นี่ เราทำอะไรไว้ในครั้งก่อน เราได้ความสุขอันใหญ่ด้วยผลแห่งการทำอะไร ครั้นคำรื้ออย่างนี้แล้วพระราชกุมารทรงมองไปรอบข้าง ทรงทราบด้วยญาณ

* พุทธันดร หมายถึงช่วงเวลาห่างจากพระพุทธเจ้า คือช่วงเวลาหลังจากที่พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งนิพพานแล้ว กับที่พระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งจะมาตรัสรู้. (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕: ๕๕๐).

อันระลึกชาติได้ว่า เรามาจากเทวโลก เมื่อตรวจดูแล้วโคตรงเห็นครั้งที่พระองค์ดำรงอยู่ในเพศภิกษุ (๒๕๕-๒๕๘) ทรงคำริตอไปว่า มีเราคนเดียวเท่านั้นหรือว่ามีคนอื่นที่เป็นสหาย (อยู่ควย) ครั้นทรงคำริตงนี้แล้วก็ทรงเห็นว่ามีสหายอยู่คนหนึ่ง เมื่อทรงเห็นแล้วก็ทรงคำริตอไปว่า สหายของเราคนนี้จะเกิดรวมกับเราแม่ในเทวโลก บัดนี้เขาไปเกิด ณ ที่ไหน เมื่อตรวจดูก็โคตรงเห็น (นอนอยู่) บนเตียงนั้นในพระราชวัง จึงโคตรสิว่า ทานผู้เจริญ ทานไมกระทำตามถ้อยคำ (อันหวังดี) ของข้าพเจ้าอย่างเคารพ รักษาแต่ศีลอย่างดี ไม่ยอมให้ทานอะไร ๆ เลย บัดนี้จึงมานอนอยู่บนเตียงไม้ไผ่ท่าของเรา (๒๕๙-๒๖๒) ส่วนเราว่าเพิ่มทั้งสองอย่างคือทานและศีลอันประเสริฐ จึงเป็นผู้เหนือกว่าคนทั้งปวงทั้งในพวกเทวดาและมนุษย์ในทุก ๆ ชาติตลอดกาลที่เกี่ยว กุมารที่นอนใกล้พระบาทของราชโอรสนั้นฟังพระคำริตงนี้แล้วกล่าวถ้อยคำโต้ตอบว่า ทานผู้เจริญ ทานนอนเหนือบัลลังก์ทองอันสูงค้ำยง (๒๖๓-๒๖๕) ข้าพเจ้านอนเหนือเตียงไม้ไผ่เป็นที่ต่ำ การนอนเหนือสิ่งทั้งปวงนั้นเป็นเพียงที่รวมแห่งชาติทั้งหลายเท่านั้น ขอทานจงเป็นผู้สูงสุดทั้งในเทวโลกและมนุษย์โลกเถิด แควว่าเราทั้งสองเมื่อบรรลุนิพพานอันเป็นบริบทพ้นจากทุกขทั้งมวลแล้ว ณ ที่แห่งนั้นจักไม่มีใครวิเศษกว่ากัน ฝ่ายพระราชธิดาสุมนาประทับยืนอยู่ไกล ๆ ครั้นทรงสดับคำของกุมารทั้งสองแล้วทรงคำริตอย่างนี้ว่า เด็กทั้งสองคนนี้เป็นน้องชายของเรา (๒๖๖-๒๖๘) พูดโต้ตอบกันเหมือนไฟสงบเพราะน้ำ นานอัสจรรยจริง ๆ เรื่องนี้ไม่เคยเกิดมีขึ้นในโลก ถ้าเราออกไปแล้วพูดว่า เด็กทั้งสองสนทนากัน คนทั้งปวงจะเกิดความประหลาดใจละทั้งกุมารไป เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ควรพูด ก็แควว่าในศาสนาของพระพุทธเจ้าครั้งอดีต กุมารทั้งสองเหล่านี้ (๒๗๐-๒๗๒) คนหนึ่งน่าจะรักษาศีลอย่างดีและให้ทานโดยชอบ อีกคนหนึ่งน่าจะรักษาศีลอย่างดีแต่ไม่ได้ให้ทาน เพราะฉะนั้นกุมารทั้งสองนี้จึงรู้เรื่องนี้อย่างแจ่มชัดเพราะญาณแห่งการระลึกชาติได้และสนทนากัน ดังนั้นเราไม่ให้ใครทราบอะไรเลย เราจักไปเฝ้าพระสัมพุทธเจ้าแล้วทูลถามเรื่องนี้ (๒๗๓-๒๗๕)

(ถามว่า) ทำไมนางจึงมีชื่อว่าสุมนา ทำไมจึงได้เป็นราชธิดา ทำไมจึงเป็นผู้มีความคุ้นเคยกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงสิริ (ตอบว่า) ในกัลป์ที่ ๕๕ นับแต่กัลป์นี้ไป พระสัมพุทธเจ้าผู้ทรงพระนามว่าวิปัสสี ทรงอุบัติขึ้นในโลกในครั้งนั้น แม่พระราชาทรงพระนามว่าพันชมะ เมื่อทรงกล่าวเริ่มตนว่าเรามีพระพุทธเจ้า ก็ทรงบำรุงด้วยพระองค์เองที่เกี่ยว ชาวเมืองทั้งปวงมีเสนาบดีเป็นหัวหน้า (๒๗๖-๒๗๘) รวมเป็นใจเดียวกันกราบทูล

ขอมารุงพระพุทธเจ้าและโคขมารุงแล้ว ในครั้งนั้นเสนาบดีคิดว่าเราจักมารุงพระพุทธเจ้า เป็นคนแรกด้วยการถวายทานเป็นต้น เมื่อเขาคิดอย่างนี้แล้วจึงส่งคนรับใช้ของตนไปสู่สำนัก ของพระพุทธเจ้า (กล่าววา) ทานทั้งหลายจงนิมนต์พระสัมพุทธเจ้าแล้วนำเสด็จมาสู่เรือน ของเรา จงป้องกันคนอื่น ๆ มิให้ถวายอาหารทั้งในวิหารและระหว่างทาง เราจะถวาย อัครทานเป็นคนแรกก่อนคนทั้งปวง คนทั้งปวงฟังคำของเสนาบดีแล้ว (๒๕๕-๒๕๖) นิมนต์ พระสัมพุทธเจ้า (พร้อม) ให้ความอารักขาเป็นอย่างดี ภรรยาเศรษฐียื่นร้องให้อยู่ผู้กับ ชิดาที่มาเล่นก็ทำพร้อมเพื่อนหญิง ๕๐๐ คนว่า ถ้าหากบิดาของเจ้ายังมีชีวิตอยู่ แมคงได้ถวาย ภัตตาหารแก่พระพุทธพลเป็นคนแรก บัดนี้แม่ควรจะทำอย่างไรดี บุตรสาวฟังถ้อยคำของมารดา แล้วกล่าวกะมารดาว่า (๒๕๓-๒๕๔) ลูกจะจัดการให้พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ฉันทานอาหารของเราให้ได้ แม่จายาได้คิดอะไรเลย ครั้นปลอบใจมารดาแล้ว นางก็บรรจ ขาวปายาสปรุงอย่างดีไม่มีน้ำในถาดทองคำราคาหนึ่งแสน ปรุงพิเศษเหมาะเจาะดีด้วยเนย เหลวเป็นต้น และครอบอย่างดีด้วยถาดอีกใบหนึ่งแล้วร้อยพวงคอกมะลิคลุมอย่างสวยงาม (๒๕๖-๒๕๗) ยกขึ้นถือด้วยตนเอง มีหญิงพี่เลี้ยงแวดล้อมออกจากเรือนเดินมาตามทางใน เวลาที่พระพุทธเจ้าผู้ทรงสิริเสด็จเข้าสู่หมู่บ้าน พวกคนรับใช้ของท่านเสนาบดีพากันพูด กะนางว่า แม่คะอย่าไคมา ณ ที่แห่งนี้ อย่าไคมา ณ ที่แห่งนี้ นางพูดให้เขาเหล่านั้นมีจิตอ่อน โยนด้วยคำอันอ่อนหวานแล้วกล่าวถ้อยคำนี้ว่า (๒๕๐-๒๕๒) ในมือของเรามีของเคี้ยวของ กินชนิดไหน ขอเชิญท่านทั้งหลายตรวจดูเถิด เมื่อพวกเขาบอกว่า พวกเราเห็นแต่พุ่มดอกไม้ นางจึงกล่าวว่า เสนาบดีของพวกท่านห้ามการบูชาด้วยดอกไม้ด้วยหรือ ครั้นนางพูดอย่าง นี้แล้วพวกเขาทั้งหมดพากันพูดว่า ถ้าเช่นนั้นเจ้าจงบูชาเถิด ครั้นนั้นนางผู้มีใจความนอบน้อม เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ได้โปรด รับพุ่มดอกไม้ของดิฉันเถิด (๒๕๓-๒๕๔)

ฝ่ายพระผู้มีพระภาคเจ้า ทอดพระเนตรแล้วให้บุรุษคนหนึ่งรับไว้ จากนั้นนางกุมารี ผู้มีความนอบน้อม ถวายอภิเษกกับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วกล่าวถ้อยคำนี้เพื่อตั้งความปรารถนา ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ด้วยการกระทำความคิดนี้ เมื่อจิตอันท่องเที่ยวไปในสงสารใน อนาคตชอกได้เกิดในสกุลอันสูงสุดเป็นผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติอันประเสริฐทั้งปวง มีนามว่า สุมนา (๒๕๖-๒๕๗) เมื่อมารดาคลอกอยู่ชอกคอกมะลิจึงร่วงหล่นลงมามีความสูงประมาณเท่า หัวเขาในสถานที่ที่ดิฉันเกิดด้วย ทั้งในเทวโลกและในมนุษยโลกทุก ๆ แห่งทุก ๆ ชาติ

อนึ่งขอให้ฉันมีชื่อว่าสุมนาตลอดกาล (๒๕๕-๓๐๐) พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสัคกับคำของนางแล้วทรงกล่าววา ชะเธอจงสำเร็จสมตามความปรารถนาทั้งปวงตลอดกาล และขอให้เธอจงมีความสุขเถิด ครั้นทรงกล่าวดังนั้นแล้วพระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จหนีไป ครั้นนั้นเสนาบดีนำของเคี้ยวและของบริโภคนั้นประคองทั้งสิ้น เช่น ยาคูเป็นต้นมาถวายเฉพาะพระพุทธเจ้า ผู้เสด็จมาสู่เรือนของตนแล้วเริ่มตนไต่ถามตรพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ (๓๐๑-๓๐๓) ในครั้งนั้น พระพุทธเจ้าทรงปิตบาตรไว้เสนาบดีโคตมวาทว่าเราแต่พระองค์ผู้เจริญ พระสงฆ์ทั้งหมดพร้อมแล้ว ลำคับนั้น พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทรงกล่าววาเราได้ภักตอาหารแล้ว เสนาบดีทั้งพระค้ำวั้นนั้นแล้วมองคุณของตน แมชนทั้งหลายโคตมวาทว่า นางกุมารีหลอกลวงเราเสียแล้ว เพราะเมื่อนางพูดว่าฉันนำพุ่มดอกไม้มาถวาย วันยอมเป็นชาวป่ายาสุขของภิกษุทั้งหมด ฝ่ายเสนาบดีก็ถวายของเคี้ยวและของบริโภคนั้นทุก ๆ อย่างแก่พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ ครั้นถวายสิ่งที่ควรถวายแล้วโคตมวาทว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย กุมารีผู้นี้ฉลาด ยินดีในความดี (๓๐๔-๓๐๕) ก็ถ้ากุมารีผู้นี้อยู่ในเรือนของเราไซ้ เราจักได้โอกาสทำความดีตลอดเวลา ขอท่านทั้งหลายจงนำกุมารีผู้นั้นมาเถิด เมื่อให้นำกุมารีมาแล้วเสนาบดีก็ตั้งนางให้เป็นอัครมเหสี (๓๐๕-๓๑๐) และแล้วนางกุมารีนนั้นก็สละทรัพย์ที่เป็นของเสนาบดีและที่เป็นของบิดาในทางทาน รักษาชีวิตตลอดชีวิตแล้วเคลื่อนจาก (อศภาพ) นั้นยังเกิดในเทวโลก ในขณะที่นางยังเกิด (๓๑๑-๓๑๒) ฝนคอกมะลิตกลงมาสูงประมาณหัวเข่า เพราะฉะนั้นนางจึงได้ชื่อว่าสุมนา นางเคลื่อนจาก (เทวโลก) นั้นแล้วมาสู่มนุษย์โลกก็ได้เป็นอย่างนั้นตลอดกาลด้วยประการฉะนี้ นางเสวยสมบัติเป็นอันมากในหมูเทวดาและมนุษย์ด้วยประการฉะนี้ (๓๑๓-๓๑๔) มีชื่อไม้ไผ่เปลี่ยนไป ทองเที่ยวไปในสังสารวัฏตั้งแต่นั้นจนถึงภักกลับนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นโลกนายกของเราทั้งหลายอุบัติขึ้นในโลก เวลานั้นนางเคลื่อนจากเทวโลกถือปฏิสนธิในพระครรภ์อัครมเหสีของพระเจ้าโกศล ในขณะนั้นฝนคอกมะลิก็โปรยลงมาสูงประมาณหัวเข่ารอบพระค้ำหนัก หลังจากนั้นแม่เมื่อมารดาคลอดนางฝนคอกมะลิสูงประมาณหัวเข่าตกทั่วบริเวณพระค้ำหนักของพระราชินี (๓๑๕-๓๑๘)

เพราะเหตุนี้ นางจึงได้ชื่อว่าสุมนาโดยไม่เปลี่ยนแปลง ต่อจากนั้นพระราชกัทรงคำริว่า ชิดาของเราเป็นบุญบุญมาก คงจักไม่มาเกิดคนเคี้ยว แล้วทรงคำริต่อไปว่า เด็กหญิงทั้งหลายที่เกิดแล้วในวันนี้เป็นหญิงมีเกียรติแล้วครั้นว่าขอท่านทั้งหลายจงนำเด็กหญิงที่เกิดในเรือนทั้งหลายมาเถิด (๓๑๙-๓๒๐) ในขณะนั้น หญิงสาว ๕๐๐ คน ผู้รับใช้

นางเคลื่อนจากเทวโลกพร้อมกับนางแล้วถือปฏิสนธิในเมืองสาวคถิ พระราชาทรงสัคับแล้ว
 รับสั่งให้นำเด็กหญิงทั้งหมดนั้นมาเลี้ยงไว้ในสำนักของธิดาของพระองค์ ในเวลาที่พระราชธิดา
 นั้นมีอายุได้ ๘ ปี (๓๒๑-๓๒๓) ทานอนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างวิหารเซตวันเสร็จแล้วไปนิมนต์
 พระสัมพุทธเจ้าเพื่อเสด็จเข้าสู่วิหาร แล้วกราบทูลพระเจ้าโกศลเพื่อทรงทำการต้อนรับพระ-
 พุทธเจ้า ในเวลานั้นเขาได้ทูลขอให้ทรงอนุญาตินางสุนาไปถวาย (๓๒๔-๓๒๕) ฝ่ายพระ
 ราชาก็ทรงอนุญาติให้ราชธิดาของพระองค์เสด็จไป (ต้อนรับพระพุทธเจ้า) เวลานั้น
 พระราชธิดาสุนามีกุมารี ๕๐๐ คนเป็นมริวารแวดล้อมคน เอาเครื่องบูชาทั้งปวงทุกอย่าง
 ต้อนรับองค์พระสัมพุทธเจ้าผู้ทรงสิริ ครั้นนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสัทธรรม ฝ่ายพระ
 ราชธิดาสุนานั้นพร้อมกุมารี ๕๐๐ คนบรรลุนิเวศน์จิตวิมล และมีอุบาสิกาอุบาสิกาอีก ๕๐๐ คน
 บรรลุผลในเบื้องต้นอันอุดม จำเดิมแต่นั้นมา พระราชธิดาสุนาทรงมีความคุ้นเคยกับพระ
 จินใจ (๓๒๖-๓๓๑) ต่อแต่นั้นพระราชธิดามีใจที่ทูลขอพระภิกษุพระนิกวา ขาแถมหาราช
 คิณปรารถนาที่จะเฝ้าพระพุทธเจ้าอยู่เป็นนิจ พระองค์เป็นผู้เหมาะสมที่จะให้พรแก่คิณ
 พระราชาผู้เป็นบิดาทรงสัคับโดยคำของนางแล้วตรัสกะนางว่า (๓๓๒-๓๓๓) ลูกเอ๋ย
 เจ้าจงไปเมื่อเจ้าปรารถนาทุกเวลาเถิด เพราะฉะนั้น เมื่อพระธิดาสุนาทรงสัคับโดยคำ
 ของน้องชายทั้งสองในครั้งนั้นแล้ว เสวยพระกระยาหารแล้วเสร็จทูลลาพระนิกวา (๓๓๔-๓๓๕)
 เสด็จขึ้นรถพระที่นั่งโดยเร็ว มีกุมารี ๕๐๐ คนและรถสำหรับกุมารี ๕๐๐ คนแวดล้อม
 เสด็จไปยังเซตวันวิหารอย่างรีบเร่ง ทำความเคารพพระสัมพุทธเจ้า ครั้นถวายบังคมด้วย
 ความนอบน้อมแล้ว ได้ทูลถามพระสัมพุทธเจ้าถึงสาเหตุที่ราชบุตรผู้เป็นน้องชายทั้งสองถาม
 กันว่า (๓๓๖-๓๓๗) ขาแถมพระองค์ผู้เจริญพระสาวกในพระศาสนาของพระองค์ ผู้ยินดีใน
 คำสอนทั้งหมดมี ๒ รูป ในสองรูปนั้นรูปหนึ่งรักษาแต่ศีลอย่างเดียว อีกรูปหนึ่งทั้งรักษาศีลและให้
 ทานตลอดเวลา ความแตกต่างกันของภิกษุทั้งสองรูปนั้นมีอยู่หรือว่ามีอยู่อย่างไรในเทวโลก
 (พระผู้มีพระภาค) ทรงกล่าวตอบว่า ความแตกต่างกันมีอยู่ ในภิกษุสองรูปนั้น ก็รูปใดพึง
 รักษาศีลและให้ทานด้วย รูปนั้นย่อมเห็นอกว่อกวามที่รักษาศีลอย่างเดียวแต่ไม่ได้ให้ทานด้วย
 ฐานะ ๕ ประการอันเป็นทิพย์คือ อายุ วรรณะ ความสุข ยศและความเป็นใหญ่ ก่อนสุนา
 ภิกษุผู้ให้เกิดเป็นเทวดาแล้วยอมชมภิกษุผู้ไม่ให้รูปนั้นด้วยฐานะ ๕ ประการ ครั้นพระพุทธ-
 เจ้าทรงกล่าวแล้วพระนิกวาไคร้กราบทูลคำนึงะพระสัมพุทธเจ้าว่า (๓๓๖-๓๔๓)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภัทฺฐทั้งสองรูปนั้นเคลื่อนจากเทวโลกนั้นแล้วมาเกิดในมนุษย-
 โลกนี้ความแตกต่างกันของภัทฺฐผู้เกิดเป็นมนุษย์ทั้งสองนั้นพึงมีหรือไม่ เมื่อพระธิดาทุลดา
 คังนี้แล้วพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกล่าวถ้อยคำนี้กะนางว่า คุณอนสุมนา ภัทฺฐผู้ให้ยอมเหนือ
 ทว่าภัทฺฐผู้ไม่ให้ ให้ แม้ในเวลาที่เกิดเป็นมนุษย์ด้วยฐานะ ๕ ประการคือ อายุ วรรณะ
 สุข ยศและความเป็นใหญ่ ภัทฺฐผู้ให้ยอมเหนือกว่าภัทฺฐผู้ไม่ให้ด้วยฐานะ ๕ เหล่านี้แล
 เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกล่าวอย่างนี้แล้ว พระธิดาโคกราบพูลว่า (๓๔๔-๓๔๕) ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ ก็ถ้าบุคคลทั้งสองนั้นจักบวชในพระศาสนา แม้ในเวลานั้นความแตกต่าง
 พึงมีอยู่หรือ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกล่าววว่า ภัทฺฐผู้ให้ยอมพิเศษกว่าผู้ไม่ให้ แม้เป็น
 บรรพชิตเสมอกันก็ยอมเหนือภัทฺฐผู้ไม่ให้ด้วยฐานะ ๕ ประการคือ จีวร บิณฑบาต ปัจจัย
 ที่นอนและที่นั่งอันเป็นสิ่งที่ภัทฺฐผู้ให้หามาได้โดยง่ายในสำนักของเขอ ส่วนภิกษุณอกนี้โคขมาก
 เมื่อขอจึงได้ใช้สอยในกาลทั้งปวง ภัทฺฐผู้ให้แล้วยอมอยู่อย่างเป็นที่พอใจกับเพื่อนพรหมจารี
 และเป็นผู้ที่คนทั้งปวงรักใคร่ คุณอนสุมนา ภัทฺฐผู้ให้ยอมเหนือภัทฺฐผู้ไม่ให้ด้วยฐานะ ๕
 ประการเหล่านี้ แม่จะดำรงอยู่ในความเป็นภิกษุ เมื่อพระพุทฺธเจ้าทรงกล่าวอย่างนี้แล้ว
 พระธิดาโคกราบพูลว่า (๓๔๔-๓๔๖) ถ้าภัทฺฐทั้งสองรูปได้บรรลุประอรหัตผล แม้ในเวลานั้น
 ความวิเศษของภัทฺฐทั้งสองนั้นเป็นอย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้มีจักษุ ขอพระองค์จงทรงบอก
 เกิด เมื่อพระธิดาทุลคังนี้แล้วพระพุทฺธเจ้าทรงกล่าววว่า คุณอนสุมนา ไม่มีความพิเศษอันใด
 อิกเลย ครั้นพระพุทฺธเจ้าทรงกล่าวคังนี้พระธิดาโคกราบพูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ
 นี้เป็นเรื่องอัศจรรย์อันไม่เคยมีในพระพุทฺธศาสนา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลทองเที่ยวใน
 สังสารวัฏในหมู่เทวดาและมนุษย์ควรไหาทาน ควรทำบุญและควรรักษาศีลในศาสนาของพระองค์
 เพราะวาบุญเหล่านี้ยอมเป็นอุปการะแก่คนทั้งปวง พระสุคตองค์พระศาสดาครั้นทรงกล่าว
 คำนี้ว่าคุณอนสุมนา เรื่องนี้เป็นเช่นนั้น บุคคลควรไหาทานและควรทำบุญในศาสนาอันอุดมของ
 อาตมา เพราะบุญเหล่านี้ยอมเป็นอุปการะแก่สัตว์ทั้งปวง คังนี้แล้วทรงกล่าว (พระคำรัส)
 อันอิกว่า

เปรียบเหมือนดวงจันทร์อันปราศจากมลทิน โคจรไปอยู่ในอากาศธาตุ (๓๔๔-๓๖๐)
 ย่อมส่องรัศมีดวงหมุดาวทั้งหมุดในโลกล ฉนโค บุคคลถึงพร้อมด้วยศีล มีศรัทธา ย้อนรุ่งเรื่อง
 เห็นคนตระหนี่ทั้งปวงในโลกด้วยการบริจาต ฉนนั้น เปรียบเหมือนเมฆพังกอตัวขึ้น มีสาย
 ฟ้าแลบถึง ๑๐๐ ครั้ง ยังฝนให้ตกรดแผ่นดิน ทาที่ลุ่มและที่ดอนให้เต็ม ฉนโค สวางของ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สมบูรณ์ด้วยทัศนะ เป็นบัณฑิต ย่อมเห็นอณตระหนี่ด้วยฐานะ ๔ ประการคือ อายุ ยศ วรรณะ ความสุขและความทรงพร้อมด้วยโภคสมบัติในปัจจุบัน ละโลกไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์ ฉะนั้น พระธิดาสุมนาฟังพระคำรัสของพระพุทธเจ้ามีความยินดีทำความเคารพพระสัมพุทธเจ้าแล้วกลับไป (๑๖๑-๑๖๔) เรื่องพระธิดาสุมนา จบ

พระพุทธเจ้าผู้เป็นเฒ่าพันธุแห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าวถึงเมฆฝนไว้ ๔ ประเภทคือ สีทวลาหก อุทวลาหก อัททวลาหก วาทวลาหก และวิสสวลาหก วลาหกมีอยู่ ๔ ประเภทนี้แล บรรดาทวลาหกเหล่านั้นในฤดูฝนก็ดี ในฤดูหนาวก็ดี ความเย็นย่อมเป็นปกติ ซ่อนนี้เกิดจากฤดู แต่ความเย็นอื่นที่เป็นความเย็นอย่างยิ่ง คือความเย็นที่เป็นอานุภาพแห่งเทวดาที่ปรากฏแม้ในฤดูแล้ง (๑๖๖-๑๖๘) โคชื่อว่าเป็นอานุภาพแห่งเทวดาสีทวลาหก ความร้อนที่เป็นไปตามปกติในฤดูแล้งในโลก นักปราชญ์ท่านเรียกว่าเกิดจากฤดู ความร้อนที่เป็นความร้อนอันยิ่งในฤดูแล้ง ในฤดูฝนและแม้ในฤดูหนาว โคชื่อว่าเป็นอานุภาพแห่งเทวดาทั้งหลาย เมฆที่คั่งขึ้นในฤดูฝนในฤดูหนาวในฤดูแล้งเป็นปกติ เป็นเมฆเกิดจากฤดู (ส่วน) เมฆที่คั่งขึ้นยิ่งกว่าปกติเป็นร้อย ๆ ชั้น คั่งขึ้นปกบังท้องฟ้าดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ย่อมเป็นเพราะเหตุแห่งเทวดา (๑๗๐-๑๗๔) บัณฑิตชนถือว่าเป็นเพราะอานุภาพแห่งเทวดาอัททวลาหก ลมที่โดยยอม เป็นไปตามปกติในโลกในฤดูฝนในฤดูร้อนและในฤดูหนาวด้วย เป็นลมเกิดจากฤดู ลมที่เป็นลมพายุในโลกน่าสะทึงกลัวในฤดูทั้งสาม เป็นวาทวลาหก เกิดจากเทวดา เมฆโคในฤดูฝนยอมยั้งฝนให้ตกโดยชอบในโลก (๑๗๕-๑๗๗) ทวนเรียกเมฆนี้ว่าเป็นเมฆเกิดจากฤดู เมฆโคน่าสะทึงกลัวยิ่งนักในโลกแม้ในฤดูหนาวและในฤดูร้อน ให้ฝนตกในเวลามิใช่ฤดู บัณฑิตผู้รู้ถือว่าเมฆนี้เกิดจากอานุภาพแห่งเทวดาวิสสวลาหกทั้งหลายในข้อนี้พึงทราบเรื่องดังต่อไปนี้

เทพบุตรวิสสวลาหกคนหนึ่งมาสู่สำนักของพระชีนาสพยูอยู่ที่เขาคกรกฎ ทำความเคารพแล้วยืนอยู่ ครั้งนั้น (๑๗๘-๑๘๑) พระเถระถามว่าท่านเป็นใครมายืนแสดงความเคารพในสำนักของเรา ครั้นพระเถระกล่าวแล้วเทพบุตรเรียนพระเถระว่า ข้าพท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นวิสสวลาหกเทพบุตร พระเถระฟังด้อยค่านั้นแล้วทักกะเทพบุตรว่า ฝนยอมตกด้วยอำนาจจิตของท่านจริงหรือ เทพบุตรกล่าวกะพระเถระว่า ถูกแล้วพระคุณเจ้าผู้เจริญ พระเถระกล่าวกะเทพบุตรนั้นว่าอานุภาพจักเห็นเหตุที่ท่านให้ฝนตกจากเมฆไหม

เมื่อพระเถระกล่าวดังนี้แล้วเทพบุตรกล่าววาพระคุณเจ้าผู้เจริญ ท่านจักเป็ยก (ณ)
 (๓๘๒-๓๘๕) เมื่อเทพบุตรกล่าวดังนี้แล้วพระเถระโคกกล่าวกะเทพบุตรในขณะนั้นว่า ยอด
 เมฆแสงฟ้าแลบและเสียงฟ้าร้องก็ไม่ปรากฏโดยประการทั้งปวง เมฆจักยังณในทักใด
 เพราะเหตุไร ในครั้งนั้นเทพบุตรกล่าวกะพระเถระว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ฝนตกเพราะ
 จิตของข้าพเจ้า ขอนิมนตท่านเราสู่บรรณศาลาเถิด เมื่อเทพบุตรกล่าวเช่นนี้แล้วพระเถระ
 รับว่าดีละ (๓๘๖-๓๘๘) จากนั้นพระเถระล้างเท้าแล้วเข้าไปสู่บรรณศาลา ในขณะที่
 พระเถระเข้าไปสู่บรรณศาลานั้นเอง เทพบุตรขับร้องเพลงบทหนึ่งและยกมือขึ้นข้างหนึ่ง
 ในขณะนั้นเองมหาเมฆก็ให้ฝนตกเป็นมหาธารไหลไปทั่วประเทศประมาณ ๓ โยชน์โดยรอบ
 พระเถระเป็ยกฝนครั้งตัวเขาไปสู่บรรณศาลา ฝนตกเพราะอานุภาพแห่งเทวค้ำที่มั่นคงให้
 ตกด้วยประการฉะนี้แล

อีกประการหนึ่ง พระสัมพุทธเจ้าผู้เป็นอัครนายกของโลกทรงกล่าววา เมฆนั้นยอม
 ให้ฝนตกด้วยเหตุ ๔ ประการคือ อานุภาพของหมูนาค อานุภาพของหมูครุฑ อานุภาพของหมู
 เทวดา สัจจิริยาอำนาจของฤๅ ความนึกของมาร กำลังฤทธิของหมูภิกษุ และเมฆที่กระทำ
 ความพินาศ เหตุที่ทำให้ฝนตกนี้ปรากฏในสังยุตนิคาย (๓๘๘-๓๙๕) และเมื่ในมัจจิมก
 เอกนิบาต เทวราชทรงบังคับวิสสวลาหก (พร้อมกับ) ตรีสวา คูกองวลาหก เชอจงนุงผา
 ฝนหนึ่ง หมฝนหนึ่ง ขับร้องเพลงอันเกี่ยวกับเมฆ เค้าะบายหน้าไปทางทิศปราจีน ลำค้ำนั้น
 วิสสวลาหกเทพบุตรนั้น กอชั้นเมฆชั้นมีขนาดลานบวค้ำขาว เป็นร้อยชั้นและพันชั้น ค้ำรามอยู่
 เปล่งรัศมีเปลวปลาว (๓๙๖-๓๙๘) เหมือนเปิดหมอน้ำค้ำว่าเทลงมาจะเห็น เมฆนั้นยังกระแ
 ชารใหญ่ให้ไหลไป ยังมีข้อความอื่นอีกที่ทานกล่าวไว้ในอนึ่งชาคคมีใจความว่า ลมฝน
 อันเย็นยอมพัดไปในที่ประมาณหนึ่งโยชน์ และยอดเมฆยอมปรากฏในที่ประมาณหนึ่งโยชน์
 สายฟ้าแลบปรากฏไกลประมาณ ๔-๕ โยชน์ เสียงฟ้าร้องได้ยินถึง ๒ โยชน์ อนึ่งในพระ
 สุตตร พวกคนเลี้ยงโคทรายนิมิตแห่งฝนควยการสังเกตเป็นประจำพากันยึดถือมาตลอดเวลา
 ว่า เมื่อฝูงนกพากันทำรังที่ยอดค้ำไม้ และเมื่อพวกปูปิกูไกลน้าคตลอดเวลา พากันใช้ของ
 ทางไกลทคอง เมื่อนั้นแลจักมีฝนตกมาก และพากันยึดถือว่าเมื่อฝูงนกพากันทำรังในที่ค้ำ
 หรือที่กิ่งไม้ที่ยื่นออกไปที่หน้าและพวกปูปิกูในที่คองตลอดเวลา พากันใช้ของทางไกล ๆ
 นำจักมีฝนตกน้อย เรื่องนี้ข้าพเจ้านำมาจกขนิยสุตตร สุตนิบาต (๔๐๐-๔๐๘)

อสัน (สายฟ้า) ทานกล่าวไว้ ๕ ชนิดคือ อสัญญา วิจักกกา สเตรตา คัคครา

อภิสีสา มัจฉาวิโลลิกา ทัททมนิกา สุกชาสนี อสนีมีอยู่ ๕ ประการนี้แล บรรดาอสนีเหล่านั้น
 อสนีที่ทำให้ไม่มีสัญญา ชื่อสัญญา อสนีที่ทำให้มีจักรเดียวและทำจักรหนึ่งให้ต่างออกไป ชื่อ-
 วิจักกกา อสนีที่ตกลงเป็นแสงแปลบปลาม ชื่อว่าสเตรตา อสนีที่ตกลงเสียงดังคักครา
 ชื่อคักครา (๔๐๘-๔๑๓) อสนีที่ตกลงเหมือนลิงยักคว ชื่ออภิสีสา อสนีที่ตกลงเหมือนปลา
 เอียวตัว ชื่อมัจฉาวิโลลิกา อสนีที่ตกลงเหมือนไก่ ชื่อกุกกุกกา เพราะฉะนั้นจึงได้ชื่อว่า
 กุกกุกกา ส่วนอสนีที่ตกลงเหมือนไถ ชื่อทัททมนิกา เพราะฉะนั้นจึงได้ชื่อว่าทัททมนิกา
 อสนีที่ตกลงมาแล้วทำลายพื้นที่โดยสิ้นเชิง ชื่อสุกชาสนี อสนีเหล่านี้มาไว้ในอรพณภวามหา
 ปรินิพพานสูตร (๔๑๔-๔๑๗)

ลำดับต่อไป ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงเรื่องอุบัติการพิเศษ สมในท้องขอมมีอยู่ในกาล
 หึ่งปวงแคว้นขอมมิได้ยินเสียงของขมนั้น ขมยังเสียงให้เกิดจนได้ยินถึงหูของคนที่ยืนอยู่
 ภายนอกได้ เพราะบริโภคนอาหารเป็นพิษ เหตุที่ลมที่อยู่ในอากาศอาศัยเมฆที่เกิดจากอุ
 เป็นต้น ขอมยังเสียงดังให้เกิดในขณะนั้น ชาวโลกหึ่งหมกพากันเรียกว่าเสียงของเมฆคำราม
 แสงสว่างขอมเกิดเพราะการขัดสีกันของก้อนหินเป็นต้นเป็นปัจจัย ฉันทิโธ ขม เมฆ และฝน
 ก็ฉันทิโน แสงฟ้าแลบขอมมีในอากาศเพราะการกระทบกันของลม เมฆและฝนเหล่านั้น ชาว
 โลกพูดกันอย่างนี้แล ก็แสงอาทิตย์กระทบเมฆฝน (๔๑๘-๔๒๓) ขอมแปลงประกายแสง
 ชาวโลกเรียกแสงนั้นว่าอินทขู (รุ่งกินน้ำ) ก็รุ่งกินน้ำนั้นเกิดในเวลาเช้าขอมปรากฏทาง
 ทิศตะวันตกเสมอไป แต่เกิดในเวลาเย็นขอมปรากฏทางทิศตะวันออกเป็นนิจเหมือนกัน
 สาเหตุ (ที่ทำให้เกิด) เมฆคำราม ฟ้าแลบและรุ่งกินน้ำ ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก
 มีในศาสตร์ภายนอก เพราะฉะนั้นมันจึงเข้าใจเมื่อพิจารณาเรื่องทั้งหมดอย่างถี่ถ้วนแล้ว
 ข้าพเจ้านำเรื่องมาจากคัมภีร์สารสังคหะ (๔๒๔-๔๒๗)

พระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าพันธแห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าวถึงอันตรายของฝนไว้ ๕
 ประการ พวกนักทำนายขอมไม่รู้จักอันตรายที่เขาไม่เห็น อันตรายเหล่านั้นมีอะไรบ้าง
 ความร้อนเปลี่ยนแปลงในอากาศเบื้องบน คังนั้นเมฆก้อนใหญ่ที่เกิดขึ้นจึงสลายตัว นี่เป็น
 อันตรายประการแรก สมในอากาศแปรปรวน คังนั้นเมฆที่เกิดขึ้นแม้จะมีก้อนใหญ่ ๆ ก็สลาย
 ไป นี่เป็นอันตรายประการที่สอง พวกทำนายขอมไม่ทราบสาเหตุนี้ (๔๒๘-๔๓๑) อีกประการ
 หนึ่งอสุรินทรพุกน้ำฝนไว้ควายป่ามือของตนแล้วทิ้งไปในมหาสมุทรแห่งเดียว นี่เป็นอันตราย
 ประการที่สาม พวกทำนายขอมไม่ทราบสาเหตุนี้ อีกประการหนึ่ง พวกวิสสวลาหกเทพบุตรพากัน

ประมาท ดังนั้นเมฆจึงไม่ให้ฝนตก นี่เป็นอันตรายประการที่สี่ อีกประการหนึ่งที่พระสัมมา-
สัมพุทธเจ้ากล่าวไว้คือ มีพวกมนุษย์ไม่ปฏิบัติธรรมเช่นพระราชา อำมาตย์และเสนาบดี
เป็นคน คังนั้นฝนจึงไม่ตก นี่เป็นอันตรายของฝนประการที่ห้า (๔๓๒-๔๓๕)

น้ำในมหาสมุทรเมื่อไหลไปจากทุกทิศตลอดเวลา ย่อมตกไปในที่ลึกอยู่เนื่อง ๆ
เป็นประจุกตกลูกกลม ทำเสียงนาสะพังกลัว ทำเสียงดังครึ้นครึ้นประหนึ่งว่าจะยังหทัยให้แตก
สลายไป เมฆเรือทั้งหลายแล่นเข้าไปใกล้สถานพื้นนั้นแล้วไม่สามารถจะป้องกันได้โดยประการ
ทั้งปวง ย่อมถึงความพินาศแตกแยกกำลังแห่งสังกิริยา เรือจะหันกลับจากที่นั้น (และ) หันกลับ
ไปสู่ที่อื่น ๆ ได้ เหมือนสังกิริยาของสุปปารัมมิตถ สถานพื้นนั้นคนทั้งปวงเรียกว่าวพวามุข
แต่ในที่อื่นท่านแสดงเป็นลำดับโดยประการอื่น หนึ่งในการเล่นนั้นแหละมีคลื่นอยู่ ๓ ประเภทคือ
(๔๓๖-๔๔๑) มหินทวิจ คังทาววิจและโรหนวิจ นี่คือคลื่นทั้งสามประเภท ในบรรดาคลื่น
ทั้งหลายเหล่านั้นมหินทวิจพุ่งขึ้นสูง ๖๐ โยชน์ คังทาววิจพุ่งขึ้นสูง ๕๐ โยชน์ ส่วนคลื่นที่
มีชื่อว่าโรหนวิจพุ่งขึ้นสูง ๔๐ โยชน์ ในที่ใกล้ภูเขาตีเนรุและภูเขาจักรวาล คลื่นมีปริมาณ
นับไม่ได้ คลื่นทั้งหลายเริ่มตนจากน้ำเล็กน้อยแล้วกลายเป็นน้ำในที่ไกลทวีปทั้งหลายตามลำดับ
เมื่อคลื่นเหล่านั้นทั้งหมดอันหาขอบเขตมิได้ (๔๔๒-๔๔๖) ชักไปปะทะภูเขาจักรวาล น้ำ
ทั้งหลายก็ลดลงแต่เมื่อคลื่นทั้งหลายชักกลับจากภูเขาจักรวาลนั้น น้ำก็เพิ่มขึ้น เพราะเหตุ
นั้นแล บัณฑิตผู้รู้อันหาขอบเขตมิได้ในโลกมีขึ้นและมีลง

อนึ่งพระเถระชื่อติสสทัตตบรรลอรหัตผลคิดว่า แท้จริงคลื่นเหล่านั้นทั้งหมดมีปริมาณ
อันหาขอบเขตมิได้ นัยนี้ปรากฏแม้ในคัมภีร์ปฏิฐานะ (๔๔๗-๔๕๐) พระติสสทัตตเถระเมื่อเดิน
ทางไปทางเรือเลียบตามชายฝั่งเพื่อไหวตนพระศรีมหาโพธิ์ นั่งมองดูสมุทรอันมีคลื่นนับไม่ได้
แล้วในเวลานั้นก็คิดอย่างนี้ว่า โอ คลื่นเหล่านี้มีปริมาณนับไม่ได้ คลื่นเหล่านี้แม้ทั้งหมดมี
ปริมาณนับไม่ได้เหมือนนัยอันประเสริฐสูงสุด ที่พระพุทธเจ้าอยู่ประเสริฐทรงแสดงไว้ในพระ-
คัมภีร์ปฏิฐานะ แล้วคิดต่อไปอีกว่าคลื่นในสมุทรเหล่านี้แม้จะนับไม่ได้ด้วยประการทั้งปวง
(๔๕๑-๔๕๔) ก็ยังปรากฏในจักรวาล กำหนดได้จากฝั่งข้างนี้ถึงฝั่งข้างโน้น แต่นัยในพระ-
คัมภีร์ปฏิฐานะไม่รู้อันใด) เพราะฉะนั้นนัยในพระคัมภีร์ปฏิฐานะนั้นเท่านั้นจึงนับไม่ได้ โอร
อานุภาพแห่งพระญาณของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นดังอันใด ๆ ไม่ควรคิด เมื่อพระเถระ
คิดอยู่อย่างนี้ ความยินดีบังเกิดขึ้นแก่ท่านในขณะนั้น เมื่อท่านละความยินดีนั้นเสียแล้วเจริญ
วิปัสสนาจิตตคติเลศ ๑๕๐๐ ให้หมดสิ้นไปในเวลานั้น ยังคงนั่งอยู่ที่นั่นแห่งบรรลอรหัต-
อรหัตผลครั้งบรรลอรหัตผลแล้วท่านได้กล่าวคาถานี้ เพื่อที่จะเปล่งอุทานว่า (๔๕๕-๔๕๘)

เพราะตนเองรู้อันตรายซึ่งไม่รู้ได้ยากยิ่งในคัมภีร์ปฏิฐานะนั้นแหละ เขาจึงเข้าใจธรรมอันมีลักษณะเกิดแต่เหตุอันผู้แสวงหาคุณความดีอันยิ่งใหญ่แสดงไว้ตามลำดับทุกประการ เหมือน (บุคคล) เห็นสิ่งที่ป็นรูปแล (๔๖๐)

(ถามว่า) ก็น้ำในภาชนะถูกความร้อนของไฟเผาแล้วย่อมมีเสียงได้เพราะเหตุไร น้ำทะเลมีรสเค็มเพราะเหตุไร น้ำรองรับแผ่นดินตั้งอยู่ในท้องฟ้าได้อย่างไร ลมอุ่มน้ำนั้นไว้ได้อย่างไรนับเป็นเรื่องยากที่จะรู้ได้ (๔๖๑-๔๖๒) ข้าพเจ้าไม่ชอกกล่าวเป็นอย่างอื่น จะชอกกล่าวถึงถ้อยคำที่ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์มีลิตนปัญหา ซึ่งได้รับการวิจารณ์แล้วในคัมภีร์นั้น ๆ ดังนี้ ในปุริอันอุดมนามว่าสาถละ มีพระราชาทรงพระนามว่ามิลินท์ ทรงเป็นผู้รอบรู้ในปัญหาทั้งหลาย ตรัสถามพระเถระผู้มีชื่อว่านาคเสนว่า (๔๖๓-๔๖๔) ข้าแต่พระคุณเจ้านาคเสนผู้เจริญ เพราะเหตุไรน้ำในภาชนะออกด้วยความร้อนของไฟแล้วจึงเปล่งเสียงตลอดเวลา น้ำมีชีวิตหรือ ชีวิตเมื่อถูกทำให้สลายไปย่อมเปล่งเสียงหรือว่าถูกสิ่งอื่น ๆ บีบคั้นก็เปล่งเสียงได้ (๔๖๕-๔๖๖)

พระเถระได้ฟังพระคำตรัสถามแล้วถวายพระพรพระราชาวา มหาบพิตร ไม่มีชีวิตในน้ำในบางครั้งเมื่อถูกความร้อนของไฟแล้วมันเปล่งเสียงได้ พระเจ้ามิลินท์ตรัสว่า เพราะเหตุนั้นแหละพวกเคียรถีย์จึงพากันตีเคียนพวกพระคุณเจ้าโดยประการทั้งปวงว่า (๔๖๗-๔๖๘) พวกสมณะพากันเบียดเบียนซึ่งที่มีอันทรีย์เคียว พระคุณเจ้ากองขจิกชอครหาของพวกเคียรถีย์เหล่านั้นให้คิด พระนาคเสนทูลพระราชาวา มหาบพิตร เมื่อกระแสน้ำที่ไหลไป ไหลไปถึงสระโบกขรณีเป็นต้น ถูกลมและแดดหมกเผา ย่อมระเหยออกตลอดเวลาก็แล่นน้ำในสระโบกขรณีนั้นย่อมเปล่งเสียงบ้างหรือไม่ พระราชาตรัสว่าพระคุณเจ้าผู้เจริญ ไม่มีเสียง พระนาคเสนเถระกราบทูลว่า มหาราชดาว่าน้ำซึ่งมีชีวิตไซ้ น้ำในที่นั้นจึงเปล่งเสียง น้ำมิได้เปล่งเสียงตลอดกาล (๔๖๙-๔๗๒)

อนึ่งมหาบพิตร น้ำที่อยู่ในหมอน้ำ น้ำที่เป็นห่วงน้ำไม่มีเสียงไม่หวั่นไหวเพราะเหตุไรมหาบพิตร ส่วนน้ำในมหาสมุทรย่อมเปล่งเสียงหวั่นไหวอยู่ตลอดเวลาเพราะเหตุไร พระเจ้ามิลินท์ตรัสว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ น้ำในสมุทรมันย่อมไหว กระทบเป็นนิจเพราะกำลังลมแค้นน้ำในหมอน้ำและน้ำในห่วงน้ำย่อมไม่กระทบเพื่อมิไหวด้วยอะไร ๆ เลย จึงไม่ส่งเสียง คือจากนั้นพระเถระทูลว่า (๔๗๓-๔๗๖) มหาบพิตร น้ำนั้นย่อมส่งเสียงและ

กระเพื่อมไหวเพราะความร้อนของไฟนั้นนั่นแหละ (แต่ว่า) น้ำนี้ไม่มีชีวิต มหาบพิตร ก็ถามน้ำทั้งหมดฟังเปล่งเสียงและกระเพื่อมเองได้จริง จึงสมควรกล่าวว่า น้ำมีชีวิต ครั้นทูลคั้งนี้แล้ว ใคน้ำอุทราหรณอื่น ๆ มาทูลว่า มหาบพิตร แม่น้ำสวนโคเปล่งเสียงได้ น้ำสวนนั้นก็มีชีวิตได้ น้ำสวนโคเปล่งเสียงไม่ได้ น้ำสวนนั้นไม่เพียงมีชีวิต น้ำเป็นอันมากที่ข้างตัวประอัสเสวีรัฐลงไปในห้องพันควายวง (๔๙๗ - ๔๙๘) ถูกของพันบีบคั้นฟังเปล่งเสียง เพราะเหตุที่น้ำไม่เปล่งเสียงทุกเมื่อ น้ำจึงไม่มีชีวิตและน้ำนั้นก็มิได้เป็นสัตว์อีกด้วย เมื่อพระนาคเสนเถระทูลอย่างนี้แล้ว พระราชาโคตรัสสะพระเถระว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ ปัญหาที่ พระคุณเจ้าเฉลยชอบแล้วแก่พวกเรา เพื่อให้ทราบควายนัยอันงามคั้งนี้แล้ว โคตรัสถามว่า พระคุณเจ้าผู้เจริญ มหาสมุทรคือน้ำนั้นแหละ และเมื่อกล่าวความจริงชอบนี้แล้ว พระเถระตอบว่า ถูกแล้วมหาบพิตร (๔๙๙-๕๐๐) พระเจ้ามิลินทตรัสถามว่า ก็เพราะเหตุไร น้ำในที่นี้จึงถูกเรียกว่ามหาสมุทรเล่า พระนาคเสนทูลว่า มหาบพิตร เพราะน้ำมีประมาณเท่าใด ความเค็มก็มีประมาณเท่านั้น ความเค็มมีเท่าใด น้ำก็มีเท่านั้น เพราะฉะนั้นน้ำจึงเรียกมหาสมุทร (๕๐๑ - ๕๐๒) เมื่อพระเจ้ามิลินทตรัสถามว่า ข้าแต่พระนาคเสนผู้เจริญ เพราะเหตุไรน้ำทะเลจึงมีรสเค็มเป็นอันเดียวกัน พระนาคเสนทูลว่า มหาบพิตร น้ำทะเลมีรสเค็มเพราะเหตุที่น้ำซึ่งอยู่นาน ต่อจากนั้นพระราชาทรงตั้งพระทัยโคตรัสสะพระเถระว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระคุณเจ้าเป็นผู้เฉลียวฉลาดในการเฉลยปัญหาอย่างเหมาะสม และตรัสต่อไปว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ มีคำกล่าวที่ ฟันแผ่นดินอันใหญ่ตั้งอยู่บนน้ำ และน้ำก็ตั้งอยู่บนลม ส่วนลมก็ตั้งอยู่ในอากาศคั้งนี้ ข้าพเจ้าไม่เชื่อคำกล่าวนั้น เมื่อพระเถระได้ฟังพระคำวโรวแล้ว ประสงค์จะให้พระราชาทรงทราบเรื่องที่เป็นจริง จึงหยิบธรรมกรกรองนำขึ้นในขณะนั้น แล้วยังพระราชาให้ทรงทราบว่า ถูกอนมหาบพิตร น้ำนี้ถูกลมอุมไว้ฉันโค แม่น้ำรองรับแผ่นดินนั้นก็ถูกลมอุมไว้ฉันนั้น เมื่อพระเถระทูลคั้งนี้แล้ว พระราชาโคตรัสสะพระเถระว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระคุณเจ้าเป็นคนฉลาดในการตอบปัญหา และเป็นผู้เจียมแหลมอย่างยิ่ง (๕๐๓ - ๕๐๔)

พระมุนีองค์พระจักร์ของโลก ทรงนิยามไว้ ๕ ประการ ข้าพเจ้าจักกล่าวนิยามทั้ง ๕ ประการนั้นโดยย่อ นิยามทั้ง ๕ ประการมีอะไรบาง ฟังทราบนิยามทั้ง ๕ ประการคือ อุดุนิยาม พิษนิยาม กรรมนิยาม ชรรมนิยาม และจิตนิยาม บรรคานิยามธรรมเหล่านั้น การทรงไว้ซึ่งคอกและผลเป็นต้นในเวลาเดียวกัน (๕๐๕-๕๐๖) แห่งตนไม่ทั้งปวง นี้เป็น

อุตุนิยาม (ความแน่นอนแห่งอุตุนิยาม) การที่พืชทั้งหลายเหล่านั้นผลิตผลเหมือนกันพืชนั้น ๆ เช่น บนยอดคันทะพร้าวก็มีผลพระพร้าว นี้เป็นพืชนิยาม (ความแน่นอนแห่งพืช) กรรมขอม-ให้ผลเป็นไครเหตุ เอกเหตุ ตรีเหตุและเป็นอเหตุกเหตุ นี้เป็นกรรมนิยาม (ความแน่นอนแห่งกรรม) ความพิเศษเป็นอันมากมีการที่แผ่นดินไหวเป็นต้น ในเวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติ นี้เป็นธรรมนิยาม (ความแน่นอนแห่งธรรม) ความบังเกิดแห่งอาวัชณจิตเป็นต้น เพราะ-โคจรรูปกระทบกับปสาทรูป นี้เป็นจิตนิยาม (ความแน่นอนแห่งจิต (๔๙๙-๕๐๐))

ก็แลพระชินเจ้าทรงกล่าวโทษของความไม่อดทนไว้ ๕ ประการคือ ผู้ไม่อดทนไม่เป็นที่รักที่ขอมใจของคนเป็นอันมาก เป็นคนมีเวรมาก เป็นคนมีโทษมาก ตายพร้อมกับความหลง และเมื่อตายแล้วยอมไปสู่อบาย ทุกคติ นรก วินิยาต ถูกอนภิกขุทั้งหลาย นี้คือโทษของความไม่อดทน ๕ ประการ (พระพุทธเจ้าทรงกล่าวอานิสงส์ของความอดทนไว้ ๕ ประการคือ) ผู้อดทนยอมเป็นที่รักเป็นที่ขอมใจของคนเป็นอันมาก ไม่เป็นคนมีเวรมาก ไม่เป็นคนมีโทษมาก ไม่ตายพร้อมกับความหลง เมื่อตายแล้วยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถูกอนภิกขุทั้งหลาย นี้คืออานิสงส์ของความอดทน ๕ ประการ (๕๐๑-๕๐๖)

พระพุทธเจ้าผู้แสวงหาความค้ำอันยิ่งใหญ่ทรงกล่าวอานิสงส์ในการจงกรมไว้ ๕ ประการคือ เป็นคนอดทนในการเดินทางไกล เป็นคนอดทนในการหาความเพียร เป็นคนมีอาหารน้อย สิ่งของที่บริโลกเป็นต้นทั้งหมดนั้นยอมย่อยได้ และเป็นผู้ไต่ความเพียรที่ยิ่งใหญ่ด้วยการจงกรม นี้เป็นอานิสงส์ ๕ ประการในการจงกรม*

พระพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณความค้ำอันยิ่งใหญ่ทรงกล่าวอานิสงส์ของการกวาดไว้ ๕ ประการคือ (๕๐๗-๕๐๘) จิตของตนยอมผองใส จิตของผู้อื่นยอมผองใส เทวกายยอมพากันค้ำใจ บุญที่ประกอบด้วยจิตอันผองใสยอมเพิ่มพูน และเมื่อตายแล้วยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็ในอานิสงส์เหล่านั้น ต่อไปนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตที่ผองใสของตน

พระเถระชื่อว่าปัสสะ เป็นชาวบ้านกาลกัณฐมีใจเลื่อมใสในพระเจดีย์ กวาดบริเวณรอบพระเจดีย์ เหน็จจรเฉวียงบาซางหนึ่งอย่างเรียบร้อยแล้วมองดูบริเวณรอบพระเจดีย์ที่เกลี่ยด้วยทรายสม่ำเสมอ ประจุฉลาดด้วยคอกมะลิและคอกยางทราย ยังปีติมีพระ-

---

* จงกรม คืออาการที่เดินไปมาในที่ที่กำหนดคอบ้างพระเจริฐกรรมฐาน เรียกว่าเดินจงกรม. (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕: ๒๑๐).

พุทธเจ้าเป็นอารมณ์ให้เกิด ยืนอยู่แล้ว ในเวลานั้นमारแปลงตัวเป็นลิงคำ ออกจากเชิงเขา แล้วทำมูลโคลิให้กระจัดกระจายที่ลานพระเจดีย์แห่งนั้น ลำดับนั้นพระเถระเดินไปแล้ว (๕๑๐-๕๑๖) ไม่อาจบรรลुพระอรหัตผลได้ ท่องไปกวาคำอีก และในวันที่สองมารได้แปลงตัวเป็นวัวแก่ทำ (ลานพระเจดีย์) ให้สกปรก ในวันที่สามมารเนรมิตที่คคเหมือนเทามนุษย์ แล้วโคย่ำเท้าทั้งสองของชนหลักหนีไป เมื่อพระเถระเห็นมารนั้นแล้วคิดว่า คนที่ลองหนโคเช่นนี้ เราไม่เคยเห็นเลยในที่ประมาณ ๑ โยชน์โคยรอบในกาลไหน ๆ คนผู้นั้นจะเป็นมารแน่นอนแล้วถามว่า ท่านเป็นมารหรือ มารฟังคำถามนั้นแล้วกล่าวว่า ครั้นพระคุณเจ้าผู้เจริญ พระเถระกล่าวว่า คุณอนมาร นับแต่นี้เป็นต้นไปท่านอย่าได้ทำอย่างนี้อีกเลย ครั้นแล้วโคกล่าวถว้ถามอีกว่า คุณอนมาร ถ้ากระนั้นฉัดจากนี้ไป (ในอภิศ) ท่านเคยเห็นพระชินเจ้าหรือไม่ (๕๑๗-๕๒๒) เมื่อมารทอบว่า เคยเห็นครั้นพระคุณเจ้าผู้เจริญ พระเถระกล่าวถว้ถามนั้นว่า ท่านเป็นผู้มีอำนาจมาก เป็นผู้สูงสุดในเทวคาค้างหมค เพราะฉะนั้นขอท่านจงเนรมิตรูปที่เหมือนองค์พระสัมพุทธเจ้าแกอากมาควยเถิด มารทอบว่าชาตเจ้าไม่สามารถจะเนรมิตพระรูปเช่นนั้นได้ แต่ชาตเจ้าจักเนรมิตรูปที่ใกล้เคียงพระรูปนั้นให้ดู ครั้นแล้วก็ละรูปเดิมของชน โคเป็นผู้มีฤทธิ์มาก ยืนอยู่ในอากาศควยอภิศที่เสมอเหมือนพระรูปของพระพุทธเจ้า พระเถระเห็นพระยามารผู้ทรงเทศแห่งพระพุทธเจ้า ทรงประทับควยพระลักษณะทุกประการรุ่งเรืองยิ่งนัก จากนั้นคคอย่างนี้ว่า พระรูปของพระพุทธเจ้าอันมารผู้ยังมีราคะโทสะและโมหะเนรมิตแล้วยังงามถึงเพียงนี้ องค์พระชินเจ้าผู้ยังทรงพระขมซึ่งปราศจากราคะโทสะและโมหะจะเป็นเช่นไรหนอ คคแล้ว (๕๒๓-๕๒๔) ก็ถวายความเคารพควยความอ่อนนอมทุกประการ มีความยินดีเพราะยัคมันในพระพุทธเจ้า ในขณะนั้นนั้นเองโคเจริญวิปัสสนาแล้วบรรลุพระอรหัตผล มารนั้นกล่าวถว้ถามพระเถระว่า พระคุณเจ้าผู้เจริญ ชาตเจ้าถูกท่านดวงเสียแล้ว พระเถระกล่าวถว้ถามนั้นว่า คุณอนมาร ท่านควรที่จะถูกดวงเช่นนั้น อนึ่งภิกษุผู้อยู่ในวิหารชื่อกันตระ เป็นผู้พอใจในความเงียบสงัด กวาคลานรอบพระเจดีย์โดยชอบเป็นอย่างยิ่ง มองคคอยู่ก็โคโหดาคคณในขณะนั้น ยังสมาบัติ ๔ ประการให้เกิดแล้ว จากนั้นก็เจริญวิปัสสนา บรรลุอหังสาม โคให้วพระพุทธเจ้าแล้วไปจากที่นั้น ควยประการฉะนี้แล

เรื่องทั้งหลาย (อันเป็นตัวอย่าง) เกี่ยวกับความเลื่อมใสแห่งจิตของชน อันบัณฑิตทั้งหลายควยประการฉะนี้ (๕๒๕-๕๓๔) ทอไปนี้เป็นเรื่องราวควยความเลื่อมใสแห่งจิตของผู้อื่น พระภิกษุมิธวัชชื่อว่าคิสสะกวาคลานรอบพระเจดีย์ ในหมู่บ้านชื่อรัมพูโลกะแล้วได้ยืนถือพิคไป-

ศาลอยู่ ในขณะนั้นพระเถระชื่อว่าทิศสัททกะ (๕๑๕-๕๑๖) ลงเรือแล่มองลานรอบพระเจดีย์ ทราบทันทีว่าสถานที่ที่ไตรัยการกวาคเรนนี้ เป็นของทานผู้มีจิตอันอบรมดีแล้ว ได้ตามปัญหาประมาณ ๑๐๐๐ ข้อกะพระคิสสะนั้น พระภิกษุคิสสะนั้นเฉลยปัญหาที่พระเถระถามแล้วทุก ๆ ข้อ (๕๑๗-๕๑๘) พระเถระรูปหนึ่งกวาคลานรอบพระเจดีย์ในวิหารแห่งอื่น เกรงครุฑในวัตรเป็นอย่างดี พระเถระและภิกษุ ๘ รูป มาจากประเทศโยนกเพื่อไหว้พระเจดีย์ถึงที่ไกลพระเจดีย์แล้ว (๕๑๙-๕๒๐) เห็นลานรอบพระเจดีย์สะอาดเกลี้ยงเกลาดี เป็นที่ยังใจให้รื่นรมย์ พระเถระเหล่านั้นยังไม่ไ้เข้าไปภายในยังอยู่ที่ไกลประตูพากันไ้คณานับราคาทานเหล่านั้นรูปหนึ่งระลึกชาติไ้ ๘ กัลป์ รูปหนึ่ง ๑๖ กัลป์ รูปหนึ่ง ๒๐ กัลป์ ส่วนอีกรูปหนึ่งระลึกไ้ ๓๐ กัลป์ในขณะนั้น หิงทราบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความดวงใสแห่งจิตของผู้เฝ้าควยประการฉะนี้

หิงทราบเรื่องที่เกี่ยวข้องหลายมีความดวงใสคังค่อไปนี้ ก็ในวิหารแห่งหนึ่ง มีภิกษุรูปหนึ่งมีศีลอันงาม (๕๔๑-๕๔๔) กระทำวัตรรอบบริเวณเจดีย์และรอบคันโพธิ์ และเก็บขยะกองไว้ ส่วนตนเองไปอาบน้ำ ญูเหวคาในที่นั้นมาประชุมกันแล้วคิดว่า ชาแต่ทานผู้เจริญนับแต่วิหารนี้สร้างเสร็จแล้ว ภิกษุผู้ปกครองจริง ๆ เพื่อทำวัตรเช่นนี้ไม่มีเลย ก็แลภิกษุรูปนี้มีศรัทธา มีความเลื่อมใส พวกเราทั้งหมดคิดแล้วว่า จักบูชาภิกษุรูปนี้แล้วถือของหอมและดอกไม้เป็นคณียันค้อยในที่นั้น (๕๔๕-๕๔๘) เวลานั้นพระเถระขึ้นมาเห็นเหวคาเหล่านั้นแล้วกล่าวว่า อูบาสกทั้งหลาย พวกท่านเป็นคนชาวบ้านโชนทอนแล พวกเหวคาไ้ยีนค่านันแล้วไ้กล่าวกะพระเถระว่า พระคุณเจ้าผู้เจริญ พวกเราทั้งหมดเป็นเหวคาอยู่ที่นี้ (๕๔๙-๕๕๐) ก็แลตั้งแต่อาวาสนนี้สร้างเสร็จแล้ว พระภิกษุผู้ที่เคยกวาคเรนนี้ไม่เคยมีเลย พวกข้าพเจ้าต่างเลื่อมใสการกระทำวัตรของพระคุณเจ้า จึงพากันมายืนเพื่อบูชาพระคุณเจ้า (๕๕๑-๕๕๒) หิงทราบเรื่องที่เกี่ยวข้องหลายมีความดวงใสควยประการฉะนี้

เรื่องที่เกี่ยวข้องควย (คุณ) หิน่าเลื่อมใสเร้นนี้ก็ควรนำมา (แสดงคือ) ในกาลนั้นชนทั้งหลายไ้ปรารถนาคือบุครอำมาตย์คนหนึ่ง มีรูปงามยิ่ง เป็นที่ยังใจให้รื่นรมย์ และพระเถระรูปหนึ่งซึ่งมีความมกงามยิ่ง ประกอบควยคุณอันเป็นที่คังแห่งความเลื่อมใส มีชื่อว่าอภิชไ้ปริรักษันว่าระหว่างบุคคลทั้ง ๒ นี้ คือบุครอำมาตย์และพระเถระไ้ใครจะนำเลื่อมใสกว่ากัน ไ้ใครจะมีผิวพรรณงามกว่ากัน พวกเราทั้งหลายจักเห็นท่านทั้งสองในที่แห่งเดียวกัน คังนี้แล้วบอกเรื่องนั้นให้ท่านทั้งสองไ้ทราบโดยละเอียด พากันตามกันว่าจะให้ท่านทั้งสองมารวมกัน

๗ ที่ไหนก็ ไ้ทุกกันว่าเจ็ดท่านทั้งสองมาที่ลานมหาเจดีย์ เพื่อไหว้พระเจดีย์ ในครั้งนั้น มารดาของบุตรอำมาตย์ใหญ่ทักแตงบุตรอำมาตย์ด้วยเครื่องประดับหิ้งปวง มีมหาขนแวกล้อม บุตรอำมาตย์ผู้ประดับตกแต่งแล้วนำไปที่พระเจดีย์ (๕๕๑-๕๖๐) ฝ่ายมารดาของพระ- เณระ ก็ให้พระเณระนั้นครองจีวรใหม่ ให้รัศมีทองอย่างเรียบร่อย มีหมู่มิถุนแวกล้อมนำไปที่ ลานพระเจดีย์ ลำคัมภีร์นั้นแม่บุตรอำมาตย์มีหมู่มิถุนห้อมล้อม (๕๖๑-๕๖๒) เกิดขึ้นลานพระ- เจดีย์ทางประตูคานตะวันออก พระอภัยเณระมีหมู่มิถุนห้อมล้อมเกิดขึ้นลานเจดีย์ทางประตู- คานทิศใต้ ทั้งสองเดินไปบนลานพระเจดีย์ด้วยความเรียบร่อย (๕๖๓-๕๖๔)

ในครั้งนั้น พระอภัยเณระเห็นบุตรอำมาตย์นั้น ผู้มีผิวพรรณงาม มียศศักดิ์แล้ว กล่าวด้วยคำนี้ว่า ผู้มีอายุ ผู้มีเกียรติ ท่านทั้งสองที่พระเณระผู้มีนามว่าหลวงคารวมไว้ในที่ ที่ตนกวาดไว้แล้ว จักกระทำการแข่งขันกับอาตมาหรืออย่างไร ในอดีตกาล พระอภัยเณระ- ไ้ชื่อว่าหลวงตา เป็นพระเณระกระทำวัตรในองค์เจดีย์ในหมู่บ้านกาจคามแล้วกวาดหยาก- เยื่อโดยชอบ มหาอุบาสกผู้อยู่ในหมู่บ้านนั้นมาที่พระเจดีย์นั้นในตอนนั้น มีจิตเลื่อมใสแล้วขณะ- ที่พระเณระกองไว้หิ้งไม่มีเหลือ ระหว่างท่านทั้งสองนั้น พระเณระบังเกิดในสกุลสูงในลังกา- ทวีป มีรูปงามยิ่ง นานเลื่อมใสยิ่ง ไ้เป็นพระอภัยเณระ ส่วนมหาอุบาสก (๕๖๕-๕๗๐) ไ้บังเกิดในสกุลมหาอำมาตย์ในลังกาทวีป มีทรัพย์สมบัติมาก เพราะฉะนั้นแลท่านทั้งสองพบ- กันแล้วต่างก็จำกันได้ พระเณระจึงไ้กล่าวด้วยคำนั้นด้วยประการฉะนี้ ลำคัมภีร์นั้นบุตรอำมาตย์- เข้าใจถ้อยคำในขณะที่ตนฟัง ไ้ไหว้พระเณระแล้วไ้กล่าวว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญเป็น- ความจริงเช่นนั้น บัณฑิตผู้ของการกุศล กำหนดทราบอันสงฆ์แห่งการกวาด อันประกอบด้วย- บุญกรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสอย่างนี้แล้ว หึงกระทำการปฏิบัติในสถานที่พระเจดีย์- เป็นตน กระทำการกวาดเป็นอย่างที่ตนนิจเทอญ (๕๗๑-๕๗๕)

ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อม ๖ ประการอันพระสัมพุทธเจ้าทรงประกาศไว้คือ- ความเป็นผู้ชอบในเรื่องทางโลก ความเป็นผู้ชอบในการทุกเหล่าไหล ความเป็นผู้ชอบในการ- นอน ความเป็นผู้ชอบในการคลุกคลีกับหมู่ ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองช่องทางอันเกี่ยวเนื่องด้วย- อินทรีย์ผู้มีจักขุเป็นตน ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคน้ำ ธรรมเหล่านี้ (พระผู้มีพระ- ภาคเจ้าทรงกล่าวว่า) ทำความเลื่อม (๕๗๖-๕๗๘)

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นดวงตาของโลกกล่าวถึงธรรม ๖ ประการ ที่บัณฑิตคิดว่าไม่- เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมคือ ความเป็นผู้ไม่ชอบเรื่องทางโลก ความเป็นผู้ไม่ยินดีในการทุก- เหล่าไหล ความเป็นผู้ไม่ชอบในการคลุกคลีกับหมู่ ความเป็นผู้คุ้มครองช่องทางอันเกี่ยวเนื่อง

ด้วยอินทรีย์มีจักขุเป็นต้น ความเป็นบุรุษจักประมาณในการบริโภคนิเวศน์ ถูกอนภิกษุทั้งหลาย ชรรณ
๖ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแห่งภิกษุ (๔๘๔-๔๘๖)

แม่เหวคาคนหนึ่งมาถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ประทับอยู่ที่วิหารชื่อว่าเชควิน
โคกรามทูลว่าข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ชรรณ ๖ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่
เสื่อมแห่งภิกษุ ชรรณ ๖ ประการคืออะไรบาง (ชรรณ ๖ ประการคือ) ความเป็นผู้เคารพ
ในพระศาสดา ความเป็นผู้เคารพในพระชรรณ ความเป็นผู้เคารพในพระสงฆ์ ความเป็นผู้
เคารพในสิกขา ความเป็นผู้เคารพในความไม่ประมาท และความเป็นผู้เคารพในปฏิสันถาร
ชรรณ ๖ ประการเหล่านี้แลย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแห่งภิกษุ (๔๘๖-๔๘๘) เหวคาโค
กรามทูลดังนี้แล้ว ผู้อันพระศาสดาทรงคล้อยตาม ถวายบังคมพระสัมพุทธเจ้ากระทำประทักษิณ
แล้วอันตรธานไปในที่นั้นนั้นแล ครั้งนั้นแลแม่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเล่าเรื่องของเทพบุตร
(และ) ทรงแสดงอุปนิทวนิชชรรณ ๖ ประการเหล่านี้แก่ภิกษุสงฆ์แล้วได้ทรงกล่าวพระคาถา
เหล่านี้ว่า ภิกษุผู้เคารพพระพุทธเจ้า เคารพพระชรรณ เคารพพระสงฆ์อย่างแรงกล้า
ยินดีในความไม่ประมาท เคารพในการปฏิสันถาร ย่อมเป็นผู้ไม่ตกต่ำ อยู่ที่ไกลพระนิพพาน
โดยแท้

เหวคาอีกคนหนึ่งมาสู่สำนักของพระศาสดา ถวายบังคมพระสัมพุทธเจ้าด้วยความ-
เคารพแล้วได้กล่าวอุปนิทวนิชชรรณอื่นอีก มีอะไรบาง คือความเคารพในพระศาสดา ความ-
เคารพในพระชรรณ ความเคารพในพระสงฆ์ ความเคารพในสิกขา ความเคารพในทิริ
ความเคารพในโอคตปิปะ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชรรณคือความเคารพในชรรณเหล่านี้ ย่อม
เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแห่งภิกษุ (๔๘๖-๔๘๗) ดังนี้แล้วเหวคานั้นได้ถวายบังคมพระผู้-
มีพระภาคเจ้า กระทำประทักษิณแล้วอันตรธานไป ณ ที่นั้นนั้นเอง ในกาลนั้น พระชินเจ้า
ทรงเล่าเรื่องนั้นทั้งหมดแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อจะทรงแสดงพระนิพนธ์เป็นคาถา ได้ทรงกล่าว
คำนี้ว่า (ภิกษุ) เคารพในพระศาสดา เคารพในพระชรรณ เคารพพระสงฆ์อย่างแรงกล้า
สมบูรณ์ด้วยทิริและโอคตปิปะ มีความยำเกรงพร้อมด้วยคารวะ ย่อมเป็นผู้ไม่ตกต่ำ อยู่ที่ไกล
พระนิพพานโดยแท้จริง (๔๘๘-๔๘๙)

*อุปนิทวนิชชรรณ ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉักกนิยามก เล่ม ๒๒ ข้อ ๑๐๓
หน้า ๑๖๔ เรียกชรรณพวกนี้ว่า คารวชรรณ

บุคคลผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ หึงทราบว่า เป็นมิตรที่ดี มิตรผู้ประกอบด้วย
 องค์ ๘ ประการเหล่านี้คือ ให้สิ่งของที่ให้ได้โดยยาก กระทำกิจที่กระทำได้โดยยาก อกทณ-
 ทอความลำบากเป็นนิจ บอกรับของตน ปกปิดความลับ ไม่พอกทิ้งในคราวประสบเคราะห์-
 ร้าย ไม่ดูหมิ่นเพราะยากไร้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกล่าวว่าเป็นมิตรที่ดี ภิกษุทั้งหลาย
 ตระกูลประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ภิกษุไม่เคยเข้าไปไกลแล้วก็ไม่ควรเข้าไปไกล แม้
 เคยเข้าไปไกลแล้วก็ไม่ควรนั่งไกล ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ มีอะไรบ้าง คือไม่ขำรุ่ง
 ค่ายสิ่งที่น่าขบขัน ไม่แสดงความเคารพอย่างน่าพอใจ ไม่ให้อาสนะที่น่าขบขัน ชุกชวนสิ่ง-
 ของที่มีอยู่ มีของมากให้แทนน้อย มีของประณีตแต่ให้ของเลว ให้โดยไมเคารพ ไม่ให้อย่าง
 เอื้อเฟื้อ ตระกูลประกอบด้วยองค์ ๘ ประการเหล่านี้ ภิกษุไม่เคยเข้าไปไกล ก็ไม่ควรที่
 จะเข้าไปไกล เคยเข้าไปไกลแล้ว ก็ไม่ควรจะเข้าไปนั่งไกล เพราะฉะนั้น ภิกษุควรละ-
 เวณตระกูลนั้นโดยชอบ ส่วนตระกูลประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ภิกษุไม่เคยเข้าไปไกลก็ควร
 ที่จะเข้าไปไกล เคยเข้าไปไกลแล้วก็ควรที่จะนั่งไกล ตระกูลประกอบด้วยองค์ ๘ ประการคือ-
 ะไรบ้าง (๔๘๙-๕๐๖) คือขำรุ่งค้ายสิ่งของที่น่าขบขัน แสดงความเคารพค้ายกิริยาที่น่า-
 พพอใจ ให้อาสนะที่น่าขบขัน ไม่ชุกชวนสิ่งของที่มีอยู่ แม้จะมีของน้อยก็ให้มาก มีของเลวแต่
 ให้ของดี ให้โดยความเคารพและให้โดยเอื้อเฟื้อ ตระกูลประกอบด้วยองค์ ๘ เหล่านี้
 ภิกษุไม่เคยเข้าไปไกล ควรเข้าไปไกล เข้าไปไกลแล้วควรนั่งไกล เพราะตระกูลนั้นบัณฑิต
 สรรเสริญว่า เป็นตระกูลที่ประเสริฐสุด (๕๐๗-๕๐๘)

พระพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นธรรมทั้งปวงทรงกล่าวพลธรรมไว้ ๔ ประการคือ เด็กทั้ง-
 หลายมีการร้องไห้เป็นกำลัง หญิงทั้งหลายมีความโกรธเป็นกำลัง โจรทั้งหลายมีอาวุธเป็น-
 กำลัง บุครองแค้นมีความยิ่งใหญ่เป็นกำลัง คนพาลทั้งหลายมีความไม่พอใจเป็นกำลัง
 บัณฑิตทั้งหลายมีธรรมะเป็นกำลัง บุคกงแกรเรียนมีการพิจารณาเป็นกำลัง สมุทราภณณ์มีขันติ-
 เป็นกำลัง (๕๑๐-๕๑๒) ว่าโดยประเภทกำลังมี ๔ ประการแล โดยย่นว่าในกาลครั้งหนึ่ง
 พระสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระวิหารชื่อว่าเชตะวัน โคตรทรงกล่าวอุโบสถเมืองคัมภีร์ไว้คือ

ไม่ฟังข่าวสัตว์มีชีวิต ไม่ฟังถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ ไม่ฟังกล่าวคำเท็จ
 ไม่ฟังคัมภีร์น้ำเมา ฟังเว้นจากเมถุนอันมีไรพรหมจรรย์ ไม่ฟังบริโภคโภชนะในเวลาวิกาลตลอด-
 ราตรี ไม่ฟังทักทรงคอกไม้ ไม่ฟังดูใบของหอม ฟังนอบน้อมเพียงที่ปู่ควายเครื่องปู่อาศเห็นอ-
 หิ้นคิน พระพุทธเจ้าผู้โคกคุณในการทำลายทุกข์ให้ถึงที่สุดทรงประกาศ (อนิสงสนแห่งอุโบสถ)

ไว้ว่า ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ทั้งสองงดงามนำคู่อิ่งตราบนันโคจรอยู่ย้อมส่องแสงสว่าง
ก็ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก่่าจกความมืดตลอดเวลา ทอแสงสว่างไสวทั่วทิศในท้องฟ้า
ในระหว่างนี้ทรัพย์ที่มีอยู่คือ มุกดา มณี ไพฑูรย์อันงาม ทองสิงคหรือทองกาญจนะ หรือสิ่งที่เป็น
ทองที่เรียกว่าเงินทอง (กัตติ) ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดวงดาวทั้งหมด (กัตติ) ย่อมไม่
ถึงคุณค่าอันเป็นส่วนที่ ๑๖ แห่งอุโบสถอันประกอบตัวของคัมภีร์ เพราะฉะนั้นแล สตรีและ
บุรุษผู้มีศีล รักษาอุโบสถอันประกอบตัวของคัมภีร์ ทำความดีทั้งหลายอันไม่มีที่ติ อันส่งผล
เป็นความสุขแลย้อมไปเกิดเมืองสวรรค์ (๒๑๓-๒๑๔)

สรรพคุณและศีลมีผลมากอย่างนี้ ในเรื่องทั้งหลายนี้สรรพคุณมี ๒ ประเภท คือ
โลกิยสรรพคุณเป็นต้น ในบรรดาสรรพคุณทั้งสองนั้นโลกุตรสรรพคุณสำเร็จด้วยพระรัตนตรัย
เพราะมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ (๒๒๐-๒๒๑) (โลกุตรสรรพคุณ) ปราศจากความเสลดหนอง
ไคร้รับผล ๔ อันเป็นอนาถาสันธุระทั้งปวง ส่วนโลกิยสรรพคุณมีคุณพระรัตนตรัยเป็นอารมณ์
โดยตลอด (๒๒๒-๒๒๓) อนึ่งความเชื่อดำเนินไปไต่ก็เพราะมีความเชื่อที่เป็นพื้นฐาน ความ
เห็นที่มีความเชื่อเป็นพื้นฐานนั้นท่านเรียกว่า ความเห็นตรง สรรพคุณจำแนกเป็น ๔ ประการ
คือ อทินายคนสรรพคุณ ทัปพรายนตาสรรพคุณ สิสสภาวะุปกนสรรพคุณ ภูมิปาตสรรพคุณ ใน
บรรดาโลกิยสรรพคุณทั้ง ๔ (ที่ชื่อว่า) อทินายคนสรรพคุณ คือการเปล่งวาจาว่าตั้งแต่
วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอมอบตนให้แก่พระรัตนตรัย ที่ชื่อว่า ทัปพรายนตาสรรพคุณ ผู้ถึง
พระรัตนตรัยกล่าวคำว่า นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้า (๒๒๔-๒๒๕) ถือเอาพระรัตนตรัย
มีพระพุทธรูปเป็นต้นเป็นเป้าหมาย ที่ชื่อว่า สิสสภาวะุปกนสรรพคุณ ผู้ถึงพระรัตนตรัยกล่าว
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอเป็นอันเทวาลิก เป็นศิษย์ของพระพุทธรูป ที่ชื่อว่า ภูมิปาต-
สรรพคุณ ผู้ถึงพระรัตนตรัยกล่าวคำว่าตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้า
ไว้ว่าข้าพเจ้าจะทำทุกอย่างเช่นอัญชลีกรรมมุ่งในพระรัตนตรัยเท่านั้น เพราะบรรดาสรรพคุณ
ที่กล่าวแล้วเหล่านี้ สรรพคุณที่ปฏิบัติรับไว้แล้วเพียงประการเดียว ก็เป็นอันรับไว้แล้ว ฉะนั้น
ผู้ปฏิบัติด้วยประการฉะนี้ (๒๒๔-๒๒๕) แก่บุคคลใดใคร่จะคิดว่า พระพุทธรูปพระองค์
นี้เป็นพระญาติของพวกเรา ก็ ขอมกราบไหว้เพราะความกลัวว่า พระพุทธรูปพระองค์นี้
ผู้ทรงอุบัติในชาติขวงค์ทั้งลงอาชวาคันที่ไม่ไหวพระองค์ก็ สรรพคุณนี้เป็นอันบุคคลนั้นไม่ได้รับ
แต่ (๒๒๒-๒๒๓) ผู้ใดคิดอย่างนี้ว่า พระพุทธรูปพระองค์นี้ ทรงเป็นบุคคลสูงสุด เป็นทักษิ-
ไฉนบุคคล เป็นผู้ประเสริฐสุดในโลก คั้งนี้แล้วกรายไหว้พระพุทธรูปเป็นต้น พระจีนเจ้า
ทรงกล่าววว่าบุคคลผู้น้อมถึงสรรพคุณอย่างแท้จริง บุคคลใหวอยู่เพราะคิดว่า เคียรถียผู้นเป็น-

ญาติของเราอีก ผู้นี้เป็นโอรสของพระราชาราชของเราอีก ผู้นี้เป็นอาจารย์ของเราอีก สรรพ-
ของผู้นั้นยอมไม่สูญหายไป ตลอดแห่งสรรพคมนั้นพระผู้มีพระภาคกล่าวว่าเป็นความถึงพร้อมแห่ง-
โภคที่เจริญรุ่งเรือง เพื่อที่จะแสดงผลอันยิ่งใหญ่แห่งสรรพคมนั้นทั้งหมดทั้งหลายใคกล่าวคาถา-
นี้ ในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า บุคคลเหล่านี้ใดคนหนึ่งถึงพระพุทธรูปเจ้า
ว่าเป็นสรวณะแล้วไซ้ บุคคลเหล่านั้นจักไม่ไปสู่อบายภูมิ ละร่างกายอันเป็นมนุษย์แล้ว จัก-
เกิดเป็นเทวดา (๖๓๔-๖๓๕)

ก็พระโมคคัลลานะผู้มีฤทธิ์มาก แสดงผลอันยิ่งใหญ่แห่งสรวณะแก่ท้าวสักกะไว้ใน
พระสูตรอื่น ๆ ก็มี ไคยีนว่าในกาลครั้งหนึ่ง ท้าวสักกะเทวราชผู้มีฤทธิ์มากกับเทวดาแปดหมื่น
เสด็จมาสู่สำนักของพระเถระชื่อว่าโมคคัลลานะ ยืนอยู่ ณ ที่ควรที่หนึ่ง พระเถระโคกกล่าวกะ
เทวราชนั้นว่า ข้าแต่มหาเทวราช ผู้ยึดถือพระพุทธรูปเจ้าเป็นที่พึ่งยอมสำเร็จประโยชน์ ก็เพราะ
เหตุคือสรรพคมนั้น คนบางคนในโลกนี้ (๖๓๕-๖๓๖) สิ้นชีพแล้วพากันไปบังเกิดบนสุคติโลกสวรรค์
เขาเหล่านั้นต่างครอบครองยศยิ่งใหญ่กว่าเทวดาเหล่าอื่นในเทวโลกด้วยเหตุ ๑๐ ประการ
คือ อายุทิพย์ นิวพรรณทิพย์ ความสุขทิพย์ ยศทิพย์ ความยิ่งใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์
กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ สัมผัสทิพย์ คนเหล่านั้นโคมหาสมบัติอันไม่มีที่เปรียบแล้วยอมรับนรมย์ ตลอด
ยิ่งใหญ่อย่างนี้เมื่ออยู่ในพระสังฆธรรมและพระสงฆ์ (ด้วย) ท้าวสักกะสดับคำแล้วอภิวัตพระเถระ
รับชมยินดีกราบลาแล้วเสด็จกลับเทวโลก (๖๓๖-๖๓๗) ด้วยความไม่รู้และความสงสัยเป็นต้น
รวมทั้งมีความรู้ผิด ๆ ในพระรัตนตรัยตลอดเวลา โลภียสรรพคมนั้นจึงเศร้าหมองทั้งไม่มีความ-
รุ่งเรืองอีกด้วย เรื่องโลภียสรรพคมนั้นชาคมียอยู่ ๒ ประเภทคือ ชาคมียโฆและชาคมียไม่มีโฆ
ในบรรดาการชาคทั้ง ๒ นั้น การชาคมียโฆยอมมีในอศินิยายตนสรรพคมนั้นเป็นต้น เพราะยกย่อง
ศาสคาอื่น การชาคมียไม่มีโฆนั้นคือการชาคของคนที่ยาย ย่อมอำนวยการความสำเร็จ
ให้ได้ ส่วนสรรพคมนั้นที่เป็นโลกุตรระโมชาค แม้ในภพอื่นพระอรหันต์บุคคลทั้งหลายเช่นพระโสคาบัน
ก็ไม่ทำบาปมีการฆ่าสัตว์มีชีวิตเป็นต้น แม้ด้วยเหตุเพื่อรักษาชีวิตของตน (๖๓๘-๖๓๙)
และไม่ใช้บุญอื่นให้ฆ่าแม่ด้วยเหตุเพื่อชนเหล่าอื่นในกาลทั้งปวง ถ้ามีคนผสมสุราและนมสกรอก
ใส่ปากของพระอรหันต์บุคคล นมสกรอกนั้นไหลเข้า (ปาก) น้ำนมแม่หยดก็เข้าก็ไม่มีไหลเข้า
ไปในปาก (ของท่านเหล่านั้น) (๖๓๙-๖๔๐) อนึ่งบัณฑิตทั้งหลายว่า น้ำนมเท่านั้นที่ไหล
เข้าไปในปากของพระอรหันต์บุคคลทั้งหลาย น้ำนมจะไม่ไหลเข้าไปเลย เหมือนเมื่อ (บุคคล)
เอาน้ำผสมกับน้ำนมกรอก (ปาก) นกกระเรียนทั้งหลาย น้ำนมเท่านั้นที่ไหลเข้าไปในปาก

(ส่วน) น้ำจะไม่ไหลเข้าไปเลยฉะนั้น (๖๔๔-๖๔๖)

เพราะ (พระผู้มีพระภาค) ทรงแสดงไว้ว่า บุคคลเมื่อถือสรวณคมนี้นี้เป็นอย่างดีแล้วรับศีล เช่นศีลห้าเป็นต้น ขอมโคผดอย่างมาก ไค้อานิสงส์ยิ่งใหญ่ แม้นในบัดนี้ภิกษุให้สรวณคมนี้อแล้วจึงให้ศีลในภายหลัง (๖๔๗-๖๔๘) เพราะฉะนั้นศีลข้อที่ ๑, ๒, ๔ และข้อที่ ๕ ของกฤหัสถ์ทั้งหลาย เป็นศีลข้อทั่วไปสำหรับสามเณรทั้งหลายด้วยในกาลทั้งปวง แต่ศีลข้อที่ ๓ ของกฤหัสถ์และสามเณรเหมือนกันในอุโบสถศีล ส่วนในเบญจศีลถึงกล่าวว่

"(กาเมสุ) มิจุณาจารา" ทุกครั้งไป (๖๔๘-๖๖๐) สามเณรควรสมาทานศีลในสำนักของภิกษุทั้งหลายเท่านั้น ไม่ควรสมาทานในที่อื่นในกาลทั้งปวง ส่วนอุบาสกจะสมาทานศีลด้วยตนเองหรือในสำนักผู้อื่นก็ได้ (๖๖๑-๖๖๒) ศีล (ที่อุบาสก) สมาทานก็ถือว่าเป็นอันสมาทานแล้วทั้งนั้น แต่เมื่อสมาทานรวมกันศีลข้อหนึ่งขาดทุกข้อก็ขาดไปด้วย เมื่อสมาทานแยกกันเป็นข้อ ๆ ศีลก็จะขาดเฉพาะข้อที่ขาดไปเท่านั้น (๖๖๓-๖๖๔) ก็เพราะ (เจตนา) ชื่อว่าเป็นเหตุของเวร เพราะฉะนั้น (เจตนา) นั้น จึงชื่อว่าเวรมณี อีกอย่างหนึ่ง (หมายถึง) เจตนาที่เป็นเหตุให้บุคคลลงเวร (๖๖๕-๖๖๖) และที่ชื่อว่าเวรมณี เพราะทำเสียง วิ ให้เป็นเสียง เว เวรมณีนั้นพระผู้มีพระภาคทรงประกาศว่า เป็นวิริตอันประกอบด้วยกุศลจิต กิวิริตนี้แบ่งเป็น ๓ ประเภทคือ สัมปตทวิริต สมาทานวิริต สมุจเจทวิริต วิริตมี ๓ ประเภทดังนี้แล เนื่องจากไม่ได้สมาทานศีล บุคคลก็พิจารณาเป็นอย่างดีแล้วถึงราติของตนเป็นต้นรวมทั้งสภาวะทั้งหลายเช่นความเป็นพหูสูต เป็นต้นว่า คนเช่นเรานี้ไม่ควรทำบาปเช่นนี้ (๖๖๗-๖๗๐) ขอมงควนจากสิ่งที่ตนพบเห็น เหมือนกับอุบาสกชื่อจกกันณะนั้น เรื่องนี้จะไม่กล่าวให้พิสดาร เพราะเป็นเรื่องที่ปรากฏแล้ว วิริตเช่นนี้ท่านเรียกว่าสัมปตทวิริต เพราะสมาทานศีลอย่างดีแล้ว บุคคลไม่กระทำการล่วงละเมิดเพราะเหตุแห่งชีวิต ขอมยังศีลให้บริบูรณ์อยู่ทุกเมื่อ เหมือนกับอุบาสกในบ้านต้นทรวัดมานณะนั้น อุบาสกนั้นสมาทานศีลในสำนักของพระพุทธบริษัทเถระ ผู้มีปกติอยู่ในวิหารชื่ออัมพรียะ (๖๗๑-๖๗๔) แล้วไปไถนาคามหาโคตที่หายทุกหนทุกแห่ง เขาเป็นภุมมาหรือหัตถ์ทรวัดมานณะ บณฺเฑนํนํงุเหลื่อมใหญ่ไค้รักเขาไว้ เมื่อเขาคิดว่าเราจะตัดศีรษะด้วยมีดตัดคอกุญแจแล้วคิดคอกไปว่า การกระทำเช่นนี้ไม่เหมาะแก่เรา เพราะเราบริษักร่วมในสำนักของพระเถระผู้ควรแก่การยกย่องแล้วเราไม่ควรกระทำเช่นนี้ เขาคิดอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง ทอจากนั้นคิดว่าเราจักสละชีวิตจะไม่สละสิกขาแล้วโยนมีดทิ้งในป่า (๖๗๕-๖๗๕) ฝ่ายงูใหญ่ไค้ปล่อยเขาแล้วเลื้อยหนีไปในทันที เขาไค้รับความสุขในขณะนั้น กิวิริตที่ประกอบด้วยอริยมรรคพระสัมพุทธเจ้าประกาศ

ว่าเป็นสมุจเฉตวิริติ นับแต่เกิดพระอรหันต์จะไม่คิดว่าเราจะฆ่าสัตว์มีชีวิต เพราะว่าศีลห้าเป็นต้นเป็นสิ่งสามัญของคนทั้งปวง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวถึงอานิสงส์ของศีลห้าเป็นต้นนั้นอย่างนี้

คนที่เกิดเว้นจากปาณาติบาตในทุก ๆ ภพ จะเป็นคนสมบูรณ์ด้วยอวัยวะอันยิ่งใหญ่ มีความงองามแข็งแรง มีความคล่องแคล่วว่องไว มีกำลังมาก (๖๔๐-๖๔๔) มีเท้าอันแข็งแรง ควัญดี เป็นคนอ่อนโยน สะอาด กล้าหาญ มีเรี่ยวแรงและกำลังมาก มีถ้อยคำสละสลวย มีท่วงทอย่างไม่แตกแยกกัน เป็นคนไม่หวาดกลัว ใคร ๆ ก่อกวนไม่ได้ มีความพากเพียรพยายาม มุ่งสรวรค์ มีบิรวารมาก (๖๔๕-๖๔๖) มีทรวงทรวงดี มีรูปงาม มีอาพาชน้อย ไม่มีความโศก เป็นคนที่ชาวโลกทั้งปวงรัก ไม่พลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักและชอบใจ เป็นคนมีอายุยืนและเป็นคนประเสริฐในทุกภพทุกเมื่อ

คนที่เกิดเว้นจากอกุศลนาทาน (๖๔๗-๖๕๕) ในทุก ๆ ภพ จะเป็นคนมีทรัพย์มาก มีโภคะมากมีทรัพย์สิ้นเปลืองนอง มีโภคะเพิ่มขึ้นจากเดิม แม้โภคะที่มีอยู่เดิมก็ไม่เสื่อมสูญ มั่นคง ใดโภคะตามที่ปรารถนาโดยฉับพลัน เป็นคนมีโภคะพิเศษ (พิเศษ) จากราชภักย์โจรภักย์ อุทกภักย์อัคคีภักย์และทายาทเหล่า ๆ เป็นคนมีลาภพิเศษ เป็นคนสูงส่งในโลก เป็นคนไม่รู้จักความไม่มีโดยประการทั้งปวง และอยู่เป็นสุขเป็นนิจเป็นต้น (๖๕๕-๖๕๖) ใดรับคุณความดีทั้งหลาย

คนที่เกิดเว้นจากความประทุษร้ายเป็นชาติกคคพรหมจรรย์ในทุก ๆ ภพ จะเป็นคนไม่มีศัตรู เป็นที่รักของคนทั้งปวง จะใคร่ข่าว น้ำ เครื่องนุ่งห่มและที่นั้งเป็นต้น นอนหลับอย่าง เป็นสุขเป็นนิจ (๖๕๗-๖๕๘) ที่นั้งเป็นสุข เป็นผู้หลุดพ้นจากภัยในอภาย จะไม่เกิดเป็นสตรี และกระเทย นอนหลับอย่าง เป็นสุขเป็นนิจ เป็นคนที่ไม่มีการชกชกอกกาล เป็นคนมีการพิจารณา กอนกระทำ (๖๕๙-๖๖๐) จะไม่เป็นคนหลังโกง จะไม่เป็นคนกมหน้า จะมีแต่ความเป็นที่รัก ระหว่างกันและกันของชายหญิงทั้งหลาย มีอินทรีย์ที่สมบูรณ์ มีลักษณะบริบูรณ์ มีความชวนชวน น้อย ปราศจากความหวาดกลัวอยู่เป็นสุข (๖๖๑-๖๖๒) ไม่มีการพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก และเป็นผู้น้อมน้อมแก่ที่ไหน คนที่เว้นจากความประทุษร้ายเป็นชาติกคคพรหมจรรย์ยอม สมบูรณ์ด้วยผลทั้งหลายอย่างนี้เป็นต้น

คนที่เกิดเว้นจากมุสาวาทในทุก ๆ ภพ จะเป็นคนมีอินทรีย์ของใส มีคำพูดสละสลวย

และอ่อนหวาน (๖๔๘-๗๐๐) มีพื้นขาวทั้งสะอาดและเรียบตลอดกาล เป็นคนไม่อ้วนเกินไป ไม่ผอมเกินไป ทั้งเป็นคนไม่เตี้ยเกินไป ไม่สูงเกินไป ประกอบด้วยสัมผัสอันเป็นสุข กลิ่นคอก อุดมขอมพุ่งออกจากปากของเขาตลอดเวลา (๗๐๑-๗๐๒) ปริณเรื่อหึ่งถ้อยคำ มีถ้อยคำที่ทุกคนเชื่อถือ มีวิชาสี่แขนงอ่อนเหมือนกลิ่นคอกบัว ถึงพร้อมด้วยดวงตาทั้งคู่อันงดงาม เป็นคนไม่ฟุ้งซ่าน ไม่หวั่นไหว เป็นผู้ไม่ตกอยู่ใต้อาการนำของผู้อื่น (๗๐๓-๗๐๔) คนที่กเว้นจากภูษาบาท จะเป็นคนที่ประกอบด้วยคุณความดีอย่างนี้เป็นต้น ขอมเป็นคนงามน่ารักโดยแท้

ส่วนคนที่กเว้นจากการคัมสุราในทุก ๆ ภาท จะเป็นผู้เชี่ยวชาญในกิจที่ควรกระทำ อย่างฉับพลันโดยประการทั้งปวงทั้งในอดีตอนาคตและแม้ในปัจจุบัน (๗๐๕-๗๐๖) มีสติมั่นคง ไม่เป็นคนขำในกาลทั้งปวง มีปัญญา ไม่เกียจคร้าน ไม่หวั่นไหว ไม่ประมาท ไม่ลุ่มหลง ไม่สะอึกอ้วก ไม่ (มีโคร) แขงคิ ไม่ (มีโคร) วิชา มีวาจาสิทธิ์ ไม่หวั่นไหวเสียใจในกาลทั้งปวง (๗๐๗-๗๐๘) ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดเท็จ ไม่เหน้อยหน่ายทั้งกลางวันและกลางคืน เป็นคนมีกตัญญูกตเวที เป็นคนไม่ตระหนี่ในกาลทุกเมื่อ เป็นคนเสียสละและมีศีล เป็นคนซื่อตรง ไม่มักโกรธ มีหิริและโอคตปีปะ (๗๐๙-๗๑๐) มีความเห็นตรงทุกเมื่อ เป็นคนใหญ่โตในกาลทั้งปวง เป็นคนหลักแหลม เป็นบัณฑิต เป็นผู้แยกแยะประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ เป็นผู้ประกอบด้วยคุณความดีนานาประการมีกุศลเป็นต้น (๗๑๑) การพรรณนา อานิสงส์ศีลหาอันทั่วไปแก่คนทั้งปวงจบ.

ต่อจากนี้ไปข้าพเจ้าจะกล่าวถึงเนื้อความอันเป็นคำอธิบายในสิกขาบทที่เหลือทั้งหลายโดยย่อ แล้วกล่าวถึงผลในทอนหลัง การบริโภคนอาหารล่วงเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ พระสัมพุทธเจ้าทรงประกาศว่า วิกาลโภชนะ (๗๑๒-๗๑๓) การละเล่นเรณการ ฟ้อนรำและขับร้องเป็นต้นชื่อว่าวิสุกะ (การแสดง) เพราะเป็นเหตุของการเกิดกิเลสและทำลายกุศล การดูการละเล่นเหล่านั้นท่านนับว่าเป็นการดูการแสดง หมายถึงการดูและการฟัง (๗๑๔-๗๑๕) ก็เปรียบเหมือนบุคคลที่มีความกตัญญู มีความเห็นแปรเปลี่ยนไปมาก คั่งนี้ในตัวอย่างทั้งหลาย คำว่า หัสสนะ (การดู) หมายถึงการติดอยู่กับโลกเรณเดียวกัน แม้คำว่า หัสสนะ (การดู) หมายถึงการฟังด้วย เมื่อบุคคลเข้าไปเพื่อดูการละเล่นทุกอย่างนั้น ขณะที่ดูอยู่ (๗๑๖-๗๑๗) ถือว่าเป็นการละเมิด เมื่อบุคคลดูการแสดงที่มานในที่นั้นหรือในที่หนึ่งอยู่ไม่ถือว่าเป็นการละเมิด ส่วนคนเดินทางดูการแสดงอันมาสู่สายตาคมมีความมัวหมอง แต่ไม่ถือว่าเป็นการละเมิด (๗๑๘-๗๑๙) ไม่สมควรขับร้องเพลงปณธรรมะ แต่ควรแสดงพระ-

ศัพท์ธรรมที่ปนกับเพลง ปุณฺณชาติชนิกโคชนิกหนึ่งท่านเรียกว่า มาลา (คอกไม้) กลิ่นหอมแม่
ทั้งหมคทานเรียกว่า คันชะ (กลิ่นหอม) (๗๒๐-๗๒๑)

คำว่าวิเลปนะ หมายถึงการประเทืองผิว ส่วนผู้ประคัมและผู้ที่ตกแต่งสภาพที่หมคพร่อง
ทั้งสองอย่าง พระพุทธเจ้าเป็นผู้เป็นเอาต้นธุแห่งพระอาทิตย์ทรงเรียกว่า ผู้ตกแต่ง อนึ่งทั้งทราว
ว่าคำว่าฐานะ ท่านหมายถึงการณะนั่นเอง (๗๒๒-๗๒๓) เจตนาแห่งการประคัมค้วยคอกไม้
เป็นเจตนาของผู้มีศีลโมวิสุตฺถิ มทาชนไม่ควรทำทั้งหมด เพราะคำว่าเวรมณี หมายถึงการ
งคเวณนั่นเอง ทั้งหมคนี้ไม่สมควรเพื่อประคัมตกแต่ง (๗๒๔-๗๒๕) เมื่อมีโรคเกิดขึ้นพระสัม-
พุทธเจ้าทรงกล่าววว่า คนทั้งปวงควรทำทุกอย่างเพราะเหตุของโรคนั้น อนึ่งเตียงและคั้ง
เป็นคนที่เกินขนาด พระสัมพุทธเจ้าทรงกล่าววว่ามีนเป็นทีนอนสูง (๗๒๖-๗๒๗) แม่เครื่องปู
ลาดสำหรับเตียงเป็นคนที่ไม่สมควร แม่ทั้งสองอย่างนี้พระพุทฺธองค์ทรงกล่าววว่าเป็นทีนอนใหญ่
เพราะคำว่าเวรมณี หมายถึงการงคเวณ (จากทีนอนสูงทีนอนใหญ่นั้นแล) คั้งนี้ อุบาสกผู้ถึง
พร้อมค้วยสระณะและศีล (๗๒๘-๗๒๙) ย่อมเป็นผู้ประเสริฐสูงส่ง มีสววรรคเป็นที่ไปในเมืองหน้า
อนึ่งวิญญูชนทั้งทราวสภาพของอุบาสกผู้มีเรื่องปรากฏเป็นปิกมกกถานี้ตามสมควร

(หากมีคำถามว่า) อุบาสกคือใคร ทำไมจึงเรียกอุบาสก (๗๓๐-๗๓๑) ศีลของ-
เขาละเขามีอาชิตอะไร อะไรคือความวิบัติ และความสมบูรณ์ของเขา ข้าพเจ้าจะขอเฉลย
คั้งต่อไปนี้ ก็คฤหัสถ์ผู้ใดผู้หนึ่งถึงสระณะในพระรัตนตรัยเช่นพระพุทธเจ้าเป็นต้น คฤหัสถ์ผู้นี้
ท่านเรียกว่าอุบาสก (๗๓๒-๗๓๓) อุบาสกนั้นคั้งเวณจากปาณาติบาต ส้ารวมในอิตินนาทาน
โมยินคั้งและงคเวณจากมิจณาจาร กล่าวแต่ความจริงและงคเวณจากการคั้งน้ำเมา ใค้ชื่อว่า
เป็นผู้มีศีล อนึ่งอุบาสกคนใค้ละการคั้งคั้งห้อม ๕ ประการ (๗๓๔-๗๓๕) (อุบาสก)
เลี้ยงชีวิตค้วยความสุจริตนี้เป็นความสมบูรณ์แห่งอาชิต การคั้ง ๕ ประการมีอะไร้าง
คั้งที่ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงต่อไปนี้ คือ การคั้งศาสดรา การคั้งศีลคั้งมีชีวิต การคั้งเนื้อ การคั้งน้ำ-
เมา การคั้งยาพิษ การคั้ง ๕ ประการเหล่านี้ ท่านกล่าววว่าอุบาสกผู้มีศรัทธาไม่ควรกระทำ
บรรคากการคั้งทั้ง ๕ ประการนั้นการชขายอาวุธกัณฑ์ที่ตัวเองกัณฑ์ให้ผู้อื่นทำกัณฑ์หรือที่ใค้โดยทาง
ใค้ทางหนึ่งกัณฑ์ ย่อมไม่สมควรคั้งนั้น (๗๓๖-๗๓๘) การชขายมนุษย์หรือวการคั้งศีลคั้งมีชีวิต
การเลี้ยงเนื้อและสุกรเป็นต้นจนอวนทีแล้วชขาย ท่านเรียกว่าการคั้งเนื้อ การคั้งน้ำเมาแล้ว
ชขายหรือวการคั้งน้ำเมา การประค้อมยาพิษแล้วชขายยาพิษนั้น ชื่อวการคั้งยาพิษ บรรคากการ-
คั้งเหล่านี้อุบาสกไม่คั้งศาสดราเพราะประทุษร้ายผู้อื่น ไม่คั้งคั้งมนุษย์เพราะกระทำใค้

มนุษย์หมกมิดสภาพ ไม่ถึงทำการค้าเนื้อด้วยคิดว่า เราจักฆ่าเพื่อต้องการเนื้อ ไม่ถึงค้ำน้ำ
 เมาเพราะเป็นเหตุที่เป็นฐานแห่งความประมาท ไม่ถึงทำการค้ายาพิษเพราะเป็นเหตุแห่ง
 ความพินาศของคนทั้งปวง อุบาสกผู้ไม่กระทำการค้า ๕ ประการเหล่านั้นแล (๙๔๐-๙๔๕)
 เลี้ยงชีพอยู่โดยชอบ ท่านเรียกว่ามีอาชีพโดยชอบ คือของพวกอาชีพกเป็นต้นเหล่านั้นชื่อว่า
 วิบัติ คำว่า วิบัติ หมายถึงการชาก (คุณสมบัติ) นั้นแหละ และอุบาสกนั้นชื่อว่าจันทาล
 คำชา เป็นเมล็ดหิน อุบาสกจันทาลนั้นโดยความหมายก็คือ ชรรณ ๕ ประการมีศรัทธาเป็นต้น
 กิ่งที่พระผู้มีพระภาคพระตถาคตผู้ทรงเห็นชรรณทั้งปวงทรงกล่าวไว้ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
 อุบาสกผู้ประกอบด้วยชรรณ ๕ ประการเหล่านั้นแลย่อมเป็นจันทาล คำหรามและเป็นเมล็ดหิน
 (๙๔๖-๙๔๘) ชรรณ ๕ ประการเหล่านั้นคืออะไรบางอย่าง คืออุบาสกเป็นผู้ไม่มีศรัทธา เป็นผู้-
 หุศีล เป็นผู้ถือมงคลพื้นชาว ถือมงคลไม่ถือกรรม แสวงหาบุญนอกศาสนานี้ นี้คือความวิบัติ
 ของอุบาสก (๙๔๐-๙๔๑)

สมบัติของอุบาสกมีอะไรบางอย่าง คือความถึงพร้อมด้วยศีล และความถึงพร้อมด้วย
 อาชีพ ท่านเรียกความถึงพร้อมแห่งศีลและความถึงพร้อมแห่งอาชีพว่า สัมปทา อนึ่งแม้ชรรณ
 ๕ ประการมีศรัทธาเป็นต้น อันทำให้รัตนตรัยมีขึ้นเป็นต้น ท่านเรียกว่าสมบัติของอุบาสกนั้น
 กิ่งที่พระผู้มีพระภาคพระตถาคตผู้ทรงเห็นชรรณทั้งปวงได้ทรงกล่าวไว้ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
 อุบาสกผู้ประกอบด้วยชรรณ ๕ ประการ เป็นดวงแก้ว ดอกปทุม และดอกญชพริก ชรรณทั้ง
 ๕ ประการมีอะไรบางอย่าง (๙๔๒-๙๔๔) คือผู้มีศรัทธา ผู้มีศีล ไม่ถือมงคลพื้นชาว(มีความเชื่อ
 ว่า) กรรมเท่านั้นไต่ผลไม่ไต่มงคล ไม่แสวงหาพระทักษิโฆยบุคคลนอกพระศาสนานี้ หามบุญ
 เจาะในพระศาสนานี้เท่านั้น ชรรณ ๕ ประการนี้เป็นสมบัติของอุบาสก อุบาสกสมาทาน
 สรณะและศีลแล้วอย่างนี้ ไม่ละเมิดสรณะและศีลนั้นทุกเมื่อแม้เพราะเหตุแห่งชีวิตของตน
 ในฐานะนี้นักปราชญ์ทั้งหลายเรื่องนี้คงต่อไปนี้

ในครั้งอดีตในลังกาทวีป ใ้มีพระราชามีศรัทธา (๙๔๖-๙๔๘) แด่ทรงประสงค์
 จะเสวยเนื้อนกกระทา ในเวลานั้นทรงดำริอย่างนี้ว่า เราปรารถนาจะเสวยเนื้อนกกระทา
 ที่ย่างด้วยถ่านเพลิง ถ้าหากเราฟังพูดอย่างนี้ไซ้ คนทั้งหลายจักกระทำกองเนื้อนกกระทา
 ในที่โยชน์หนึ่งโดยรอบแล พระองค์ทรงออกฉันทอันความอยากที่เกิดขึ้นนั้นเสีย ทรงยับยั้งไว้ถึง
 ๓ ปี เพราะทรงศีล ทอมาพระพุทโธ (หนอง) ก่อขึ้นในพระกรรพ (หู) ทั้งสองของพระ
 องค์ (หูเป็นน้ำหนวก) ในครั้งนั้นพระราชานั้นมีอาจจะออกฉันทอันใดต่อไป จึงตรัสตามราช-

เสวกทั้งหลายว่า (๗๖๐-๗๖๓) อุปัญชากรของเราที่เป็นคนรักชาติลืมน้อยหรือไม่ ราชเสวกทั้งหลายทูลว่า มีอยู่พระเจ้าข้า อุปัญชากรคนหนึ่งชื่อทิสสะยอมรักชาติเป็นอันดี พระราชาทรงสศับค่านันแล้วรับสั่งให้เรียกนายทิสสะขึ้นมาเฝ้า โคตรัสถามเขาแล้ว เพื่อที่จะทดลอง (เขา) จึงตรัสว่าเจ้าจงกลับบ้านเกิด จากนั้นพระองค์รับสั่งให้นำไก่เป็นมาแล้วส่งบุรุษคนหนึ่งไปบ้านของนายทิสสะทันทีด้วยพระคำรัสว่า เจ้าจงปิ้งไก่ตัวนี้ให้สุกเป็นอย่างดีด้วยวิธีที่ทำให้สุก ๓ อย่างแล้วนำมาอุปัญชากรเราโดยเร็ว (๗๖๔-๗๖๕) บุรุษนั้นไปแล้วก็พูดเหมือนพระราชคำรัสสั่งนั้น ฝ่ายนายทิสสะกล่าวกับบุรุษนั้นว่า ข้าพเจ้าไม่อาจฆ่าสัตว์มีชีวิตอันเป็นการกระทำไต่ยากยิ่งสำหรับปิ้ง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าไม่ขอกระทำ บุรุษนอกนั้นฟังค่านันแล้วไปกราบทูลให้พระราชชาทรงทราบ พระราชาทรงส่งบุรุษนั้นไปอีกครั้งหนึ่ง แลบุรุษนั้นไปพูดแล้วกับนายทิสสะนั้นว่าการชดเชยคำสั่งของพระราชาเป็นสิ่งที่ไม่ควร เพราะทำลายศีลแล้วท่านสามารถรักษาศีลนั้นให้ไว้ได้อีก นายทิสสะฟังคำของเขาแล้วจึงกล่าวกับเขาว่า (๗๖๔-๗๖๕) ในอีกภาพหนึ่งความตายมีครั้งเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจักไม่ทำการฆ่าสัตว์มีชีวิต ส่วนบุรุษผู้นั้นฟังคำของนายทิสสะแล้วนำความไปกราบทูลให้พระราชชาทรงทราบ พระราชาทรงส่ง (เขา) ไปอีก ๓ ครั้ง ด้วยพระคำรัสว่า เจ้าจงลงอาณานายทิสสะผู้ที่ไม่กระทำคาม เมื่อนำเขาไปสู่ตะแลงแกงแล้วจงตัดศีรษะของเขาเสีย จากนั้นพระราชชาทรงส่งชนเหล่านั้นไปด้วย (พระคำรัส) เป็นรหัสว่า (๗๖๖-๗๖๗) พระนราธิปครีส์วาจาอันเป็นรหัสว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พวกท่านจงทำการชบบุรุษนี้ทุกวิถีทางว่า คุณอนทิสสะ ท่านจงนำไก่ที่ฆ่าแล้วมาสู่สำนักของเรา เพชฌฆาตเหล่านั้นทั้งหมด ฟังพระคำรัสของพระราชาแล้วพากันชมชมนายทิสสะนั้น นำเขาไปสู่ตะแลงแกงแล้ววางไก่ตัวนั้นไว้ที่อกของเขาแล้วกล่าวค่านันว่า ท่านผู้เจริญ ท่านฆ่าไก่ตัวนี้แล้วจงไปสู่อันตนตองการเกิด เมื่อพวกเพชฌฆาตผู้คั่งนี้แล้วนายทิสสะอมไถ้ที่อกของตน โคพูดค่านันแก่ไถ้กันว่า ข้าพเจ้าขอสละชีวิตของตนเพราะเหตุแห่งท่าน แม่ท่านก็จงช่วยชีวิตข้าพเจ้า ครั้นผู้คั่งนี้แล้วก็ปล่อยไถ้กันไป ฝ่ายโลกางปีกทั้งสองออกแล้วบินไปในอากาศ ในขณะที่นั้นเองไปเกาะที่ต้นไม้บนภูเขา เพราะเหตุนั้นแลภูเขานั้นจึงมีชื่อว่า กุกกุฏคีรี ฝ่ายพระราชชาทรงสศับความเป็นไปนั้นแล้วรับสั่งให้เรียกนายทิสสะนั้นมาเฝ้าทันที ให้เขาอาบน้ำ (๗๖๖-๗๖๗) ประคัมด้วยภัณฑะ* อย่างดี พระราชทานหมู่บ้านพัฒนา ทรงปูน

* ภัณฑะในที่นี้หมายถึงเครื่องประคัมต่าง ๆ ที่มีค่า.

บ้ำเห็นครางวัลให้แล้วศรีว่า เรื่องทั้งหมดนี้ข้าทำไปเพื่อทดสอบเจ้า เพราะข้าปรารถนา จะกินเนื้อนกกระทาเป็นเวลา ๓ ปีเต็ม เพราะฉะนั้นบัดนี้เจ้าสามารถจะอุปฐากข้า ด้วยเนื้อนกกระทาได้ ส่วนนายคิสสะบุตรอำมาตย์นั้น ครั้นพระราชศรีตั้งขึ้นแล้วได้กราบ ทูลพระองค์ว่า ข้าแต่ท้าว ตรีภ (๗๔๔-๗๔๗) นายคิสสะนั้นกลับจากพระราชวังแล้วได้ ยืนอยู่ที่ใกล้ประตู ตอนนั้นมีบุรุษคนหนึ่งถือเนื้อนกกระทาตายแล้ว ๓ ตัวเข้ามา และนายคิสสะ เห็นบุรุษนั้นแล้วขอซื้อราคา ๒ กหาปณะ ถือเอาเนื้อนกกระทา ๓ ตัวไปยังเรือนของตนโดย เร็ว มอบให้พ่อครัวอย่างอย่างก็แล้วนำไปถวายแด่พระราชินีให้ทรงเสวยตามพระราช- ประสงค์ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาอาหารของพระราชินีก็สงบหายไป พระราชาและนาย คิสสะรักษาศีลด้วยดีด้วยอาการอย่างนี้ (๗๔๔-๗๔๗) ครั้นวายชนม์แล้วทั้งสองก็ได้เข้า ถึงเทวโลก บัณฑิตผู้ทราบนัยจึงทราบว่ เรื่องนี้ปรากฏในสหายคนวรรค สังขุคนิกาย บุคคลผู้รักษาศีลอยู่ที่สมาทานด้วยตนเองมิได้ชักชวนให้ผู้อื่นรวมสมาทาน บุคคลเช่นนั้น จะเป็นผู้มีโลกสมบัติมากในกาลทุกเมื่อ แต่จะไม่มีบริวารสมบัติ ส่วนบุคคลผู้สมาทานศีล เป็นอย่างที่ดีด้วยตนเองแล้วยังชักชวนให้ผู้อื่นสมาทานด้วย บุคคลเช่นนั้น (๗๔๒-๗๔๕) จะ มีโลกสมบัติมาก มียศใหญ่ มีบริวารมาก เป็นผู้เจริญกว่าคนทั้งปวงในสถานที่ถิ่นกำเนิด เพื่อแสดงเนื้อความแห่งผลของศีลนี้ บัณฑิตทั้งหลายเรื่องต่อไป

ในครั้งอดีต มีพ่อค้า ๗๐๐ คนเดินทางไปสู่ทะเลโคยเรือ (สำเภา) เรือนั้น แล่นไปด้วยความเร็วเหมือนลูกศรที่ยิงออกไปฉะนั้น แต่ในวันที่เจ็ดเรือนั้นไม่อาจทรงตัว อยู่ได้ เพราะกำลังคลื่นก็อุปปางในขณะนั้นนั่นเอง น้ำไหลเข้าตามรอยแตกนั้น ๆ พ่อค้า ทั้งหมดเหล่านั้นตกอยู่ในความกลัว ทางก็ไหวและอ่อนวอนเทวดาของตน ๆ คร่ำครวญ อย่างน่าสงสาร บุรุษคนหนึ่งอยู่ในท่ามกลางของชนเหล่านั้น พิจารณาศีลและทานของตน แล้ว (๗๔๖-๘๐๑) นิ่งคุ้มล้งกเหมือนโยคี* พวกพ่อค้าทั้งหมดเห็นเขานิ่งอย่างนั้นไม่มี ความกลัว มีใจสงบ จึงพากันถามว่า คุณก่อนสหาย เพราะเหตุไรทานจึงไม่เศร้าโศก เขาเมื่อฟังคำของพ่อค้าเหล่านั้นแล้วกล่าวแก่พวกเขาว่า ทานผู้เจริญทั้งหลาย เพราะ ข้าพเจาคิดว่าเราจักต้องลงเรือสำเภาจึงถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ตามกำลัง และได้

* นิ่งคุ้มล้งก หมายถึงการนิ่งชัคสมาธิ.

สมาทานศีลแล้วรักษาศีลไว้เป็นอันดี ข้าพเจ้านึกถึงศีลและทานของตนนั้นเป็นอย่างดี จึงมิ
 ใค้หวั่นไหว ไม่หว่านกลัวในฐานะที่มีภัยเช่นนั้น ซึ่งน่าไหวหวั่นน่าหว่านกลัวเป็นอย่างยิ่ง
 ครั้นพวกพ้อคาพากันพูดว่า ถ้ากระนั้นท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะแสดงเหตุที่ทำให้ไม่หว่าน
 กลัวเช่นนั้น ฝ่ายบุรุษนั้น (๔๐๒-๔๐๓) แบ่งชนทั้งหมดเหล่านั้นเป็น ๘ กลุ่ม ๆ ละ ๑๐๐
 คน ทอกจากนั้นได้ให้ศีลทา ในบรรดาคณะเหล่านั้นคน ๑๐๐ คนกลุ่มที่ ๑ จมน้ำประมาณขอ
 เท้า กลุ่มที่ ๒ ประมาณหัวเข่า กลุ่มที่ ๓ ประมาณขา กลุ่มที่ ๔ ประมาณสะเอว กลุ่มที่ ๕
 ประมาณสะดือ กลุ่มที่ ๖ ประมาณนม กลุ่มที่ ๗ ประมาณคอ ต่างก็รับศีลทา ส่วนกลุ่มที่ ๘
 นั้นได้รับเอาศีลทาที่คอเมื่อน้ำเค็มทะเลถึงปากพ้อก็ ส่วนบุรุษนั้นครั้นให้ศีลแล้ว (๔๐๔-
 ๔๑๑) ก็กล่าวประกาศว่า เว้นจากศีลแล้วทานไม่มีที่พึ่งอื่นเลย ขอพวกท่านจงนึกถึงศีลไว้
 เด็ด ชนเหล่านั้นแม้ทั้งหมดต่างก็ตายไปในกาลนั้น เพราะเหตุที่รักษาศีลในกาลไกลตาย
 เคลื่อนจากอภัพพนั้นแล้วพากันบังเกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ ในเทวโลกนั้นวิมานสูง
 ๑๐๐ โยชน์บังเกิดในท่ามกลางวิมานทั้งหมด เพราะเหตุที่เป็นวิมานของอาจารย์ ฝ่าย
 พ้อคา ๘๐๐ คนที่เหลือพากันเกิดเป็นบริวารของบุรุษนั้นโดยรอบ วิมานของเขาเหล่านั้น
 ลดหลั่นกันตามลำดับ (ผลแห่ง) กรรม วิมานที่ต่ำกว่าเพื่อนสูง ๑๒ โยชน์ คนจำนวน
 ๘๐๐ คน สมาทานศีลทาแล้ว (๔๑๒-๔๑๓) ยกตนขึ้นไค้พากันบังเกิดในสวรรค์ นับแต่นั้น
 มาเทวดาเหล่านั้นจึงปรากฏนามว่า สตุลลปกายิกา เทวดาเหล่านั้นนึกถึงกรรมของตน
 ในขณะเกิดนั้นแล ทราบถึงการไค้สมบัติเพราะอาศัยอาจารย์ พากันไปเฝ้าพระชินเจ้า
 ทั้งหมดมีประสงค์จะกล่าวถึงคุณของอาจารย์ ไค้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าในมัชฌิม-
 ยาม ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วไค้ถวายอภิวาทย์ในอยู่ ณ ที่เหมาะสมที่หนึ่ง ในบรรดาเทวดา
 เหล่านี้ เทวดาแต่ละกลุ่ม (๔๑๔-๔๒๑) ประสงค์จะกล่าวพรรณนาคุณของอาจารย์ ถวาย
 บังคมพระชินเจ้าด้วยความเคารพแล้วไค้กล่าวคาถาคนละ ๑ คาถามีใจความว่า

บุคคลหนึ่งถึงโลกสัตบุรุษ พึงทำความสนิหสนมกับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงธรรม
 ของสัตบุรุษแล้วยอมประเสริฐกว่า ไม่มีบาป บุคคลหนึ่งถึงโลกสัตบุรุษ พึงทำความสนิหสนม
 กับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงธรรมของสัตบุรุษแล้วยอมไค้ปัญญา อันมิไค้จากที่อื่น บุคคลหนึ่งถึง
 โลกสัตบุรุษ พึงทำความสนิหสนมกับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงธรรมของสัตบุรุษแล้วยอมไม่
 เสราไค้ไกลในท่ามกลางแห่งความเสราไค้ไกล บุคคลหนึ่งถึงโลกสัตบุรุษ พึงทำความสนิหสนม
 กับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงศีลธรรมของสัตบุรุษแล้วยอมรุ่งเรืองในท่ามกลางญาติ บุคคลหนึ่ง
 ถึงโลกสัตบุรุษ พึงทำความสนิหสนมกับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงศีลธรรมของสัตบุรุษแล้วสัต

ทั้งหลายยอมไปสู่สุคติ (๔๒๒-๔๒๗) บุคคลที่นิ่งไกลสัตบุรุษ พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงสัตขรรณของสัตบุรุษแล้วสัตว์ทั้งหลายยอมตั้งมั่นยืนนาน พวกเทวดากราบหลออย่างนั้นแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกล่าววาทถ้อยคำที่พวกท่านกล่าวเป็นสิ่งที่ดี แม้เราก็จะขอกกล่าวกะทานทั้งหลาย ขอพวกท่านจงฟังภาษิตของเรา ครั้นทรงกล่าวดังนี้แล้วพระสัมพุทธเจ้า เมื่อจะทรงแสดงอานิสงส์การคบหาสัตบุรุษได้ทรงกล่าวพระคาถานี้ว่า บุคคลควรนิ่งไกลสัตบุรุษ พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษ เพราะเมื่อบุคคลรู้ทั่วถึงสัตขรรณของสัตบุรุษทั้งหลายแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ (๔๒๘-๔๓๑) เรื่องอานิสงส์แห่งศีลจบ.

หมู่วัตถุทำกรรมอันเป็นกุศลและอกุศลยอมพากันไปสู่สุคติและทุกข์ ตามสมควรแก่กรรมโดยประการทั้งปวง ข้าพเจ้าจักกล่าวถึงวิภาคแห่งกรรมของสัตว์เหล่านั้น อันบูรพาจารย์กล่าวไว้ตามท่านองที่ไคส์คัมมาโคยย่อ ๔๓๒-๔๓๓) เจตนา คือ สาเหตุแห่งการกระทำและเป็นกรกระทำด้วย เมื่อเจตนาอันเป็นไปในขณะต่าง ๆ ย่อมมีทั้งบุญและบาป (บัญญัติ) ย่อมทราบบาปกรรมได้ใน การสืบเนื่องแห่งกิเลสที่เป็นอนุสัย* ส่วนผู้ที่ละอนุสัยไคแล้วยอมเป็นเพียงกิริยาทำทางที่ดำเนินไป (๔๓๔-๔๓๕) กรรมท่านหมายถึงกรรม ๔ ประเภท จำแนกตามหน้าที่อันเป็นช่องทางคือ ชนกกรรม (กรรมที่ก่อให้เกิดผล) อุปถัมภกรรม (กรรมอุกหนุน) อุปปีฬกรรม (กรรมเบียดเบียน) อุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน) การกระทำที่ก่อให้เกิดผลคือชนกกรรม การกระทำที่ตัดผลของการกระทำนั้นชื่ออุปปีฬกรรม การกระทำที่ยังผลแห่งการกระทำนั้นให้เป็นที่อุปถัมภกรรม การกระทำที่ตัดรอนผลแห่งกรรมนั้นชื่อว่าอุปฆาตกรรม (๔๓๖-๔๓๗) การกระทำใด ๆ ที่ส่งผลแก่คนที่เรียกว่าคามโโอกาสอันควรพึงเป็นชนกกรรมคือการกระทำที่ไคผล ส่วนการกระทำที่เบียดเบียนผลของชนกกรรมเรียกว่าอุปปีฬกรรม การกระทำที่เป็นไปตัดรอนผลของชนกกรรมเรียกว่าอุปฆาตกรรม (๔๓๘-๔๓๙) กรรมที่ไคผลแยกตามประเภทโดยลำดับมี ๔ อย่างคือ ๑) คุรุกรรม อาสันนกรรม อาจิณณกรรม กัตตคากรรม มหัคคกกุศลและอนันตริยกรรมท่านเรียกว่า คุรุกรรม (กรรมหนัก) ความคิดที่จะกระทำเวลาใกล้ตายเรียกว่าอาสันนกรรม (๔๔๐-๔๔๑) อาจิณณกรรมคือกรรมที่สังสมพอกพูนไว้มาก กัตตคากรรมคือกรรมที่นอกเหนือจาก

* อนุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน.

ที่กล่าวไว้ทั้งบุญและบาป ทั้งกรรมตามลำดับคือ ทัฏฐธรรมเวทนีเย อุปัชฌายเวทนีเย
 อปราชยเวทนีเย พร้อมทั้งอโหสิกรรมด้วยอำนาจแห่งกาลของวิบากและด้วยอำนาจของ
 กาล กรรมทั้ง ๔ ประเภทพระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ทรงกล่าวไว้ด้วย
 ประการนี้ (๔๔๒-๔๔๔) ทัฏฐธรรมเวทนีเยกรรมทั้งเป็นชวนจิตดวงที่ * ทัฏฐธรรม-
 เวทนีเยกรรมนั้นไม่สามารถให้ผลในภพอื่นเพราะไม่ได้อาเสวนะ (ความคุ้น) ส่วนอุป-
 ัชฌายเวทนีเยกรรมท่านกล่าวว่าเป็นชวนจิตดวงสุดท้าย จิตดวงนี้ยอมไม่วิบัติในระหว่าง
 เพราะมีการกระทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ส่วนชวนจิตที่เหลือยอมอำนวยความสะดวกให้ผู้กระทำ
 เสวยเรื่อย ๆ ไป (และ) เมื่อยังมีปัจจัยยอมยังผลให้เกิดขึ้นเพราะได้อาเสวนะ
 (๔๔๕-๔๔๗) อโหสิกรรมท่านกล่าวว่าเป็นกรรมที่ล่วงกาลโดยประการทั้งปวง อนึ่ง
 ท่านกล่าวว่าเป็นกรรมที่มีรากเหง้าคือคัมภีร์ถูกถอนขึ้นเกิดชากแล้วเพราะไม่ได้อาศัย
 แผลเรื่องอย่างนี้เป็นการสมควรที่จะพูดถึงคือ อะไรเป็นการกระทำที่เป็นกุศลและอกุศล
 ที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว กรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลยอมให้ผลในกาลทั้งปวงในที่ไหน
 ในบรรดากุศลและอกุศล กุศลเป็นใหญ่หรือ บาปกรรมที่คนกระทำทั้งที่รู้หรือกระทำโดยที่
 ไม่รู้ให้ผลมาก แต่การจะพูดถึงเรื่องทั้งหมดซึ่งมีมาในคัมภีร์อื่นเป็นการกระทำใดโดยยาก
 (๔๔๘-๔๕๑) ข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงเรื่องที่มีมาในคัมภีร์มีลินทปัญหาเท่านั้น

พระราชามีนามว่ามีลินท มีพระประสงค์จะตรัสถามพระนาคเสนเถระ โคตรัส
 ถามว่า ข้าแต่พระคุณเจ้านาคเสน การกระทำอันเป็นกุศลและอกุศลนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่นาม-
 รูปกระทำแล้วด้วยประการทั้งปวง การกระทำเหล่านั้นทั้งหมดยอมตั้งอยู่ในที่ไหนจึงให้ผล
 ของคนได้ เมื่อพระราชาคตรัสดังนี้แล้วพระนาคเสนเถระทูลพระราชาทรงองค์นั้นว่า
 มหาบพิตร อาคมภาพไม่อาจเพื่อจะแสดงการกระทำทั้งหลายเหล่านั้นว่า การกระทำพวกนี้
 ตั้งอยู่ในที่นี้หรือในที่นั้นด้วยประการทั้งปวง พระราชาทรงสัคคีย์คำของพระเถระแล้วโคตรัส
 ะพระเถระว่า ขอพระคุณเจ้าทำอุปมาตามที่โยมพอจะทราบได้เกิด พระเถระฟังพระ-
 คัวรัสของพระราชแล้วโคตรัสว่า (๔๕๒-๔๕๗) มหาบพิตร เปรียบเหมือนคนไม่มีอยู่เป็นอัน
 มากยังมีใจออกผล ใคร ๆ อาจจับผลของตนไม่เหล่านั้นได้ว่า ผลของตนไม่เหล่านั้นอยู่ตรง
 นี้หรือว่าตรงนั้นหรือ พระราชาคตรัสว่าพระคุณเจ้าผู้เจริญ ใคร ๆ ไม่อาจจะจับผลของตนไม่

* ชวนจิต คือการเกิดคัมภีร์ของจิตที่มีขึ้นอย่างรวดเร็ว.

เหล่านั้นได้โดยประการทั้งปวง พระเถระทูลถามหาบพิตร เหมือนกันเช่นนั้นแล ความสับสน
 ทอแยงไม่ขาดลง ใคร ๆ ก็ไม่อาจชั่งกรรมเหล่านั้นได้ว่าอยู่ตรงนี้หรืออยู่ตรงนั้น มหาราช
 ไคทรงสค์กับค่านันแล้วทว่า พระคุณเจ้าเป็นคนฉลาดจริง ๆ ต่อจากนั้นพระราชาก็เป็น
 โทษแห่งชนโคตรสกะพระเถระอย่างนี้ว่า (๔๔๔-๔๕๑) ข้าแต่พระคุณเจ้านาคเสนผู้เจริญ
 การทำดีหรือการทำชั่วเป็นอย่างไร กรรมชนิดใดมีผลมาก กรรมชนิดใดมีผลน้อย พระ-
 เถระฟังพระคำรัสของพระราชแล้วไคทูลพระองค์ว่า มหาบพิตร การกระทำคั้นนั้นมีผล
 มาก ส่วนการทำชั้วมีผลน้อย มหาบพิตร เมื่อบุคคลทำชั้วยอมเคือครอนว่า เราทำชั้วแล้ว
 เพราะฉะนั้นความชั้วจึงไม่เจริญ ส่วนผู้ทำความดีความบันเทิงยอมเกิดแก่เขา ปิตียอม
 เกิดขึ้นโดยประการทั้งปวง กายของผู้นั้นมีจิตในใจยอมสงบ ต่อจากนั้นคนที่มิ่กายสงบแล้ว
 ย่อมเสวยสุขและจิตของผู้นั้นมีความสุขยอมตั้งมั่นด้วยดีในกาลทั้งปวง เพราะเหตุนี้แลความ
 ดีของเขายอมเจริญเพราะศรัทธาโดยแท้ (๔๕๒-๔๕๗) มหาบพิตร เปรียบเหมือนบ่อน้ำมี
 น้ำมากเต็มเปี่ยม น้ำพุ่งไหลเข้าทางหนึ่งและไหลออกทางหนึ่ง เมื่อน้ำออกไปเรื่อย ๆ
 ใคร ๆ ก็ไม่อาจจะให้หมกสิ้นไปไคฉนั้นใด แม้กุศลก็ฉนั้นนั้นเหมือนกัน เมื่อบุคคลคิดถึงกุศล
 ก็ยิ่งเพิ่มพูนยิ่งขึ้นโดยประการทั้งปวง มหาบพิตร บุคคลใดบุคคลหนึ่งทำความดีอย่าง
 เหมาะสม นึกถึงความดีนั้นทุกวัน ๆ ตลอดรอยปี กุศลยอมเพิ่มพูนขึ้นแก่เขาในทุก ๆ ครั้ง
 ที่เขาคิดถึง (๔๕๘-๔๕๙) ผู้ปรารถนาความดีในตัวอย่างของผู้นั้นศรัทธา ไม่อาจจะทำการ
 แจกแจงบุญเพื่อให้เขาใจไคโดยประการทั้งปวง อนึ่งเลามหาบพิตร บุรุษหนึ่งไม่มีมือ
 และเท้าถวายนอกอุบลดอกหนึ่งแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงพระสิริด้วยความเคารพ คน
 นั้นไม่ต้องไปทุกทิศตลอด ๔๑ กัลป์ แม่เพราะเหตุนี้มหาบพิตร อาตมภาพขอทูลว่าความดียอม
 มีผลมากกว่า ส่วนความชั้วมีผลน้อยกว่า (๔๖๒-๔๖๕) พระราชาไคตรัสถามพระเถระ
 ทอไปว่า พระคุณเจ้าผู้เจริญ คนหนึ่งทำความชั้วทั้ง ๆ ที่รู้ ส่วนอีกคนหนึ่งทำความชั้ว
 เพราะไม่รู้ ในบรรดาคนทั้งสองนั้นความชั้วของใครมีผลมากกว่ากัน พระเถระฟังพระ
 คำรัสนั้นแล้วไคทูลพระองค์ว่า มหาบพิตร คนใดคนหนึ่งทำความชั้วเพราะไม่รู้ ความชั้ว
 ของเขายอมมีมากในกาลทั้งปวง เมื่อพระเถระทูลตั้งนี้แล้วพระราชาก็ตรัสกะพระเถระ
 ว่า (๔๖๖-๔๖๘) ข้าแต่พระคุณเจ้านาคเสนผู้เจริญ ก็บุคคลใดบุคคลหนึ่งรู้ถึงความ
 ประเสริฐของเราว่า ผู้นั้นเป็นพระราชหรือว่าผู้นั้นเป็นมหาอำมาตย์กระทำความชั้ว พวก
 เราลงโทษคนนั้นเป็นทวีคูณ ส่วนคนที่ไม่รู้เราลงโทษน้อย (๔๗๐-๔๗๑) พระเถระฟังพระ
 คำรัสของพระราชแล้วไคทูลพระองค์ว่า มหาบพิตร พระองค์ยอมสำคัญสิ่งนั้นเป็นใจ

ก่อนเหล็กร้อนมีเพลิงติดหัวเรื่องแสงโชติช่วงมาก คนหนึ่งจับถือไฟทั้ง ๆ ที่รู้ อีกคนหนึ่งจับถือไฟโดยไม่รู้ ในบรรดาสองคนนั้นคนไหนพึงถูกไฟไหม้ร้อนแรงกว่ากัน พระราชาทรงสลับคำแล้วตอจากนั้นก็โคตรัสกะพระเถระว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ คนที่ไม่รู้อยู่จับทองก่อนเหล็กร้อนพึงถูกไฟไหม้ร้อนแรงยิ่งนัก ส่วนอีกคนหนึ่งที่ถูกถูกไฟไหม้น้อยกว่า (๔๔๒-๔๔๕) ฝ่ายพระเถระเมื่อพระราชาตรัสอย่างนี้แล้ว โคหูลพระราชาว่า อย่างนั้นแหลมมหาบพิศร คนไหนทำความชั่วโดยไม่รู้ ความชั่วของคนนั้นยอมมากกว่า ความชัวยอมพอกพูนโดยแท้ พระราชาครั้นทรงสลับอย่างนี้แล้วตรัสว่า พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระคุณเจ้าเป็นคนเฉียบแหลมฉลาดในการเฉลยปัญหาทั้งหลายครั้งนี้ บุคคลผู้มีความต้องการประโยชน์เกื้อกูล ใฝ่หาโดยความเคารพทวยประการทั้งปวง วิชาศีลโดยชอบด้วยดีด้วยอาการทั้งที่กล่าวมานี้แล้ว ตอจากนั้นไปพึงบำเพ็ญภาวนา ผู้มีความต้องการประโยชน์เกื้อกูลทั้งบำเพ็ญ (อารักขกัมมัฏฐาน) ๔ ประการเหล่านี้คือ พุทธานุสสติ เมตตา อสุภะ มรณัสสติ (๔๔๖-๔๕๐)

สรรพสัตว์ในโลกทั้งสาม ผู้เป็นเฒ่าพันธุ้ทั้งหมคทั้งที่เป็นมิตรและเป็นศัตรูของปราศจากโรคภัย ไร้ความโศกเศร้า ประสพความสุขทุกประการ เป็นผู้มีคามเบิกบานตลอดกาลทุกเมื่อเกิด (๔๕๑) สรรพะเพื่อสันติสุขด้วยพระรัตนตรัยของชาวโลกอันไพศาลทั้งสามทั้งดิน อันนาพอใจ ควยเคชะแห่งพระรัตนตรัยอันยิ่งใหญ่ ขอให้ผู้นั้นความชั่วทั้งปวงประสพความสุขในกาลทุกเมื่อเกิด (๔๕๒) ร่างกายเปรี๊ยะเหมือนหม้อแตกที่เต็มควยตุล ร่างกายเป็นที่อาศัยของสิ่งชั่ว มลทิน และความพินาศมิไรประโยชน์ ร่างกายยอมเคือครอนในโลกทั้งสามในเรื่องทั้งปวง ร่างกายถูกความตาย โรค และชราครอบงำในกาลทุกเมื่อ (๔๕๓) เทพมฤคยุมิโคพิจารณา มิโคเคือครอนกะสัตว์ทั้งหลายว่าใครจะเป็นแผล เป็นคนหูหนวก เป็นคนพาล เรายินอยู่กั นอนอยู่กั ยอมไปสู่ปากแห่งความตายอย่างแนนอนแท้จริง (๔๕๔) ทานทั้งหลายจงทำสัริระนี้ให้ปราศจากโทษ ไร้มลทินและนายินดี พึงยินดีในการเจริญภาวนาเนื่อง ๆ ส้ารวมตน แะเมตตา สวคพระปริศรเพ็งอสุภกัมมัฏฐานและเจริญมรณัสสติ (๔๕๕) กัแลครั้นทำบุญกิริยาเช่นทานอันทำอันทริย์ให้อยู่ในความสุข พึงให้ผลการทำคันั้นอันเป็นคุณยิ่งใหญหาประมาณมิโคโดยมิเหลือ (การปฏิบัติยอมเป็นไปเพื่อ) เกื้อกูลแก่สัตว์อื่นและเพื่อคุณ (ความดี) ในกาลทุกเมื่ออย่างไร การปฏิบัติอันเป็นสาระนั้นกัอยู่ในกำมือของพวกท่านแล้วมิไรหรือ (๔๕๖) เรื่องอารักขธรรม ๔ ประการจบ.

ในอารักขธรรมเหล่านั้น การเจริญอุสุภภาวนาสามารถถกถล่มความไม่ยินดี และความยินดีเป็นต้น ในอารมณ์ที่ไม่พอใจและอารมณ์พอใจ และเห็นโทษของตน เพราะเหตุนี้บุคคลหวังประโยชน์แก่ตนพึงเจริญอุสุภะด้วยอาการ ๓๒ ประการในกาลทั้งปวง บุคคลผู้ทราบชัดถึงมรณธรรมทั้งของตนเองและของผู้อื่น ย่อมเป็นคนไม่กลัวความตายและ ย่อมเห็นความไม่เที่ยง เพราะฉะนั้นพึงเจริญมรณัสสติแม้ในกาลทั้งปวงแล (๔๙๙-๕๐๐) แม้อัชฌิการมเพียงครั้งเดียวที่บุคคลกระทำแล้วในพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ย่อมเพียงพอเพื่อที่จะยังทุกข์ในภพให้ดับได้โดยไม่เหลือ เมื่อเป็นเช่นนั้นภัยและอุปัทวะ ของสัตว์ผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อันไม่มีสิ่งใดเหนือกว่าเป็นสวณะยอม พิณาศไปหมด เพราะฉะนั้นพึงเจริญพุทธานุสสติทุกเมื่อ (๕๐๑-๕๐๒) บุคคลเหล่าใดเป็น พระเจ้าจักรพรรดิ ทรงสละปฐพีพร้อมทั้งกลุ่มสัตว์ทองเทียวไปด้วยการบุญชาญญ ทรงบำเพ็ญการบำรุงชาวกลา บำรุงประชาชน ถูกไมตรีโดยชอบ มีวาจาอ่อนหวาน ปราศจาก ลิมกลอน (๕๐๓) พระมหาจักรพรรดิเหล่านั้นย่อมไม่เท่าส่วนที่ ๑๖ ของเมตตาที่บุคคล เจริญแล้วตลอดเวลา หากว่าบุคคลมีจิตไม่ประทุษร้ายสัตว์แม้ตัวเดียว ย่อมชื่อว่าเป็นผู้ ฉลาดประพฤติเมตตา เพราะเหตุนี้บุคคลผู้มีความสงสารสัตว์และมนุษย์ทั้งปวง เป็นผู้ ประเสริฐ กระทำแต่ความดีอันยิ่งใหญ่ (๕๐๔) คัจฉินคนผู้เป็นบัณฑิตทราบวาเมตตา มี อานิสสเป็นอันมาก พึงเจริญเมตตาเป็นอันดีในสรรพสัตว์ทุกเมื่อแล คนผู้บำเพ็ญทานศีล และภาวนาค่ายประการทั้งปวงอย่างนี้ เป็นผู้มียุญมาก บรรลุพระนิพพานได้โดยง่าย (๕๐๕-๕๐๖)

ก็แลบุคคลทราบชัดถึงปณิกสารนี้ อันกระจัดกระจายควายนัยเป็นอเนกอย่างนี้ พึงพากเพียรเพื่อบรรลุพระนิพพานอันเป็นแก่นสารในโลกทั้งปวงอันค้อยควายแก่นสาร (๕๐๗) ผู้ไม่เกียจคร้านตลอดเวลาทราบสาระเป็นอย่างดี คิดถึงวาจาอันประเสริฐอันให้ ความสุขทั้ง ๓ ประการนี้ในคัมภีร์อันเป็นแก่นสาร แล้วถือเอาสิ่งที่เป็นสาระเท่านั้นว่า นี้ เป็นสาระ นี้เป็นสิ่งที่ดี ยั่งยืน เป็นสุข เป็นความงอกงาม ผู้ไม่เกียจคร้านตลอดเวลาจะ ยึดถือสาระในสรีระที่ค้อยควายสาระ พึงแสวงหาสาระอันมีอยู่เหนือ (๕๐๘) ปริเฉทที่ ๔ ในคัมภีร์โลกัปปทีปิกสารที่ (พระเมฆังกร) รจนาเพื่อประโยชน์แก่ความเลื่อมใสและ สังเวชของท่านสาธุชนชื่อว่า ปณิกนัยสารนิเทศ จบแล้วควายประการฉะนี้

พระคัมภีร์โลกปทีปกสารนี้ พระสังฆราชมีพระนามตามที่แต่งตั้งว่า เมฆังกร
มหาเถระ ผู้มี มหาวิหารอันวิจิตรด้วยทอง มุงด้วยแผ่นศิบึก ซึ่งพระมหาเทวีผู้ทรง
พระศรัทธาเป็นพระราชมารดาของพระเจ้าข้างเณอภหาราช ในนครอันอุดมชื่อสิริรัตน
บุรีทรงสร้างถวาย ผู้เป็นอสังการแห่งเชื้อสายของมหาเถระ ๘ รูป ซึ่งเป็นฝ่ายอรัญญ-
วาสีในทวีปสิงหน ผู้ประคัมภ์ด้วยศรัทธา ความรู้และวิริยะ ทรงปรียศธรรมคือพระไตรปิฎก
สมบุรณ์ด้วยคุณมีศีลและอาจารย์เป็นทนต์ รจนานี้แล้วแล.

ด้วยบุญอันสร้างสมไว้คี่แล้วนี้ ข้าพเจ้ายังไม่บรรลุนิพพานเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ประเสริฐเพียงใด ขอข้าพเจ้าพึงเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่อุศลแก่โลกเรื่อย ๆ ไป
พึงเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีลอันดีทุกภพเพียงนั้นเทอญ พระคัมภีร์อันเป็นสาระถึงความสำเร็จ
สมบุรณ์ปราศจากอันตรายฉนั้นใด ขอความคำวิอันชอบ อาศัยธรรมของสัตว์ทั้งหลายจงถึง
ความสำเร็จสมบุรณ์ฉนั้นนั้นเถิด

(ขอการรจนานี้) จงเป็นปัจจัยแห่งพระสัพพัญญุตญาณเทอญ เรื่อง
พระนิพพานจบ ปกหนังสือโลกปทีปกสาร พระมหาสังฆราชผู้เป็นครูของพระเจ้าดิไทย
รจนานี้แล้ว พระนิพพานเป็นสุขยอดเยี่ยม

พระคัมภีร์โลกปทีปกสารจบบริบูรณ์.

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย